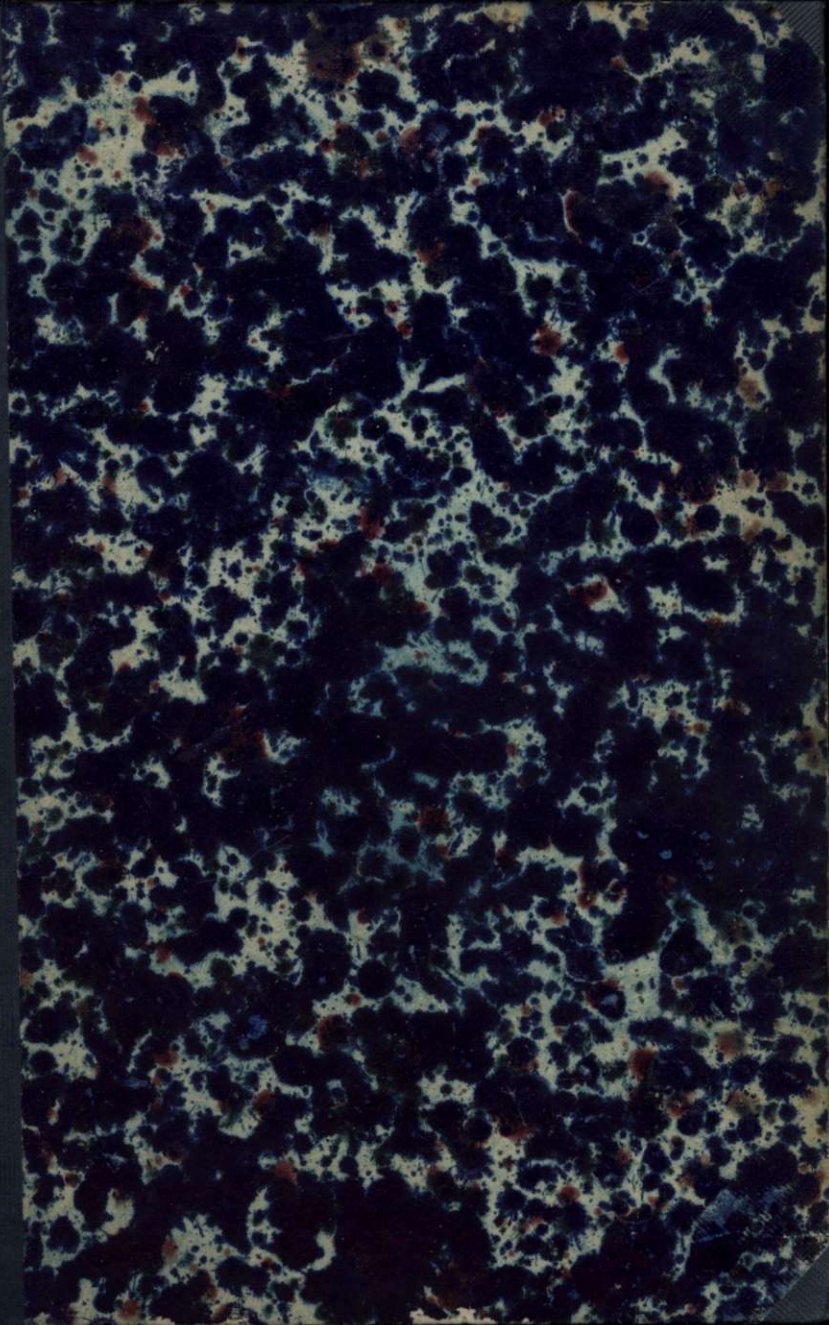

SZOKOLY
ARCISME.

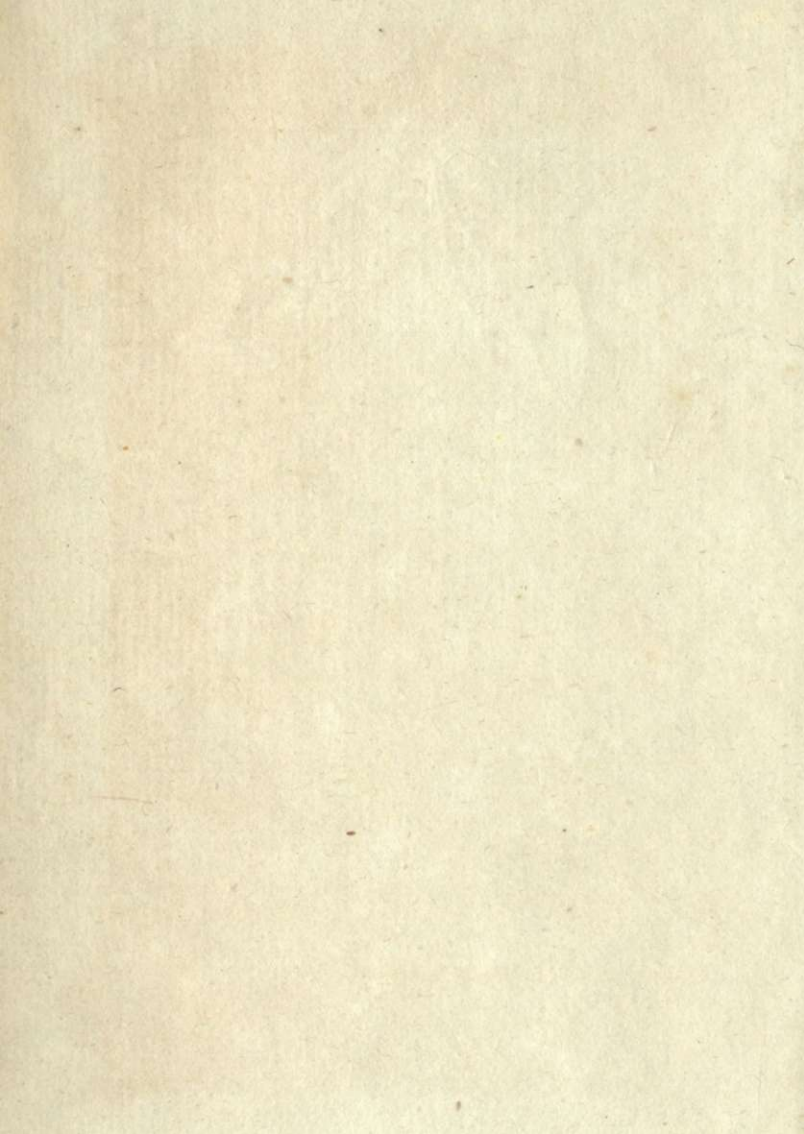

Kolorado 1864

Proprietary

293.
E.5.II.

A

ARCISME

és

PHRENOLOGIA,

minden rendü olvasó számára

közli és jegyzetekkel kíséri

Szokoly Viktor,

a magyar k. természettudományi társulat rendes tagja.

A szövegbe nyomott, részben eredeti, 162 fametszettel.

Pest, 1864.

Kiadja Hartleben Adolf.

ARCSIME

PHARMACOLOGIA

Általános orvosi tudományok

— 1864. évi kiadás —

2730

Gyula bátyámnak.

E könyv megjelenését neked köszönheti; de ha egy vagy más oldalról gáncsokba ütődnek, ezért nem megírására irányzott buzdításodat s nem azon ellenszenvet okolom, melylyel az arcisme és az agyrendszeren alapuló lélektan szokott találkozni a lélekbuvárok s az emberi szervezetet fürkészők jelentékeny tömegénél, hanem ezt inkább e modern tudományok nem eléggé tüzetes, nem eléggé *kimerítő* ismertetésének rovom fel.

Ennek mentségeül szolgáljon azon körülmény, hogy Lavater és Gall tanait, tekintetbe véve azok újabb fejlődését, e könyvben csak mintegy dióhéjba szorítva mutathattam be a magyar olvasó közönségnek, egyelőre csak az lévén céлом, hogy a gondolkodó emberi elme fürkészeiteinek azon eredményét, melynek külföldön már évek óta külön irodalma, külön szakközlönyei vannak, — fővonalaiban ismertessem meg.

Ismertetésem nem kritikai, s ez ily szűkre szabott helyen nem is lehetett volna, hacsak in-

dokolás nélkül nem tagadok, vagy erősíték; mindazáltal lehetetlen ezen előre bocsátott soraimban meg nem jegyezni, hogy Lavater arcismei szabályait nem tartom föltétlenül igazaknak, bár észleletei nagyrészének helyes voltát a legigazabb bíró, a nem csalódáson alapuló mindennapi tapasztalás is elismeri. Hogy az arc a lélek tükre, ezt már az ó-kor bölcsészei is hitük egyik ágazatául vallották; de hogy ezen szabad akarattal bíró léleknek mily mértékig sikerülhet saját tükrét ellepleznie, s egyáltalán elleplezheti-e azt? e kérdésre szabatos választ majd csak akkor adhatni, ha Lavater tudománya kifejlettsége legmagasb fokát érte el. Ezen időt még messze hiszem, s meggyőződése, hogy az emberi arc a léleknek oly tükre, melybe számtalan őrizetlen pillanatban belétekinthetünk ugyan, de melyet sokszor oly sűrű fátyol borít, min csak a Mindenható szeme láthat keresztül.

S mert a tökély elérését az emberi ismeretek ezen ágában még messze tudjuk, vagy tán elérhetlennek is hisszük, azért vessük el magunktól a már kivivott eredményeket is? Ez esetben a tudomány egész fáját, annak minden ágát tüzre kellene hánynunk, mert a tökély gyümölcse csakugyan még nem terem rajta, bár az ágak különböző irányban való virágzása szép jövővel kecsegtet.

Ha más eredménye nem is volna Lavater tanának, mint az, hogy az ember külseje és bel-

seje közt az összefüző kapesot keresve, belvilágunk szemléletére és lelkünk működése megfigyelésére utal: már akkor is közelitünk a bölcsészet azon nemesparancsának teljesítéséhez, hogy „ismerjük meg önmagunkat.“

A mi Gall emberismereti tudományának fontosságát illeti, ezt leghevesebb ellenei sem tagadják. Azt vetik szemére, hogy hypothesison alapul. Vak vezet világtalant! A bölcsészet, theologia s az orvosi tudomány — kivált fejlődése régibb szakában — nem alapul-e hypothesisokon? Shányszor vált a föltevésekből következtetés, párosulva a megfigyelés tapasztalataival, csalhatlan igazsággá?

Gall tana a régibb lélektantól abban tér el kiválóan, hogy az az ember testi és lelki életnek tünetényeit egymással összefüzi. E tekintetben a phrenologia Plato és Aristoteles álláspontjából indul ki, kik a lélektant a testről való tannal összekapcsoltnak s a természettudományok kiegészítő részének tekintették. Plato és Aristoteles korában az élettan s a bonctan még bölcséjében volt — jegyzi meg Struve, — s így nagyon természetes, hogy e két tudomány nem lehetett oly támaszuk, a lélek működésére világot vetni akaró törekvésükben, mint a milyek azok mai nap. Plato és Aristoteles után a lélektan ismét nagyon hanyatlott s csak verulami Bacon-nal kezdődött számára a bölcsészeti törekvésekben uj korszak. Bacon kétféle lelket:

gondolkodót s érzőt állít fel. Szerinte az elsőnek tehetségei az értelem, az okosság, a következtető, képzelő s emlékező tehetség, a vágy és az akaratszilárdság; míg az érző lélek sajátjaiul a mozgási szabadságot s az érzelmeket jelöli ki. *Descartes* már négy alaptehetséget vall, t. i. az akaraterőt, az értelmet, a képzelő és az érzelmi tehetséget, s *Kant* rendszerében a tehetségek alakzatait huszonötfélékre osztja, míg *Hobbes*, *Locke*, *Bonnet*, *Condillac*, *Heinroth*, *Scheidler* s *Hartmann* a lélek alaptehetségei számát kisebbre vagy nagyobbra teszik.

A mi a lélek alaptehetségeit illeti, erre nézve hát a phrenologia s a psychologia közt nem lényeges a különbség, miután mindegyikük több alaptehetséget enged meg, amaz osztályozását az egyes tehetségek működéseinek az agyban megfelelő szerveire, ez utóbbi pedig saját egyéniségéből kifolyólag alapítván.

A régibb és *Gall* lélektana közt azonban van egy nagy különbség, s ez abban áll: hogyan veszik vizsgálatuk alá a lélek működését, mily szempontból fogják fel annak egyes tehetségeit? A psycholog csupán a lelket veszi tekintetbe, s a vele összekötött testet nem méltatja kiváló figyelmére; míg a phrenologia épen ezen összeköttetésre helyez fősúlyt, s azt igyekszik kifejteni: mily összeköttetésben van a lélek főszervével, az agygyal? és ismét: milyen azon kapocs, mely a lélek egyes alaptehetségei, és

az ezen tehetségeknak megfelelő agyi szervek közt léteznek?

Hogy az agy a lélek működésének szerve, a léleknek a testtel való összeköttetése idején, ezt mai nap már kevesen tagadják, s még a psychologok is megengedik. De a phrenologia még tovább megy állításában, azt mondva: hogy az agy, mint összes szerv, külön-külön szervekkel bír az agy egyes részeiben, a lélek különböző tehetségeinek működése eszközlésére; — s ez azon állítás, mely annyi gáncsra, annyi megtámadásra szolgáltatott okot mind a psycho-, mind a physiologok részéről. Melyik résznek van igaza? az még nincsen megcáfolhatlanul eldöntve, de addig is, míg ez megtörténhetnék, lehetlen elismeréssel nem viseltetni azon eredmények iránt, miket a phrenologiai kísérletek s megfigyelések már eddig is kivitak az ember tágasb értelemben vett élettana megfejtése körül.

Nálunk e tant még eddig csak kevés figyelemre méltatták, hogy azonban kitünőbb tudósaink sem ignorálják, mutatja Brassai Sámuel nem régi közleménye az agyvelő működése nyomozására tett egyik kísérletről, mit emberen természetesen nem lehetvén eszközölni, galambon vittek végbe, s mit a tárgy ide vonatkozó érdekességénél fogva egész terjedelmében közlök.

*

*

*

„Voit német tanár, úgymond Brassai, — a híres Flourensnek az agyvelő működése nyomozására tett kísérvényeit részben ismételni akarván, egy élő himgalamb agyvelejének felső két nagy karélyát kivette. A műtétel 1861-ben júliusban történt, s a galamb nemesak megélt, hanem állandóan ép és jó egészségben volt 1863. május 30-áig, mikor is a kísérvény-tevő megölte, hogy a fejében azóta történt változásokat ki-puhatolhassa.

Bischoff, a bajor kir. akademia 1863. máj. 2-ki ülésében az agyveleje nagyobb részétől megfosztott állatot a tudós társaságnak bemutatván, élte folyamáról a következő részleteket beszéle:

A műtétel végrehajtása után a galamb eleintén elkábulva s tökélyes apathiában ült sokáig. De azalatt, míg koponyája lebontva volt, födele megint összeforrott, ő is lassankint fölcsudott, s utoljára arra az állapotra jutott, a melyben huzamos idő óta most is van, s a melyben fölszines vizsgálónak nehéz lenne azt más rendes alkatu galambtól megkülönböztetni, magaviseletéről itélve.

Egészen fürge, élénken röpdös ide s tova, kalitkájában vagy a szobában is szabadon. Nem csak ösztönözve vagy hajtva rebben föl, s röpdös ide s tova a szobában, s választ gyorsan és biztosan magának egy-egy nyugvó helyet, a hová leszáll: hanem látszólag minden külső

akadály nélkül is kimegy kalitkájából, s látszólagosan szintoly szabatosan kél szárnyra, hogy egy helyről másra szálljon.

Ez a galamb tökélyesen jól lát, mit nem csak önkénytes cselekvényei és mozdulatairól, hanem abból is észre lehet venni, ha akármine-mű tárgyat visz és tart eléje az ember. Szeme is egészen tiszta és élénken forog. — Nemkülönben hall is minden kétség kívül, mit tisztán kivehetni, midőn valami zajt ütnek, ha nem is látja okát az állat. Íz-érzése felől sem kételkedhetni, a mennyiben ítélnünk róla abból, hogy nyelvét kolokint-porral érintgetve, a kellemetlen érzésnek világos jeleit vettük észre rajta. Szaglása felől nehezebb ítélni. Mindazáltal nekem úgy tetszett, hogy assa foetida és ánizsolaj nem okoztak semmi hatást reá.

Lehet ezt a galambot haragra is ingerelni, ha hozzá megy az ember, s ráncigálja az orrát. Ilyenkor kapdos az orrával, turbékol és oly mozdulatokat tesz a fejével s testével, mint a veszekedő galambok szoktak, s fölberzeszti a tollát.

Ha im e tevéleges tényeknél fogva azt gondolná az ember, hogy nem történt semmi változás ezen a galambon, vegye csak jobban szemügyre, s egész sorát fogja tapasztalni a fölöttébb nevezetes és fontos nemleges jelenségeknek.

Legszembetűnőbb az, hogy ez az állat magától se nem eszik, se nem iszik soha, akármed-

dig ne adjanak is neki. Az első órától fogva a mostani pillanatig, úgy kellett és kell étetni, hogy borsót raknak s vizet öntenek a csőrébe; ekkor aztán lenyeli. Ha eledelt tartanak elébe, hozzá kapdos ugyan, mint majd minden más tárgyhoz is; de soha sem jut eszébe, hogy valamit megtartsion és lenyeljen. Világos, hogy nincs semmi képzele neki az általa jól látott tárgyak mivoltáról, minőségéről vagy mirevalóságáról, a miért nem is tudja szükségeinek kielégítésére fordítani.

Az ítélet e tökélyes hiányát világosan lehetett eleinte látni mozdulatain is. Ha utjába állítottak valamit, beléje ütközött, ámbár tisztán ki lehetett venni, hogy látja. Kilépdelt gondatlanul az asztal szélére, s csak akkor rebbent föl, mikor már azon volt, hogy lebukjék. Ezek a viszonyok azonban későbbre, s már most megjavultak. Most nagyobb biztossággal ejti mozdulatait.

Nagyon méltó a megjegyzésre galambunk magaviselete az állatok és más galambok irányában, jelesen a nemi ösztön tekintetéből. Más galamb neki csak oly tárgy, mint akármely egyéb. A miénk him, de bár egy nősténysokáig űlt tavasszal mellette: legkevéssbé sem készült párzásra, jóllehet imez nagyon kész volt reá, minden készítő mozdulatot megtett, s egynehányszor tojt is. Him galambunknak hát nem voltak iránta semmi érzelmei, vagy legalább ép úgy

nem sejtette, hogy az a másik ösztönének kielégítésére szolgálhatna, mint nem az eleibe tartott eledelről, hogy éhségét csillapíthatja vele. A nőstény galamb néha megharagudott, s vagdalni kezdte. Na hisz akkor is kapdosott hozzája; de csak úgy, a mint mindenhez kapdos, a mi hozzája közeledik. S utoljára elvonult a civódástól, mely reá nézve nem létezett, s a melynek reá nézve semmi értelme sem volt.

Félelmet tisztán nem ismer, nem levén képzelete a hozzá közelítő tárgyokról. Legkisebb különbséget sem tesz azok közt, kik szüntelen körülte vannak és étetik, s az egészen idegenek közt. Kis kutyával vagy macskával, melyektől más galamb rendkívül fél, épen oly gondatlanul vagdalkozik, mint egy galambtársával és nem lehet szembeszökőbb és különösebb valami, mint a mi galambunk magaviselete egy más, egészen ép galambéhoz képest, olyas természetes ellenség irányában.

Galambunk alszik; legalább egészen esőndesen ül, fejét a szárnya alá dugva egész éjszaka s olykor nappal is, és felriad, ha hirtelen zajt ütnek.

Mindez előzményekből következik, hogy ámbár megvan galambunknak minden érzéke, de az ezek által ébresztett és kelt képzetek és fogalmak tökélyesen hiányoznak benne. Ez az állat csupa szerves géppé lett, mely minden külső behatásra célszerűen visszahat ugyan, de

azokról a behatásokról legkisebb öntudatot sem mutat. Mindenekfölött nehéz megmondani, vajjon van-e akarata? Az igaz, hogy mozog és repül is, úgy hogy nem látszik, mintha valami külső benyomás okozná mozdulatait. De ki tudná megmondani, minő belingerek, tán csak visszaverődőleg eresztik meg a mozgások gépjátékát? Még azok a mozdulatai is, melyeket akkor tesz, mikor csőrét rángatják és kergetik, és a melyek harag formát mutatnak, helyt adnak annak a kételynek, vajjon mégis nem tisztán visszaverődő neműek és gépiesek-e?

A Flourens ismeretes és híres kísérteményének ez a kitünő esete, egészben véve erősségéül szolgál annak a már birtokunkká lett ismeretnek, hogy az agy nagy velejének két karélya a gondolkodásnak, képzeteknek, fogalmaknak, ítéleteknek és hihetőleg az akaratnak is szervei; megtanít ellenben arra, hogy minden szervies működés, sőt érzéki felfogás is tökéletesen megtörténhetik náluk nélkül.⁴

* * *

Brassai ime cikke is elfogadja, hogy a lélek egyes tehetségeinek az agyban különböző szervei vannak, midőn a gondolkodásnak, képzeteknek, fogalmaknak, ítéleteknek s habozva az akaratnak is szerveiül a föntebbi kísérlet alapján a nagy agy két karélyát jelöli ki, s ezen elfogadásával kardot ránt a phrenologia mellett.

De megengedve azt is, hogy e tan eredményei nem dicsekedhetnek matematikai igazsággal, ismertetését még akkor sem tartom hiú fáradozásnak, mert fürkészei a legrosszabb esetben is olyak, mint ama hajósokéi, kik az északi sark körül kerestek átjáratot, s ha céljukat nem is érték el, ismeretlen földrészeket, természeti tüneményeket fedeztek föl.

Te is ily tudományos expeditiónak tartod a phrenologiai kísérleteket és megfigyeléseket, kedves Gyulám, s még ezen nézeted mellett is buzditottál annak vázlatos közlésére, remélve, hogy könyvemet némi érdekeltséggel fogja olvasni a magyar közönség. — Isten velünk!

Pest, 1864. febr. 5-dikén.

Szokoly Viktor.

Első rész.

Arcisme.

Első fejezet.

Bevezető jegyzetek.

1. §. Az arcisme meghatározása.

Az arcisme tág értelemben véve az erkölcsi ember bensejének külseje és természetének megfigyelése által nyert ismerése. — Az ember élete ismeretek szerzése, remény, figyelés, gondolkodás, érzés, szenvedély, mozgás és cselekvés közt foly le; ez az ember értelmi és erkölcsi, valamint anyagi életének összege. S mindezek oly küljelekben nyilvánulnak, melyek mindegyikének külön-külön jelentősége van. — „Az ember értelmi s erkölcsi működése — ugymond Lavater — legméltóbb látvány a szemlélődésre s az ember legméltóbb rá, hogy e látványt szemlélje.“ — Az ó-kor nagyon jól ismerte ezen igazságot, midőn a tudás istenének, Apollotemplomának homlokzatára ily szavakat jegyzett: *„Ismerd meg magadat!“*

Az emberben lehetetlen föl nem ismerni

kétféle természetét, ugymint az anyagit és erkölcsit. Az ember az állatiasság színében tűnik fel, ha csupán csak állati tulajdonságait tekintjük; ellenben távol esik ettől, ha lényének halhatlan részére fordítjuk figyelmünket; ha szellemi erejének nyilatkozatait, értelmi működését látjuk. S ezen szellemi erő létezése többé-kevésbé határozott vonásokban fel van írva az emberi arcra, melyről azt leolvashatni.

S mik az arcisme tárgyai?

A szem, a pillantás, a száj s a homlok alakzata a nyugalom pillanatában, vagy azon megszámlálhatlan változatban, miket ezekben a különböző helyzet, hatás vagy érzelem okoz. Ezek összegében kell keresni az érzelem, vágy, szenvedély, akarat és mindannak élénk kifejezését, a mi az anyagi élet fölé emeli elvitázhatlanul az értelmi és erkölcsi lételt.

S ime, most már sokkal szabatosabban határozhatjuk meg az arcisme fogalmát. — E tudomány föltárja előttünk az ember külseje és bensője közt létező összefüggést; e tudomány napfényre hozza azt, a mit a külső, szemmel látható arc maga alatt rejt.

2. §. E tudomány valódisága.

Itt legelőször is azon megjegyzést tehetni: vajjon valósággal létezik-e ezen tudomány s nem-e agyrém, nem valóság nélküli káprázat-e az?

Hogy az arcisme valósággal létezik, azt oly tény igazolja, mit senki sem vonhat kétségbe, t. i. az arcismét minden ember minden nap gyakorolja.

A példaszó ugyan azt tartja, hogy az embert nem arckifejezéséből kell megítélni, mégis ellenkezőleg cselekszik az egész világ s nincs nyelv olyan közmondások nélkül, melyek ne tanusítanak, hogy bizony mindenfelé következhetnek az arckifejezésekből. *)

Azon, leggyakrabban önkénytelen és leküzdhetlen rokon- vagy ellenszenves érzelem, melynek támadását előttünk ismeretlen személyek első ízben való megpillantásakor észleljük, s kiknek ily módon tevéséről, lelkületéről nem ítélnénk; ismételjük, hogy ezen érzelem az ösztönszerű arcisme, ez azon jó vagy rossz hatás, mit arckifejezésük reánk gyakorol. S ezen helyes vagy helytelen ítéletnek az arckifejezésen kívül nincsen egyéb alapja, s ezen ítélethezást a tömeg az élet minden pillanatában gyakorolja még olyak irányában is, kiket névről sem ismer. Hogy az ily ítélethezásban gyakran történik tévedés, ez azért meg nem dönti azon állítást, hogy az arcisme csakugyan létezik; e

*) Magyar nyelvünkben is számos az ilyen közmondás, melyek közül csak egy-kettőt idézünk: „Veres állat, veres ló sat.” — „Nagy a feje mint a lóé, még sem okos.” — „Olyan az arca, mintha vizet sem tudna zavarni, pedig nagy ravasz!” — „Ne higyj annak, a ki szemedbe mindig mosolyog.” — „Vigyorog, mint a fakutya“ sat. sat.

felületes vizsgálasból történt tévedések megelőzésére szükséges az arc kifejezésének megfigyelésére bizonyos szabályokat és elveket föllálitani.

3. §. Az arcisme előítéletes ellenei.

Az arcisme gyakorlatiságát tagadó előítéletesek száma nem megvetendő. Ezen előítéletek közül legmegbocsáthatóbb s tán legalaposabb az elhamarkodott ítélelhozástól való félelem s azon aggodalom, hogy igen derék és becsületes emberekről, — kik többet érnek mint arcuk, — nagyon igaztalan ítéletet hozhatnánk, ha ezek arc kifejezése szerencsétlenségükre nem igen kedvező. Valóban ugy látszik, mintha ezen, az embereknél nagyon előforduló körülmény embertársainkról való balul vélekedésre nyujtana alkalmat; de ha az arcisme alapszabályait komolyan és lelkiismeretesen alkalmazzuk, efféle igaztalan ítélet lehetetlen.

Való, hogy számos ember igen sokat veszít, ha teljesen kiismertetik; de az is bizonyos, hogy nagy azoknak száma is, kiknek értékét akkor birjuk csak igazán megbecsülni, ha figyelmesen tanulmányoztuk őket.

Azon gyönyör, mit saját ítélelhozásunk igazolásán, elfogultságunk megszünésén érzünk; mit akkor tapasztalunk, midön tiszteletreméltó tulajdonságokat fedezünk föl oly egyénekben, kiket ezekre nem tartottunk képeseknek, —

kibékét minket az emberi nemmel, s hajlandóvá tesz megbocsátani az emberi természet rossz részének, midőn annyi jót szemlélhetünk.

Ha az arcismerő tanulmányai megkezdésekor embergyűlölő volt, bizonyára emberbaráttá fog válni s pedig azon mérvben, a milyenben arcismeit tanulmányaiban előre haladt.

4. §. Az arcisme haszna.

Az arcismének vannak oly rágalmazói is, kik habár nem is vádolják e tudományt oly hibákkal vagy igaztalanságokkal, miket igen könnyen elkerülhetni, ezt mégis hiábavalónak, értéktelennek, haszontalan és hiunak állítják.

Ezek szavaira csak azt jegyezhetni meg mindenekelőtt, a mit Archimédes a syracusai kereskedőnek azon kérdésére válaszolt: hogy mit nyer a folytonos tanulással? „A tudományokat nem csak azért kell szeretni — viszonzá Archimédes -- mert hasznosak, de azért is, mert isteniak!“

Korunkban szükségtelen a tudományok hasznáról értekezni, s minden vitatkozás nélkül állithatni Lavaterrel, hogy jó és hasznos az embernek tudvágyát bizonyos mértékig kielégíteni. A társadalmi élet bizonyos körülményei közt az arcisme nemcsak hasznos, de elkerülhetlen is. Kérdezhetjük például: Vajjon mi lenne az oly festész, ki nem tanulmányozná azon arcokat, miket vásznára akar másolni? s e kérdésnél

azon következtetésre jutunk, ha a festészet nem alapulna az arcismén, nem is létezhetnék. — De meg más részről az arcismének nagy befolyása van a társaséleti viszonyokra is, midőn például a rokonszenvet még öregbíti is, épen azért, mert birja azt igazolni.

„Arcismeim érzékem nélkül ezer akadályba ütköztem volna életpályámon, — mondja Lavater, — miket így szerencsésen kikerültem.“

Ily módon a hátrányok nagyon busásan kárpótolják az előnyök által. A mi pedig azokat illeti, kik az arcismét csupán tudvágyuk kielégítése céljából tanulják alaposan, ezek már akkor is kitünőleg hasznosan töltik el erre szentelt idejüket, ha a figyelésben való jártasságnál és annál egyebet nem is nyernének ezzel, hogy megszokják ítéletüket bizonyos okokból következtetni, s azt alapra fektetni. S mennyi tanulságot nyújt az ember szemlélése annak, a ki azt tanulmányozni birja! — Az agy lévén székhelye a gondolkozási tehetségnek, az értelmi élet ekkor az agyon kívül, a fej alakzatában, ennek jelesebb részei helyzetében s legkivált a homlokban fog jelentkezni. — Az erkölcsi élet leginkább az arc vonásainak mozgó játékában tűnik elő, legyenek azok akár nyugodt állapotban, akár pedig szenvedélyek által felzaklatva. — A szem az értelmi lét előcsarnoka, az arcisme minden utmutatásának központja, összege. — A homlok lassanként hajlik meg a szemöldö-

kig; az orr és az arc az erkölesi és érzelmi, az ajkak és az áll az állati életről szólnak. A zárt, teljes nyugalomban levő száj egyesíti és összeolvasztja az arc vonásait.*)

5. §. Az arcisme tanulmányok könnyüségé.

E tudomány bűvárlatától sokan azért riadnak vissza, mert azt hiszik, hogy abban számtalan akadálylyal kell megküzdeniök; nézetük szerint csak akkor kezdhetni meg az arcisme tanulmányokat, ha már ellátták magukat a legkülönbözőbb ismeretek fegyvertárával. E nézet azonban hibás.

Lavater rövidlátásu volt, nem sok idővel rendelkezhetett, a rajzolásban nem volt valami igen kitünő s a bonctanban való jártassága na-

*) Ysabeau tanár lavateri kivonatai végén megjegyzi, hogy ezen halhatlan emlékü svájci tudós ideje óta az arcisme kevés haladást tett. Ha Lavater rendszerének tökélyesbítését érti, ebben igaza lehet; de annyi bizonyos, hogy e tudomány azóta sokkal nagyobb mérvű gyakorlati alkalmazásnak örvend, mint előtte, vagy Lavater működése idején. Lavater kortársa, Rousseau Jean Jaques „Confessions“-jaiban lelkének legmélyét is az olvasó elé tárva, ennek már saját gyermekkori arcán való visszatükrözését is megemlíti, de minden nyomaték nélkül; mig mai iróink s történetiróink lelkiismeretesen figyelnek rá, hogy az általuk vázolt személyek arcvonásait azok lelkületének megfelelőleg rajzolják. S ime, e körülmény is egyik megdönthetlen érve az arcisme hasznosságának, mert arcisme nélkül a művész lelkületével megegyező emberi alakot nem teremthet nem ábrázolhat.

gyon csekély. „Mégis — mondá — alig mulik el nap, mely ne erősitené meg figyeléseimet, s mely ezen figyeléseim számát ne szaporitaná.“

Az arcismében való jártasság megszerzésében nincs semmi leküzdhetlen akadály, csupán akarni kell; csakhogy ezen szilárd akarat kevesekben van meg. S így történik aztán, hogy bár az arcismeierzék közös, ugy szólván általános, az arcismerő mégis oly ritka, mert a figyelésre mindenekelőtt nagy álhatatosság szükséges az akaratban.

6. §. A jó arcismerő minősége.

A ki az arcismét főtanulmánya tárgyává akarja tenni azon célból, hogy abban buvárkodjék s annak lehető határait elérje, annak Lavater szerint mindenekelőtt ezen kitünőbb föltételeket kell magában egyesítenie:

Igen szükséges, hogy ne legyen gyönges testalkalu, vagy idéttlen, visszariasztó külsejü, hogy érzékei tökéletesek legyenek, legkivált pedig látása, s hogy ne legyen valami körülménynél fogva hajlandó másokat rossz színben szemlélni. Erkölcsi tekintetben igazságos ítélettel, világos felfogással s jó szívvvel kell birnia. Ezen utóbbi pontigen gyakran a leglényegesebb.

„Ha szemeid nem elég élesek, nem eléggé áthatók az erény, a nemes érzelmek vonásainak fölleplezésére és pedig hogy ezt rögtön tehessed, akkor hány ezerszer fognak ezek előtted elsik-

lani? — mondja Lavater. — Hány ezerszer fognak ezek ily módon előtted rejtve maradni oly egyénnel szemközt, kinek külsejét ezen vagy azon véletlen, ilyen vagy olyan külhatás eléktelenítette?“

Az alacsony szenvedélyek, gyűlölség, hiúság, irigység és az önzés leggyakrabban megvesztegetik az ítéllethozást, nem engedik a jóság vonásait felfödözni, megkülönböztetni s mértéken felül nagyítják a rossz kifejező vonásait.

Az is szükséges, hogy az arcismerő utazott legyen, ily módon gyarapítva szemlélődése tárgyait; hogy a rajzolásban ne legyen egészen járatlan, s hogy a bonc- és élettanból is birjon némi ismerettel. Ha ezen ismeretekhez még erélyes, de egyszersmind jó sziv is járul, akkor egyesítvék a helyes figyelhetés legnélkülözhetlenebb föltételei.

„A ki önmaga nem gondolkozik nemesen, a ki nem képes magasztos és fönséges érzelmekre, a ki fogékonytalan a nagyszerű tettek iránt: az bizonyára nem fogja megérteni a nemes gondolkodás kifejezését s az előtt rejtve maradnak a magasztos erényeket jelelő vonások“, jegyzi meg Lavater.

Ime ez a föltételek összege, mik nélkül nehéz az arcismeit tanulmányokat eredménnyel folytatnia annak, ki helyet akar foglalni e tudomány legkitünőbb férfiai közt.

7. §. Mily szellemben kell az arcismét tanulmányozni?

Ha vágyaink nem is röpködnek ily magasan, ha az arcismét csupán személyes elégtételül akarjuk ismerni, csak némi gyümölcsét élvezendők e tudománynak, — ekkor sem szabad ezt a képzelődés könnyelmű játékaul tekintelnünk. Az igazság akár napfényre van hozva, akár el van nyomva, mindig igazság, s a helyes ítélet nem teszi igazsággá azt, a mi már igazság volt, mert ez csupán az igazságnak megerősítése. Az igazságnak kutatása ugy az arcismében, mint bármiben, igen komoly dolog.

Lehetetlen itt meg nem emlékezni Bernardin de Saint-Pierre ezen mondásáról: „Az igazságot egyszerű, őszinte szívvvel kell kutatni, s ez csak a természetben található.“

A csalódások és elszámítások miatt ne veszítsük el bátorságunkat, mert az arcismében elkövetett hibák legnagyobb része azonnal szembeszökik, s szigorú vizsgálat mellett azonnal elétünik.

Mindenekfölött azonban óvakodjunk az embergyülölettel, midőn az emberek rossz sajátosságai szembeszökőleg tárulnak fel előttünk. Az ember alapos, mély ismerésének emberszeretetre kell vezérelnie.

Ha meg kezdjük érteni, hogy egyik-másik ember (egyénilag tekintve) miért tesz és gondol-

kozik másképen társánál; ha ennek helyébe birjuk magunkat képzelni, belé birjuk magunkat gondolni helyzetébe, testalkatába, alakzatába, érzékeibe, vérmérsékletébe, érzelmei és gondolkozásmódjába; akkor minden meg lesz előttünk magyarázva s mindent természetesnek fogunk találni s türelmetlenségünk azon arányban fog szünni, a mily mérvben ismerni kezdjük egyéni természetét. Ekkor részvét fog a kárhoytatás, és felebaráti szeretet a gyűlölet helyében támadni.

Az arcisme tanulmányozását ily szellemben kell megkezdeni.

Második fejezet.

Az arcismei tanulmányokról.

1. §. Az arcismei gyakorlatok.

Hogy az arcismében előre haladhassunk, kivált tanulmányozásunk kezdetén törvényül kell kitűznünk, hogy — ha szabad magunkat így kifejeznünk — hallgassunk azon benyomások szavára, miket a megismerni óhajtott arcvonások első megpillantásakor észlelünk.

Mindazoknak, kik meglehetősen rajzolnak, Lavater legjobb gyakorlatul ajánlja a bennük támadt benyomás megtestesítését.

Például valamely alak megragadott bennünket; úgy rémlik előttünk, mintha egyesülnének abban mindazon alakzatok és vonások, a mik nagylelkűséget jelentenek. Már most rajzoljuk le ezen alakot emlékezet után, s ebben leginkább az azt legfeltűnőbbben jellemző vonásokra ügyeljünk. Ha ez megvan, rajzoljunk vele szembe tökéletesen ellentétes jellemű alakot,

például egy fősvényt, ezen is a legszembeszökőbbben jellemző vonásokra fektetvén a fősulyt. Mutassuk meg most e két rajzot egy helyes ítélettel bíró, de az arcismei tudományban nem jártas egyénnek, a ki ezen arcképek egyikének eredetijét sem ismeri. Ha ezen bíráló az egyik képben nagylelkűsége, a másikban pedig fősვნységre ismer, akkor helyesen figyeltünk.

Ezen gyakorlatot sokszor ismételvén, mélyen fognak emlékezetünkbe bevésődni a legjellemzőbb és legfontosabb alakzatok, vonalok és kifejezések.

2. §. A megfigyelés pillanata.

Még két dolog szolgál arra, hogy a figyelés sikerre vezessen.

Ezek elseje és fontosabbika minden egyes megfigyelésnek alkalmas percben való megválasztása. — Vizsgáljunk bizonyos embert nyugodtsága percében, aztán meg valami hatalmas felindulásban. Igyekezzünk aztán ezt olyankor szemlélni, midőn valamely szenvedély kitörését erővel akarja leküzdeni, például midőn haragja kitörésekor valamely nem várt, tiszteletet igénylő személy jelenik meg egyszerre, véletlenül. — Ha már szert tettünk a helyes megfigyelésre, akkor e három különböző körülmény közt észlelt háromféle tapasztalatunk igen nagy hasznunkra válik.

A második, Lavater által felállított pont

arcismei, azaz tanulmányaink tárgyául szolgáló egyének megválasztására vonatkozik.

A könnyelmű, hiu, különöc, magukban örömet beszélő, vagy megszólítás előtt beszélő emberekre nézve nem szükségesek bővebb jegyzetek. Tanulmányozzuk mindenekelőtt azon figyelmes emberek arcát, kiknek kifejezése nem éles, kik ép oly szívesen beszélnek mint hallgatnak, s kik szemmel füllel kísérik a körülöttük történőket és mondottakat.

Ha a figyelmes ember arcát tanulmányozzuk, ennek kifejezése bizonyos tekintetben oly a-b-cét képezend számukra, melynek segélyével azontul számtalan emberi arckifejezés jelentését kibetűzhetjük.

3. §. A tanulmányozásnak az alakon kívül levő tárgya.

Az arcismerő figyelése nem csak az emberi arc kifejezésére terjed ki, hanem a termetre, a mozgásra és a test magatartására is, mik mindannyi tanulmány-tárgyul szolgálnak.

Vannak oly összes vonások, mik csak magas termetű egyénekben találhatók fel és ismét mások, mik rendesen közép- vagy alacsonytermetű emberek sajátságai. Mutassuk meg például bárkinek egy púpos ember fejét, kinek teste egyéb része nem látszik, s ez a főből első pillantásra meg fogja mondani, hogy az púpos ember feje.

Az, a mi jelen esetben annyira kitünő jelekben nyilvánul, hogy annak mindenki szemébe kell ötlenie, a legkülönbözőbb alkatu egyének-nél is előtünhetik, habár nem épen ily kirivóan.

Figyeléseink közben az ember hangjának csengésére is nagyon kell ügyelnünk, mi a vérmérsékletek és jellemek különbélesége szerint nagyon különböző. A hang csengése bámulatos összehangzásban van az egyén szenvedélyei, szokott érzelmei és erkölcsi minőségével.

A hang a szerint, a mint magas, mély, erős, gyöngye, leplezett, szelid, tiszta, kellemes, természetes vagy hamis, az arcismében igen jó jelül szolgál. — E tekintetben megjegyzésre méltó, hogy egész Olaszországban az utlevelekben az illető egyén hangjának milyensége is megvan jelölve, mint a személyleírásnak kiegészítő része. *)

4. §. A szépség és a rutság.

A figyeléseknek — az arcismei tanulmányok ezen alapjának — folyamában sem a szépségnek, sem a rútságnak nem szabad minket elfogultakká tenniök.

*) Hogy a hang milyenségéből következtetett itélethozásnál tekintetbe kell venni az illető egyén életmódját, foglalkozását, sokszor az éghajlati viszonyokat is, azt az értelmes figyelő magától is belátja. A legjellemesebb ember sokszor igen kedvezőtlen hanggal birhat. (Lásd az I. fejez. 3. §-át.)

E pont némi magyarázatot igényel.

Elvileg: az erény szépít, a bűn rútit.

A szép alakkal és szép vonásokkal született férfi vagy nő kedvezésben részesült azok fölött, kiknek nem jutott hasonló szerencse osztályrészükül, s ezek erényesek lehetnek minden önmegerőtetés nélkül, csak hajlamaikat kövessék.

A rúttá születettnek nagyobb önmegerőtetésébe kerül a jóban állhatatosan megmaradnia, mivel rútsága örökölt, s mert a vérmérsékletet épen úgy örököljük, mint arcunk hasonlóságát.

A bűn és gonosz szenvedélyek által elrutult férfi gyermekei, — ha ez jó és szép asszonyt vesz nőül, — lehetnek nálánál sokkal kevésbé rútak, sőt rútságuk lassanként annyira megszűnhetik, hogy tetszetősekké is válhatnak, ha rossz hajlamaikat, mikkel netalán születtek, a nevelés leküzdötte és elfojtotta. A harmadik nemzedéknél a nagyapa rútságának vonásai még létezhetnek az unokákban; azonban ha ezek két nemzedéken át becsületes emberek által választvák el ősnemzöiktől, mindjobban vissza fognak térni a szépséghez, a mi isten műve épen úgy, mint a rútság az emberi elfajulásé.

Lehet, hogy az életben határozottan rút s mégis nemes tulajdonságokkal teljes emberekkel találkozhatunk, valamint sokszor láthatunk

a börtönökben jó arcu egyéneket, s a fegyházakban kifogásnélküli női szépségeket.

Azonban vizsgáljuk csak ezek arcait jól, legkivált pedig valami igen gonosz cselekedet történetkor igyekezzünk arckifejezésüket szemügyre venni, s ekkor látni fogjuk, mennyire különböznek ezek azon hozzájuk hasonló kifejezésüektől, kik nem süllyedtek alá miként ők, s ekkor jogukat vesztett küljeleik, az anyagi szépséggel való meglepő hasonlatosságuk dacára, nem sikamolhatnak el előlünk. (Lásd e könyv végén az A. jegyzetet.)

Avagy szemléljük a legkiáltóbb rútságot, midőn azt nagyszerű és nagylelkű tett jelenlétében a nemes szenvedély sugára világítja meg s ekkor át fog a rútságon a legmagasztosabb szépség, az erény örökös kísérője villogni. Ebben nem csalódhatunk.

5. §. Eszményi arc.

Az arcismében kísérleteket tevő számára igen ajánlatos, hogy alkosson magának egy eszményi emberi arcot, melyben egyesítvék a legszerencsésebb vonalak, az egymásba leginkább olvadó arányok s a sajátságok legélénkebb kinyomatai.

Egy ilyen eszményt Lavater a következő vonalakban állított elő, mik mindenesetre érdemesek rá, hogy azokat élénken tartsuk meg emlékezetünkben.

„Hahogy bizonyos alakban a következő vonásokra találasz, miknek mindegyike külön-külön élesen kifejezett s mik aztán egy egészszé olvadnak egybe, légy róla meggyőződve, hogy majdnem emberfölötti alakra leltél“, — mondja Lavater.

E vonások következők:

1-ször. Az arc három közönséges főrészének, ugymint az orr, homlok és az áll hosszúságának meglepő egyenlősége.

2-szor. A vizirányos vonalban végződő homlok, s majdnem vizirányosan fekvő, össze nem olvadó, erős és szembetűnő szemöldök.

3-szor. Kék, vagy pedig világos barna, néhány lépésnyiről feketének látszó szem, melynek felső szemhéja a szem csillagát negyed- vagy ötödrésznnyire elfödi.

4-szer. Széleshátu, majdnem párhuzamos s közepén kissé mégis emelkedett orr.

5-ször. Egészben véve vizirányosan fekvő száj, melynek felső ajka s középpontja gyöngén lefelé süpped, s melynek alsó ajka nem vastagabb és szélesebb a felsőnél.

6-szor. Gömbölyü és előreszőkő áll.

7-szer. Rövid, sötétbarna, göndör haj.

E vonások együttvéve alig jönnek elő. — Az utolsó pont kivételével, mely a többi közt legkevésbé fontos, feltalálhatók e vonások I. Napoleon arcában, (1. ábra) kit Lavater csak

igen-igen fiatal korában láthatott volna, kivel azonban valóban sohasem találkozott.

A mi a női szépséget illeti, ha ezt a Lavater által felállított szabályok nyomán elemezzük, úgy Récamier asszonyságnak, jelen század elején a legszebb nőnek arcában (2. ábra) megtaláljuk a tökély minden vonását, bárha ennek és I.

1. ábra. (I. Napoleon.)

2. ábra. (Récamier assz.)

Napoleonnak arca közt legcsekélyebb hasonlóságot sem lehet észrevenni.

6. §. Hogyan szemléljük a tanulmányozni szándékolt arcot?

Ha figyelésünkből minél nagyobb eredményt óhajtunk, akkor igen tanácsos, hogy a célba vett arcot ne szemléljük egyszerre egész összességében, mert így figyelmünket számtalan tárgyra kellene egyszerre fordítanunk. Sokkal hasznosabb szemünket az arcra irányoznunk s pe-

dig mindkét oldalon különösen, s aztán minden egyes vonás jelentését számbavennünk.

Az arcismeit tanulmányoknak kétségen kívül legbiztosabb alapja, hahogy az arc minden egyes vonását, s azok határozott értelmét külön-külön tanulmányozzuk.

Tanulmányainknak legelső és legállhatatosabb tárgya, melyről mindig rendelkezhetünk, s melyet sohasem ismerhetünk ki eléggé, — önmagunk legyünk.

Hasonlitsuk össze arcvonásainknak indulataink, érzelmeink, szenvedélyeinkkel való összefüggését; vegyük számba: mily változásokon mehetnek át e vonások egészen a legerősebb fölindulásig, ha alapjukul nyugodt állapotunkat vesszük fel. Erre nézve gyakran kell önmagunkat hű tükörből vizsgálnunk s a legkülönbözőbb behatások uralma alatt lerajzolnunk. Ezen tanácsnak semmi köze azon együgyűek szokásával, kik szünet nélkül tekintgetik magukat a tükörben, hogy arcvonásaikban gyönyörködjenek, s kikiről a költő ép oly szellemdúsan, mint jogosan mondá:

Ha nem lát senki sem,
Rögtön tükörhöz állsz,
S mert más nem bámula:
Ön-bámulóddá válsz!

Sőt még ha előnyökkel áldott is volna meg a természet, minden hiusági érzet nélkül tanul-

mányozhatjuk természetünket, valamint akkor is túltesszük magunkat minden előítéleten, midőn erkölcsileg igyekszünk önmagunkat megismerni.

E helyütt az arcismei tanulmányozás számára néhány igen hasznos gyakorlati tanácsot is alkalmasnak tartunk följegyezni.

Mindenekelőtt szükséges arcismei érzékünket gyakorolnunk, élesítenünk, elemeznünk a benyomásokat s ezeket oly alakra vezetnünk vissza, mely képes azokat kifejezni, azaz igyekeznünk kell a láthatlan érzéseket, lelki tulajdonokat látható jelekben kifejeznünk.*) Iparkodnunk kell, hogy az emberi arcnak különböző benyomás alatt történő elváltozásait fölleplezzük, s hogy ezeket rajzban megjegyezhessek. Ez által megismerjük s bizonyosságot szerzünk magunknak az arc azon alakzatai és vonásairól, melyek az emberiség különböző értelmi és jellemfokozatával össze-, vagy össze nem egyeztethetők.

7. §. Gyakorlás leírás által.

Midőn valamely egyént részleteiben, különösen tanulmányozunk: rajzoljuk le azt minde-

*) Vajjon nincs-e erre szüksége minden színésznek is? Vajjon a néma színjáték egész lényege nem ezen alapul-e? S az életben hányszor van rá szükségünk, hogy érzéseink, érzelmeink, benyomásaink kifejezését elleplezzük! De melőzve mást, csupán azt kérjük, lehet-e diplomata arcisme nélkül, kinek tán nagyobb hasznára válik környezete arcaiból, mint a rejtett jegyű sürgönyökből olvashatnia. Nem igazolja mindez e tudomány lételét és hasznosságát?

nekelőtt irásban, melyben egyetlen vonását, vonásainak egyetlen részletét se szabad kifelednünk.

Ezen leírás alapján s a minta távollétében rajzoljuk le a tanulmányul kitűzött egyén arcát s aztán hasonlitsuk össze a rajzot az eredetivel.

Az arcismét tanulmányozónak az arcok rajzolásakor leginkább két pontra kell figyelnie, s ez egyrészt a homloktól az orrig való átmenet, másrészt pedig az orrtól a szájig való távolság és hajlás. Nagyon jó e két részletet számos alakról külön-külön rajzolgatni, oly alakokról, kiknek nagylelkű jelleme általános ismeretes.

A homlok alapzata a koponya számtalan alakzatának összegéül tekintethetvén, oly vonalat képez, mely az egészséges emberek egész tehetségét és tökélyét kifejezi.

„Ezen jel után — ugymond Lavater — a tökéletes arcismerő kitekintvén ablakából az utcán járó-keelő tömegre, azoknak külön-külön egyéni jellemét kiolvashatja.“ — E célból szükséges folytonosan rajzolgatni különböző homlokat, mind oldalról, mind szemben.

Az arcismét tanulmányozó számára sok rejtett kincs fekszik a festészek nagy mestereinek emberi alakjaiban is, miket nem lehet eléggé tanulmányozni. Például Titian alakjaiban a természetességet, nemességet, magasztosságot; Michel-Angeloóban a büszkeséget, megvetést, ösz-

pontosult erőt; Rubens képeiben a dühöt, erőt s a szenvedélyek rohamosságát; Raphaeléiben az utánozhatlan magasztosságot, s Guido da Reniéiben a nyugodt, tiszta, mennyei szerelmet.

Ezen alakzatok közül kiválogatva az alkalmasokat, ezeket összehasonlithatjuk azon rajzokkal, miket alkalmunk van élő minták után készíteni, s kutathatjuk: mily vonások közösek ugyanazon jellemű alakokban?

Gyakorlatok.

A ki önmagában ki akarja fejteni az arcismeí érzést, nem számolhat másként sikerre,

3. ábra. (Dürer Albert.)

4. ábra. (Shakespeare.)

hacsak szakadatlanul nem gyakorolja magát, nem vévén tekintetbe, hogy már emlékezetébe véste azon elveket, mik ezen tudományban való előhaladásra alapul szolgálhatnak.

E célból figyelésünk tárgyaiul igen élesen jelzett alakokat vegyünk elő, például két láng-

észt, kiknek egyike kitartó, erélyes, bátor, a milyen volt *Dürer Albert**) (3-ik ábra,) a másik pedig ingadozása dacára költői, emelkedett, isteni, miként *Shakespeare Vilmos* (4-ik ábra.) — Vagy vegyünk elő két szellemdús egyént, kiknek szellemdússága azonban ellentétes; például legyen az egyik a „*Voyage sentimental*“ szerzője, *Sterne Dániel*, (5-ik ábra,) az ötletekkel telt, leküzdhetlen vidám férfi, s a másik *Moncrif* (6-ik

5. ábra.

6. ábra.

ábra) *Lekzinska Mária* királyné titkára, ki tagadhatlanul jó izlésű és jó társalgásu egyén volt.

*) A német festészet atyját, *Dürer Albertet*, a festészetben a távlat s az alakok arányainak uttörőjét némelyek magyar születésűnek hiszik; ez tévedés. *Dürer* magyar eredetű, de nem magyar születésű. Atyja (alkalmasint *Kemény*) azon pozsonyi ötvösök egyike volt, kiknek művei azon korban európai hirre tettek szert. Később kivándorolt Németországba s fia *Albert Nürnbergben* született 1471. május 20-án, s 1528. ápril 7-én hunyt el.

Ezen éles kifejezésű alakokkal helyezzük szembe ellentétül egy szörnynek, *Attilának* (7-ik ábra,) s egy *tökéletes bolondnak* (8-ik ábra) arc-képét. Ez utóbbit Lavater élő alakról rajzolta, de nevét nem jegyezte föl.

A mi Attilának, a hunok rettenetes királyának, az isten ostorának arc-képét illeti, ez nem róla készült. Nehéz is volna bizonyítani,

7. ábra.

8. ábra.

hogy Attilát életében lerajzolták. Elég az hozzá, hogy ezen alakban egyesítve van mindazon vadság és kegyetlenség kifejezése, a mivel Attilát rémült ellenségei vádolták.*)

*) Midőn a külföldiek Attiláról ily képet adnak, azon meg nem ütközhetünk, mert egy részt rettenetet okozó ellenségük volt, más részt pedig, mert maga a *Chronicon Budense* is így ír róla 8. fejezete elején: „Erat enim rex Attila colore teter, oculis furiosus, elatus incensu, pectore lato, barbam prolixam deferebat; venereus etiam erat ultra modum.“

Tekintetbe kell azonban venni, hogy egy- és ugyanazon arcot két különböző művész oly különböző árnyalattal rajzolhat, hogy míg e képek egyike vonz és megragad, addig a másiknak szemlélésénél hidegen, minden behatás nélkül maradunk. — Lavater ennek példájául *Anson**) tengernagy két arcképét adja. (A és B 9-ik ábrán.)

9. A ábra.

9. B ábra.

„Bármennyire is hasonlít egymáshoz e két fej a gyakorlatlan szem előtt, jegyzi meg Lavater, a komoly figyelő előtt azok kevés hason-

*) Némely olvasó talán szívesen veszi, ha az itt rajzban közlött egyének egynémelyikének rövid ismertetését is ide iktatjuk.

Anson György 1716-tól 1761-ig nagy szerepet játszott Anglia hajózása és tengeri csatái történetében. Jellemének fővonásai: kalandvágy, rettenthetlenség, kitartás s az ismeretlen kifizéréseinek óhajtása. A keletindiai és khinai vizek ismerése, s a keletindiai szigetek és partok körüli hajózásban valói uttörés Ansonnak köszönhető.

latossággal fognak birni!“ E képek mindegyike meglehetősen hűséggel adja vissza Anson György vonásait, s ezek csakugyan hasonlítanak is az eredetihez. De az A. arckép homlokában nincs kifejezve a gondolkozási erő, szemében nincs rettenthetlenség, orrában kitünőség. A második arcképen észrevehető a gondolatok emelkedettsége s a kép felfogásában a bátorság, és a kivitel-

11. ábra.

10. ábra.

ben való merészség oly jól van kifejezve, hogy ezt lehetetlen föl nem ismerni.

Vizsgáljunk két, egészen ellentétes jellemet kifejező alakot is, egyikét a másik után. Ilyen, minden tekintetben ellentétes arcok például az *orléansi Fülöpé*, Franciaország régenseé (10-ik ábra,) és *Gusztáv Adolf* svéd királyé (11-ik ábra.)

Az első kép a herceg fiatalkori arcát állítja eléünk, melyből azt olvashatni, hogy ez hajlandó volt minden kicsapongásra, s hogy az érzékiség uralma alatt nyögött.

A másik igen élénken tünteti elő a pártvezért, a tervekkel és szellemmel teli hadvezért, ki ha bűnös kéz által nem vész el, korának legnagyobb hatalmasságát állapítja meg.

„Ez igazán a hős, a helyes tevékenység alakja. Uralomra születvén, ezen alak szigorúvá válhatott, de nehezen lehetett volna belőle kisserű,“ — mondja Lavater.

Azután ezen anyagi és erkölcsi életükre nézve egymástól annyira különböző típusok

13. ábra.

12. ábra.

után tanulmányozzuk ezen (a 12-ik és 13-ik ábrában előállított) férfi és nő tetszetős, jó arcát. Ne keressük itt a szépséget. Ez úgy, mint a rútság, nem található fel bennük. Azonban keresvén, bizonyára feltaláljuk ezekben mindazon tulajdonok éles kinyomatait, mik becsülést érdemelnek: mint a jámborságot, jó lelkiismeretet, lelki jóságot, egyenes ítéletet és az őszinteséget.

„A ki az ily arcokat nem tiszteli és nem bizik bennük — szól Lavater, — bizonyára önmaga sem érdemli meg a tiszteletet és bizodalmat.“

14. ábra.

15. ábra.

16. ábra.

17. ábra.

Az ijedtséget és borzalmat különböző alakban, de e két hatás egyesült kifejezésével tanulmányozhatjuk a 14-ik, 15-ik, 16-ik és 17-ik ábrában.

S ezek után térjünk át egy nyugodtságról, mély figyelő tehetségről tanuskodó arcra. Ilyen

például a *Lavateré*, (18-ik ábra,) mit tükörből
önmaga rajzolt.

18. ábra. (Lavater.)

Harmadik fejezet.

Az emberi arc elszigetelt részeiről.

1. §. Az emberi arc tanulmányul szolgáló részei.

Az arc minden egyes vonása különös arcismei jelentőséggel bír, melyek mindegyikét külön-külön kell fontolóra vennünk. Ezen jelentőség összefüggését vizsgálnunk kell a *homlok*, *szem*, *szemöld*, *orr*, *száj*, *fogak*, *áll*, *arc*, *fül*, *nyak* és *hajban*.

2. §. A homlok.

Arcismei szempontból mindenekelőtt két dologra kell figyelmünk a homlokban: a csontos alakzatra és az ezt beborító bőrre.

A homlok csontos alakzata megbecsülhetlen utasító jelekkel szolgál az illető egyének jellemére, szokásos érzelmei és gondolkozási módjára.

A homlok minden s pedig végnélküli vál-

tozatban előforduló alakzatai három főosztályba sorozhatók, s ezek

1-ször. A *futó homlok*, azaz a melyik hátrafelé hajlik.

2-szor. A *függőleges*, vagyis egyenes homlok.

3-szor. A *gömbölyded*, vagyis kifelé domboruló homlok.

A homloknak a vizirányos vonal felé való nagy kiterjedettsége számtalan tárgy felfoghatásának tehetségére mutat, de egyszersmind érélytelenséget s az akarásban való állhatatlanságot is jelöl.

A zárt, rövid, szilárd homlok vonásai körszerűek, s nincsen azokban semmi szöglet; e homlok csak szelid jellemű ember sajátja lehet, a ki könnyű módon hozzá simul a mások jelleméhez.

A homlok szögletes vonásai szilárdságot, határozottságot jelölnek, mi sokszor keménységbe megy át.

A hajzat gyökerétől kezdve egészen az orr kezdetéig tökéletesen függőleges homlokat számtalanon igen nagy értelem jelének tekintik; pedig ez hibás föltevés, mivel az ilyen homloknak rendesen igen korlátolt tehetségek a követői; az egészen egyenes homlok csak akkor jelöl nagy értelmi fensőséget, ha az felső részén gyöngye ívbe hajlik.

A nagyon előreszökő, kifelé hajló s kidomboruló homlok, ha nem tökéletes butaságot, bi-

zonyára legalább roppant értelmi gyöngeséget árul el.

A hátrafelé hajló homloknak, ha e hátra-hajlás nem túlságos, rendes társai a képzelő erő és finom érzés.

Az izgatottságot, erőszakra hajlást és jég-szivüséget gyakran egészben véve függőleges homlok jelöli, melynek felső része kidomborodik.

A homloknak azon alakzata, melyet *ívre hajló homloknak* nevezünk, s a milyennel férfiaknál sokkal ritkábban találkozunk, mint nőknél, — nyíltságról, éles belátásról szól. — „Az ilyen homlok — ugymond Lavater — a mélyen gondolkozók homloka lenne, hahogy a nők képesek lennének mély gondolkozásra.“ Lavater e megjegyzésében nem igen gyöngéd a szebb nem iránt s ezzel csak azt akarta kifejezni, hogy a nők alkalmasabbak az érzelmekre, mint a mélyen gondolkozásra.

Ha a homlok alakzatának egyenes és ivezetes vonásai egészen egybeolvadnak ugyanynyira, hogy az illető homlok se nem igen egyenes, se nem nagyon ivezetes, az ily módon alkotott homloknak leggyakrabban igen magas foku emberi bölcsesség a társa.

Az észrevehetőleg négyszögű homlokok szilárd, nem ingadozó jellemet jelölnek, mely gyakran okossággal párosul.

Arcismeii tanulmányaink folytán a homlokra irányozván figyelmünket különösen, minden

egyenes alakzat erőt, hajthatlanságot, de egyszersmind értelmet is fejez ki; míg a görbe vonások gyöngeségről, ingadozásról, az érzékek uralmáról szólnak.

Vége Lavater következőkben határozza meg a teljesen szép homlokot, mely szerinte az érzelmek nemességét és mély értelmi erőt fejez ki:

1-ször. Ne legyen azon semmi ránc, hacsak nem felindulás, vagy a méltatlanság érzelmének uralma alatt.

2-szor. A homlok alsó része kissé kifelé nyomuló, azonban a felső részen megfeszülve hajlik hátra.

3-szor. Felülről tekintve a homloknak tiszta, rendes ívet kell mutatnia.

4-szer. A homlokot fedő bőrnek észrevehetően tisztábbnak, világosabbnak kell lennie, mint a milyen az arc egyéb részein.

Nem kell biznunk az oly homlokokban, a melyek rövidek, ráncosak, csomósak, szabálytalanok, egyik oldalon bemélyedtek vagy homorúak, s melyek ha különböző befolyás uralma alatt ráncokba szedődnek, sohasem fognak kétszer ugyanazon ráncokba borulni.

Szerencsére az ilyen nagyon kedvezőtlenül alkotott homlokok igen ritkák.

A ráncokra is ki kell terjesztenünk figyelmünket, megjegyzendő azonban, hogy nem az öregség folytán támadtakra, hanem a melyek

az érett férfikorban, de sokszor az ifjuság virágában is számtalan homlokon mutatkoznak.

A ráncok általában függőlegesek, vizirányosak, egyenesek vagy ívezetesek, a szerint, a milyen a homlok. E ráncok sokszor segélyére szolgálnak az arcismét tanulmányozónak az illető homlokok alakzata meghatározására, miután ezeket gyakran kövérség, vagy a bőr durvasága álarc alá borítja; s így sokszor ezen ráncok kifejezéseiből vonhatunk következtetéseket az illető egyének jellemére. *)

3. §. A szemek.

Előre bocsátandó, hogy az arcismét tanulmányozónak ki kell terjesztenie figyelmét a szemeknek ugy színére, mint azok alakzatára is.

Lavater meglehetősen határozottsággal mond véleményt, megjegyezvén, hogy a kék szem

*) Esquiros Alphonse a francia forradalom legvéreseb emlékü férfiának, Maratnak jellemzésében áttér annak arc-kifejezése, s nevezetesen homloka leírása is. Az erre vonatkozó pontot érdekesnek találom itt közölni. „Marat szervezete inkább szelidség és érzékenységre, mintsem baromi kegyetlenkedésre látszott alkotottnak. Idegei gyöngédek, izmai lágyak, ajkai vastagok s nagyfoku jóságot kifejezők, feje az emberi nem iránt való szeretet kinyomatával birt s homloka nem volt igen magas, azonban vérmérséklete forró, vagyha inkább mondhatni: mindenekfölött forradalmi vala. Futólag megjegyezhetem, hogy az igen hosszú és igen magas homlokok nagy, de szunyadó tehetségekre mutatnak, míg a szellemileg tevékeny férfiaknak, mint Richelieunek, Robespierrenek, Saint-Justnek sat. homloka rövid és zárt.“

átalánosan gyöngeség és elpuhultság jele, míg a fekete vagy barna az erő és erélyé.

Erre megjegyzendő, hogy egész Skandináviában: Svéd-, Norvég- és Dánországban, ugy egész Németországban alig láthatni kék szemeknél egyebet, s hogy ennek dacára Európa ezen részében épen úgy van elég erős és erélyes férfi, mint egyebütt. Lavater megütközött rajta, hogy Khina és a Philippini-szigetek vad lakói, dacára, hogy fekete szemük van, roppant kéjhajhászók, elpuhultak és henyék. Lavater e téves nézetben azért lehetett, mert az ő idejében kelettel s általán Ázsiával nem volt igen élénk a közlekedés. Ma, midőn az egyenlítő alatt levő gyarmatokban a khinai kivándorlottak kezdik a szerezsen rabszolgákat helyettesíteni, tudjuk, hogy az akár fekete, akár barnaszemű khinai épen oly kemény és kitartó munkás, mint akármelyik európai.

A jól nyitott, hosszukás s az orr felől való részükön hegyesen végződő szemek ritka értelmet s magasztos szellemet fejeznek ki.

Azon szem, melynek felső héja rendes, teljes ívet képez, félénkség és gyöngeségre mutat, de egyszersmind nagyon finom érzésre s kitünő természetre. Ily jellemű szemekkel gyakran találkozhatunk nőknél, kivált olyanoknál, kik nem igen sokat forogtak a világban.

A nyugodt és félénk embereknek épen úgy lehet igen nyitott szemük, — melynek a lencse

alatt is látszik a fehére, — mint a heves és tüzes egyéneknek. Azonban a félénk emberek szeme sokkal mélyebben fekszik és szemhéjuk sokkal vastagabb. A bátor emberek szeme merészebb metszetű, nem fekszik oly mélyen, sokkal nyiltabb és szemhéja sem oly vastag. Figyelmes vizsgálódás után nagyon könnyen rá jöhetünk e különbségre.

A szemnek arcismei értékére nézve s annak jelentőségét illetőleg sok érdekest olvashatunk Buffon és Winckelmannból (*A görögök művészetéről*, 53. l.) Daumer Györgyből (*Dissertatio de Oviloquio*, Altorf, 1742) és Claromontius Scipióból, (*Semeiotica moralis*, VI. könyv, 9. fejezet és *De oculis, eorumque aspectibus*, Lyon, 1704.)

Aristoteles XVII. könyve II. fejezetében kegyetlen nyíltsággal mondja, hogy a nagy és kidülő szemű emberek úgy erkölcsileg mint állati természetűekre nézve baromiak s leginkább a szamárhoz hasonlítanak.

A kifejezés mozgékony-sága minden színű és alakzatu szemnél igen fontos vonás.

Az egyenlő kifejezésű szem, mely csak igen fontos körülmények által okozott behatás alatt változtatja kifejezését, állhatatosságra, változatlan eszmékre, szilád jellemre mutat.

Az igen mozgékony szem, melynek kifejezése minden pillanatban, minden különösebb ok nélkül változik, rendesen külön, állhatatlan,

könnyelmü jellemet árul el, mely kitünőbb lelki sajátságokkal nem igen dicsekedhetik.

4. §. A szemöld.

A szemöld, mint a szemnek része és kisérője, hatalmas befolyással bír az egész arc kifejezésre.

Átalában véve a rendes ívbe hajló szemöld a férfui szépség kiegészítő része.

A tömött és vastag szemöld férfunál szilárdságot s a jellemében való állhatatosságot fejez ki.

A figyelmes vizsgálódás nem igazolja azon közönséges nézetet, hogy az összeérő szemöldű férfi vagy nő nagy hajlammal bír a féltékenységre. Az ilyen alaku szemöldeket az arabok mind a férfinál, mind a nőnél nagy szépségnek tekintik. Azon szerencsétlenek, a kik féltékenyek, nem bírnak gyakrabban efféle szemölddel, mint a kik nem azok.

Európa féltékenységre legnagyobb hajlammal bíró népeinél: mint a spanyolok, portugálok és a sziciliaiknál nem láthatni több összenőtt szemöldöt, mint egyebütt.

Az igen magasan fekvő szemöldek, melyek a homlokot ugyszólván két részre osztják, nagy hiúság és szemtelenség jelei, s ha ehhez még ritkák és vékonyak is, nagyon kevés észre mutatnak.

A termékeny szellem lángolását és tevé-

kenységét gyakran jelöli szögletes, igen szem-
betűnő szemöld.

Ha a szemöldök igen messzire esnek a

19. ábra.

20. ábra.

21. ábra.

22. ábra.

szemtől, gyakran mutatnak a gondolkozásban
való ingadozásra és könnyelmű jellemre.

Különböző indulatok és behatások uralma
alatt a szemöldök rendes alakzatukkal össze

nem függőleg oly mozgást visznek véghez, a mik nagy jelentőséggel birhatnak.

A megvetés, lenézés gyűlölet és gőg kifejezésekor a szemöldök rendesen fölemelkednek s ilyenkor az egész arc kifejezése nem lesz oly kellemes, mint szokott állapotában; mert ekkor eltűnik arról a jóakarattal minden vonása.

Hogy helyes fogalmunk lehessen a szemöldök arcismei értékéről s hogy az összehasonlításra jó alkalmunk lehessen: vegyünk elő oly jól ismert jellemű egyénekről készült arcképeket, kiknek szemöldökei igen fontos kifejezéssel bírnak s vessük ezeket egybe a tanulmányaink tárgyává kitűzött alakok szemöldökeivel.

Ilyek különösen *Turenne**) (19-ik ábra), *Titian* (20-ik ábra,) *Oxenstierna* kancellár, (21-ik ábra,) *Boileau*** (22-ik ábra,) *Tasso* (23-ik ábra,) és *Newton**** (24-ik ábra) arcképei.

5. §. Az orr.

Ez az arckifejezés legszembeszökőbb vonása, mely az emberi arcon, a szemeket sem véve ki, legtöbbet hat az általános kifejezésre.

*) Franciaország örökhírű hadvezére.

***) *Boileau Despréaux Miklós* a XVI. század legnagyobb aesthetikusa és satiricusa. Bár gunyiratai miatt számtalan ellensége volt, életirói szelid és nemes jelleműnek mondják.

****) *Newton* ezen arcélben előállított képével célszerű összehasonlítani a II. fejezet 5-ik §-ában levő lavateri szabályokat.

A kis orrlyukakkal majdnem mindig együtt jár a végtelen félénkség, gyöngé észbeli tehetség s fogékonytalanság nagyszerű vállalatok iránt.

Ha az orrnak azon része széles, mely gyökerétől hegyéig terjed, s mit az arcismében az orr gerincének nevezünk, legyen az hajtott vagy egyenes: nem közönséges tehetségekről tanuskodik.

23. ábra.

24. ábra.

Hogy az orr tökéletes szépség kifejezése legyen, s hogy a legszerencsésebb, legszebb tehetségek összegét jelelhesse, Lavater szerint következő tulajdonságokkal kell birnia:

1-szor. Hosszának a homlokéval egyenlőnek kell lennie.

2-szor. Gyökerénél, (a hol a homlokkal van összefüggésben) gyöngén be kell mélyednie.

3-szor. Gerincének átalan szélesnek kell

lennie, de közepe táján kissé szélesebbnek, mint hegye felé.

4-szer. Vége ne legyen se igen hegyes, se nagyon széles, valamint se sovány, se húsos. Alsó vonásai tiszta kinyomatuak legyenek.

5-ször. Az orrlyukak cimpái kiválóak, ha az arcot oldalt tekintjük.

6-szor. Az orr alapja, hosszának csak harmadrészét képezze, oldalt tekintve.

7-szer. Az orrlyukak hátrészükön kör alakúak, előrészükön szögletbe végződők legyenek.

Az igaz, hogy idézhetünk nagy férfiakat, a régiek közül például Szokratest, az újabbak közül Boerhaave-ot,*) a kik egyikének orra sem felelt meg a föntebbi különböző föltételeknek.

Ezen föltételek együttvéve rendkívül ritkán fordulnak elő, azonban első Napoleon és Titian (20-ik ábra) orrában mégis a lehető legnagyobb mértékben egyesülnek azok, bár e két ember jelleme tökéletesen különböző.

Meglehetősen tökélyes orrot láthatunk még *Cassini**)* (25-ik ábra,) *Carrache Hannibál* (26-ik

*) Boerhaave Hermann a tizennyolcadik század legghiresebb orvosa, s egyik legjelesebb természettudósa. Leyden mellett született.

***) A XVII. század híres csillagásza. Született Nizza mellett s első tanulmányait Olaszországban folytatta. Később Colbert francia miniszter meghívása folytán Párisban telepedett meg.

ábra) és *Fra Paoli Sarpinak*, a tridenti zsinat történetirójának arcképein (27-ik ábra.)

6. §. A száj.

Az emberi szájra figyelve, abban sok jelre találhatunk, akár beszél, akár hallgat az. E

26. ábra.

25. ábra.

27. ábra.

jelek sokszor hatalmasabban szólanak a beszédnél.

Mint hogy a száj mozgékonyága még a szeménél is sokkal nagyobb, azért az emberi arc-

nak ezen részét ennél még sokkal nehezebb szorgos figyelemmel kíséreni.

Hogy az emberi száj kifejezését és arcismei jelentőségét jól vehessük számba, figyelmünket mindenekelőtt ki kell terjesztenünk külön-külön a felső és alsó ajkra; az ezen két ajk közt létező vonalra, midőn a száj természetesen van becsukva s az ajkak nincsenek összeszorítva; aztán külön-külön a felső és az alsó ajk közepére és az ugynevezett szájszögletekre.

Az ajkak alkata és vastagságának egyenes összefüggése van az illető egyének erkölcsi jellemével, mit szembetűnően fejez ki e két sajátság:

A lágy és mozgékony ajkak lágy, változó-kony, határozatlan jellemre mutatnak.

Az erős ajkak jellemszilárdság jelei.

Az olyan embernél alacsonyság, ravaszság és gonoszlelkűségtől nem tarthatunk, a kinek nagy és erősen jelzett ajkai olyanközép-vonalon érinkeznek, melynek erősen rajzolt szél-elhajlásai tökéletesen egyenlők a száj közepével.

A rendesen zárt és vékony ajkak, melyek vizirányosan fekszenek, s majdnem tökéletesen egyenes vonalat képeznek: hidegvérre, rendszeretetre, de egyuttal nyughatlanság és fősvénységre való hajlamra is mutatnak.

A sokkal gyakrabban zárt mint nyitott, vagy félig nyitott száj okosságról és eszmélkedésről tanuskodik.

A jóság és a szokásos jólelkőség legközönsegebb jele, ha a felső ajk kissé kifelé pittyed s az alsó ajk közepét kissé elfödi.

Midőn a merész férfinak bátorságát kell tanusítania, ajkai természetesen összeszorulnak, bárha ezek ilyen helyzete egyéb körülmények között nem is volna rendesen ez.

Ha teljes nyugodtság állapotában az ajkak majdnem mindig teljesen csukvák s pedig süktelenül, ez a megnyugvának különös jeleül szolgálhat.

Azonban az ilyenmü észrevételek mellett tekintetbe kell venni a körülményeket is, mert vannak oly egyének s kivált a nők között, kik környezetük által szorongattatván, önerötetéssel hallgatnak s ajkaikat folytonosan zárva tartják, a mi szájuknak egészen más kifejezést és vonásokat ad, mintha arcuk ezen része természetes állapotában, különböző körülmények befolyása alatt lenne, mikoron is egyéni jellemük szabad kifejezéssel bírna.

Lavater a felső ajkra nézve arcismeit szempontból egy nagyon fontos megjegyzést tesz. Ennek tudniilik azon részét, a mely az orr és a száj közt levő térnek körülbelöl közepé táján kezdődik, ő *pallium*-nak, a száj köpenyének nevezi. Ha a *pallium*, a mi leggyakrabban egyenes, vagy majdnem egészen egyenes, erősen ki van vájva, mint az például I. Napoleon arcképén látható, e körülmény rendkívüli erélyes-

ségre mutat, akár jóban, akár roszban nyilatkozzék is ezen erélyesség.

7. §. A fogak.

Előre bocsátandó, hogy általán véve a fogak alkata vizsgálásából kevés eredményre jutunk következtetéseinkben, hacsak nem figyelünk azokra az egyén nyílt nevetése közben, midőn azok teljesen láthatók.

A fogak a nyugalom idején nem láthatók, s ha megtekintjük a legjelesebb festészek műveit, ezeken is észrevehetjük, hogy azok nagyon ritkán állítanak elő olyan alakokat, miknek fogait látni lehetne.

De az emberekkel való érintkezésünk közben, miután azoknak lehetlen ugy beszélniök, hogy fogaik ne látassanak, mint figyelmes arcismerőknek elég alkalmunk nyílik azokat jól szemügyre vennünk. A fogak az emberi arcnak azon részét képezik, melyben teljesen lehetetlen a tettetés.*)

A fehér és jól rendezett fogak, melyek nem nyulnak az ajkaknál feljebb, ha a száj egészen,

*) Erre nézve sokan megjegyyezhetik: hogy hát a hamis, mesterséges fogak? De ezeket a gyakorlott szem könnyen észreveheti, épen azért, mert betételük folytán már az íny alkatában is változást idéznek elő. Hasonló történik az Ausztráliából hozott emberfogakkal is, miket szintén meg kell erősíteni, hogy hasznavehetőek legyenek.

vagy félig van nyitva: jóságra, finom érzésre mutatnak.

Ha az illető egyénnek fogai nem kora, vagy betegeskedésénél fogva rozszak: ez bizonyoserkölcsi tökéletlenség jele.

Az érzéketlen, hideg, phlegmatikus embereknek felső ínye is látszik foguk fölött, ha szájukat kinyitják. Ez oly jel, a minnek nem szabad figyelmünket kikerülnie. *)

Csak az elfogultak hiszik, hogy a kicsiny és rövid fogak gyöngéd vérmérsékletre, szigorúság nélkül való jellemre mutatnak. A figyelés bizonyítja, hogy ilynemű fogakkal a mindkét-nemű nyers, és erős testalkatu emberek is birnak.

8. §. Az áll.

Az arcnak ezen része azon arcismei jelek közé tartozik, melyek igen-igen sokat fejeznek ki, mert nem lévén oly mozgékony, mint az arc többi része, ebben a tettetésnek nem lehet annyira helye, mint más vonásokban, melyek a nem igen gyakorlott figyelőt könnyen tévedésbe ejthetik.

Az állak nagyobb része első tekintetre gömbölydednek látszik; a szögletes, lapos vagy hegyes állak kivételt képeznek. Vegyünk kezünkbe például húsz darab utlevelet s tizenkilenc esetben a személyleírásban efféle jeleket

*) Közlő ez állításnak épen ellenkezőjét tapasztalta.

találunk: az orr közönséges, az *áll gömbölyded*, az arc tojásdad.

Ha a feltünőleg gömbölyü áll közepén mélyedéske van, ez jóság jele. Ha az áll kettős, sőt hármastokáju, akkor érzékiségre mutat, kivált ha az illető egyén még nem is előrehaladt koru. — A szögletes állu emberek átalán okosak, ügyesek, sőt sokszor még ennél is többek szoktak lenni. Ha az áll közepén egyenes bevágás van, ez hidegen számító észt s oly jellemet mutat, mely nagyon könnyen tud ellentállani a lelkesültségnek.

Átalán véve a szerint, a mint az áll kisebb vagy nagyobb mértékben előre szökkelő, azon lelki-sajátságoknak nagyobb vagy kisebb mérvben való kifejllettségére utal, miknek jelenléte már az arc egyéb vonásaiból olvasható.

Ha az áll nagyon benyomott vagy egészen hátrahajlott, akkor igen csekély erkölcsi sajátságokat jelez, vagy épen azt, hogy az illető egyénben épen nincs erkölcsi érzés.

Az egészen lapos áll, legkivált nőknél, igen hideg és rideg vérmérsékletre mutat.

Bárha a hegyesen végződő állak átalánosan véve ravaszság és fortély jelei, mégis vannak igen becsületes és nyiltszívű, hegyes állu emberek is. Azon esetben, ha ilyen állu emberek működését figyelemmel kísérjük, észre fogjuk venni, hogy ezek a mások lekötelezettségre bírázásában nagyon otthonosak, s hogy véghetlen

eszesen és nagyon ügyesen tudnak jót tenni. Ily módon ezen hegyes állu emberek is fortélyosak, csakhogy a jóban, nem mint egyéb hegyes állu társaik.

9. §. Az arcok.

Az arcokat nem lehet tekinteni az emberi ábrázat vonásai részének, hanem inkább azok keretének; ezek azonban szintén hatalmasan működnek közre az érzelmek, indulatok és szenvedélyek kifejezésére. Bubánattól az arcok beesnek, az érzékiség felduzzasztja, a baromiség és durvaság mély borázdákat von azokon. Ha az arcon a hullámzó vonalak gyöngén egymásba kereszteződnek, a figyelmes arcismerő azokból bölcseséget, tapasztaltságot és finom szellemet olvas ki.

Az arcismét tanulmányozó az arcokat azok vonalainak mozgásakor ép oly eredménnyel vizsgálhatja, mint teljes nyugodtságuk pillanatában.

Az arc azon vonása, mely az orr cimpájátul kezdődik és az állig terjed, megvetést, részvétet, jószívűséget jelez, a szerint, a mint az többé vagy kevésbé egyenes, ívezetes, éles, vagy bemélyedt. E vonás oly ékesen szólóan beszél az erkölcsi minőségről, hogy már ez is elégséges becslés és vonzalom előidézésére, ha azt helyesen értjük meg.

Némely arcon észrevehetünk bizonyos cse-

kély, háromszög-alaku mélyedést; ez, ha még más hasonló arcismei jel is csatlakozik hozzá, féltékenységet és irigységet jelöl, s e jelben ritkán fogunk csalódní.

Ha az arc azon része, mely közvetlenül a szem alatt van, igen gyöngén reszket, ez természetlől érzékeny szívre mutat, melyet nagylelkűség vezérel, mely képtelen valami gonosz érzelem befogadására, vagy valamely alacsony tett elkövetésére. Az arc ezen helyzete vetekezik a kellemes mosolygással. E pontra nézve igen helyesen jegyzi meg Lavater, hogy az emberi arc kellemes mosolygása bizonyos mértékben a szív jósága s a jellem nemessége hévmé-
rőjeül szolgálhat.

10. §. A fül.

Ez az ábrázat azon része, mit az arcismé-
rők eddig legkevésbbé tanulmányoztak s melynek jelentőségére eddigelé legkevésébbet hajtottak.

Mindazáltal bizonyos, hogy a fülnek az arcismében szintén megvan a maga jelentősége, s pedig annál inkább, mert míg a fül majd minden állatnál mozgatható, addig ez az embernél nem mozgatható, s így bármennyire igyekezzünk is magunkat tettetni, annak kifejezésén nem változtathatunk.

A fülnek külső és belső alkata, mélyedése, a fejtől kifelé állása, vagy annak ahhoz lapu-

lása épen oly részletek, melyek mint egyéb vonások, az egyéni arckifejezések különbözése szerint változnak.

Hogy a füleket minél nagyobb szorgalommal tanulmányozhassuk, erre nézve gyakran ismételve s lehető hibátlanul igyekezzünk oly füleket rajzolni, a milyeket okos emberek fején látunk s ellentétül ostobák füleit is. Alkalmunk erre nézve számtalanszor találkozik.

11. §. A nyak.

A nyak alkata, helyzete s vonásainak az egész emberi alakra, s annak kifejezésére való befolyását minden időben elismerték. A nyak az emberi szépség egyik legfontosabb föltétele. Némely nyak különösen úgy látszik alkotva lenni, mintha a főt előre, vagy hátra kellene tolnia, a másik pedig, mintha azt le kellene hajtania, vagy oldalt fordítania. Az ilyen helyzetű nyak és a jellem főbb vonásai közt leggyakrabban összhangzat uralkodik. A nagyon előre szökő nyak, ha az nem golyvás, gyöngé észbeli tehetségre mutat. A golyvások közt nagy ritkaság a nem buta ember.

12. §. A haj.

Mindegyikünk tudja, hogy a közmondás szerint a vöröshaju emberek vagy nagyon jók, vagy nagyon rosszak. Ez azonban csak közmondás.

A hajzat a vérmérsékletet mutatja s bizonyos határok közt meglehetősen szabatosággal bárki tehetségeit is.

Az igen hosszú, igen finom, nagyon selymes haju emberek ritkán erélyesek. Ezek jellege s érzelmei igen nőiesek.

Rendszeretet s alkalmazhatóság mutatkozik az oly emberekben, a kiknek sima, durva, sűrű haja egész erőt képez, mely ellene szegül minden rendbehozni akarásnak; de ezekben nem igen nagy értelem rejlik.

A szemöld színe gyakran igen feltűnően különbözik a hajétól. Ha e különbség igen szembeszökő, akkor ez oly tehetségek és sajátosságok összegére mutat, melyben a jók nincsenek többségben; az ily jellel bíró emberektől óvakodhatunk.*)

Gyakorlatok.

A szem, orr és a száj, mint a legszabatosabb jelek az arckifejezésére szolgálók nagy számában, az arcismerő figyelmét leginkább

*) E fejezet végén lehetlen meg nem említenünk a francia lapok azon közlését, hogy Duchenne orvos már régóta tanulmányozván az emberi arc idegeit, szorgos kutatásainak végre sikerült minden érzelem kifejezésére szolgáló ideg tökéletes ismeretére jutnia, úgy hogy többször tőn kísérletet villánygépével, s midőn ezt a halott arcához alkalmazta, az tetszése szerint sirt, nevetett, haragudott sat.

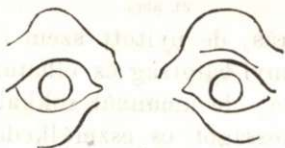
igénylik, s ezek tanulmányozásában nem lehet magunkat eléggé gyakorolnunk.

Az egyszerű vonásokban jól rajzolt szemekből meglehetősen határozottsággal következtethe-

28. ábra.

tünk a lelki adományokra. A 28-ik és 29-ik ábrában előállított szemek az állati és emberi szem

29. ábra.

közt levő legvégső határt mutatják. Ezek egyáltalán semmit sem fejeznek ki, hacsak nem az értelem nélkül való megütődést. Ezekből mást olvasni nem lehet. Az ily szemek sohasem árulnak el egyetlen gondolatot sem.

30. ábra.

A rövid és gömbölyded szem (30-ik ábra) bátorságra, szigorra, elhatározottságra mutat.

Ily szemmel leginkább epés, de egyszersmind ideges vérmérsékletű emberek szoktak birni.

31. ábra.

A hoszúkás, de nyitott szem (31-ik ábra) nem mutat annyi bátorság és elhatározottságra, mint az előbbi, de amannál sokkal több nyugodtságot, okosságot és eszmélkedést fejez ki.

32. ábra.

A 32-ik és 33-ik ábrában szemben előállított a 34-ik ábrán féloldalt látszó szemek bár egymással ellenkező kifejezésűeknek látszanak, mégis mind a három ugyanazon nemű, egyértelmű, ugyanazon tekintetű: éles, figyelő, majdnem gyanakvó. E három szemből egyaránt olvasható az alkalmazódás, pontosság,

rendszeret s mindannak megvetése, a mi boldogság vagy vakmerőség.

33. ábra.

34. ábra.

A 35-ik ábrán levő két szem fájdalmat és levertséget fejez ki, függetlenül azok szokott kifejezésétől.

35. ábra.

Lavater az *orrok*at arcismei jelentőségük szerint három főosztályba sorozza s pedig

a. Az első osztályba tartoznak azon orrok, melyeknek alsó része észrevehetőleg vizirányos

vonalat képez. Ezen orrok rendkívüli szépséggel, szellemdussággal, kitünőség és lelki nemesiséggel szoktak párosulni. Ezen orrok nagyon ritkák.

b. A második osztályba azon orrok sorozvák, melyek alsó részének vonala fölfelé emelkedik, vagyis a köznyelven *pisze orroknak* nevezettek. Ezen orrok közönségesek, nem sok kitünőséget s kevés értelmet fejeznek ki. *)

c. A harmadik osztályt azon orrok képezik, melyeknek hegye feltünően alásülyed. Ezen

36. ábra.

orrok nagy értelem mellett gnyolódásra és buskomorságra mutatnak hajlamot.

Az igen hosszú orr rendszeren előreszőkő állal szokott párosulni s így viszonylagosan mindig lehetséges a nem látott orr vagy áll jelle-

*) Ellenkező például lehetne Kosciusco ismert pisze orrát felhozni. De e tekintetben is számba kell venni a fajkifejezést, (lásd hátrább a 96-ik ábrán nagy Péter cár pisze orrát,) s az arc egyéb vonásait.

mére következtetnünk, ha ezek egyikét vagy másikat már láttuk.

A 36-ik, 37-ik és 38-ik ábrán előállított három orr, mindegyike mély belátásról, nagy te-

37. ábra.

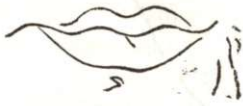
vékenység és józan gondolkozásról tanuskodik, s e tulajdonságok leginkább azok körvonalainak hullámzatai és alig észrevehető behorpadásaiban vannak kifejezve.

38. ábra.

A 36-ik ábrán levő orr okosságot, de egyszersmind haragra könnyen lobbanást is fejez

ki. A 37-ik ábrán bemutatott orr enyhébb vérmérsékletre mutat, mely az indulatok rohamainak nem enged oly könnyen. A harmadik, vagyis a 38-ik ábrán látszó orrban igen élénken van kifejezve a fortélyosság, s ez oly ember orra, kit nem igen könnyű megcsalni.

39. ábra.

Hogy a száj alkotásából biztosan ítélhesünk, annak igen pontosan kell rajzolva lennie.

40. ábra.

— A 39-ik ábrában rajzolt szájjal a leggyakrabban találkozunk minden polgárisult nemzet jó társaságaiban.

Ezen szájjal együtt van kifejezve a gyöngéd jóakarát, szellemdusság, kedélyesség s a beszédben való könnyűség.

A 40-ik ábrán levő, az ábrázat alsó részein szakállal körülvett száj egyike a legjobban jellemzőknek. Szerencsétlenségre a száj ilyen példányai nem ritkák. „S ez azért van — ugymond La-

41. ábra.

vater — mert a gőgös megvetés mintegy kivájja a száját. Ime itt is mily kitörölhetlen vonásokban ássa az be magát az arc kifejezésében.“

A 41-ik ábrán rajzolt száj nem kevésbbé határozottan kifejezett jellemű emberé, a ki magasabb körökben forog, síma, okos, izlés-sel bíró, s a ki szükségben minden megerőtetés nélkül szól ékesen.

A 42-ik és 43-ik ábra az előbbivel hasonló

42. ábra.

43. ábra.

jellemű. E szájak nagy finomság és szerénység bélyegét viselik magukon.

A 44-ik és 45-ik ábrán előállított szájak

igen éles kifejezésűek. Ezek elseje fortélyosságot, de egyszersmind hajlandóságot a szelid-

44. ábra.

45. ábra.

ségre, — másodika pedig durvaságot s egy kis ravaszságot is mutat.

46. ábra.

Ezen száj (46-ik ábra) nagy mértékű tartózkodást s nyakasságra való hajlandóságot fejez ki.

47. ábra.

48. ábra.

Az arcélben mutatkozó 47-ik és 48-ik ábrán előállított, rendesen félig nyitva levő szájak jószág, csekély mérvű értelem s nagy jellembeli gyöngeség jeleit viselik magukon.

Negyedik fejezet.

Arcisme-i jelvények, a koponya alakából következtetve.

1. §. A koponya tanulmányozása, arcélből tekintve azt.

A koponyának alapos ismerete s a koponya kidomborodásainak az értelem és az emberi tehetségekkel való összefüggése képezi az arcisme és Phrenologia közt való összefüző kapcsolatot.

A koponya kidomborodásainak kifejező értéke e munka második részében lesz előadva mindazon kifejtéssel, a mit ennek különös fontossága igényel, hogy a belső ember erkölcsi minőségét az ember külsejének tanulmányozása után megítélhessük. (Lásd a *Phrenológiát*.)

A nélkül, hogy az arcisme tulajdonképi köréből távoznánk, a koponya külső körrajzainak vizsgálásakor is igen becses kifejező jelekre akadhatunk. A külön-külön, szemle alá vont emberi koponyák közt valóban ép annyi tiszt-

tán kifejezett különbség tűnik fel, mint a teljes ember egyéb részei közt, avagy mint az egyik és másik egyén közt.

Ezen különbség igen szembeszökő, még akkor is, ha a teljes hajzattal borított koponyának csak egy részét vesszük vizsgálat alá.

49. ábra.

50. ábra.

Ime például három (49-ik, 50-ik, 51-ik ábra) koponyának csak a teteje, melyek különbségét lehetlen észre nem venni.

51. ábra.

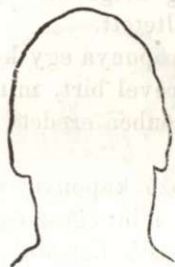
A 49-ik ábrán levő koponya bár nem tökéletes butaságot, de igen kevés észbeli tehetséget árul el.

Az 50-ik ábrán levő koponya igen kifejlett értelemmel bíró emberé.

Az 51-ik ábrán látszó koponya Lock, mély

gondolkozásu angol tudós koponyája után van rajzolva.

Ezen három koponya tökéletes különbségét az azokat fedő hajzat dacára is észre lehet venni külső körrajzukon.

52. ábra

53. ábra.

54. ábra.

2. §. A csupasz koponyák.

Ezen különbség még fölötlőbb, ha a fejek, az arcismész vizsgálatainak e tárgyai — egészen csupaszok.

Ily csupasz koponyákat állit elő az 52-ik, 53-ik és 54-ik ábra.

Az 52-ik ábra oly ember koponyája után rajzoltatott, a ki szellemdus, értelmes, nemes, igazságos és emelkedett gondolkozásu volt, de a ki az emlékező tehetség dolgában a gondviselés által nem igen kegyeltetett.

Az 53-ik ábrán látszó kóponya egy költőé, a ki hatalmasabb képzelő erővel birt, mintsem higgadt észszel, de a kit különben eredeti lángésznek tartottak.

Az 64-ik ábrán mutatkozó koponya, melynek ugy minden egyes része, mint egész összege tökéletesen különbözik a másik kettőtől, egy valóságos, a szó teljes értelmében vett buta ember koponyája.

Az is figyelemre méltó, hogy ezen koponyák mindegyike mily modorban van a testhez csatolva.

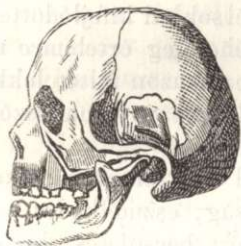
Az 52-ik ábra nyaka igen hosszú, de egyszersmind igen husos. Az 53-iké nem oly hosszú s nem oly kövér, s jobb összhangzatban van a fölötte uralkodó kaponyával. Az 54-ik ábra nyaka oly kövér s oly vastag, hogy alig látszik, s ugy rémlik, mintha a fő közvetlenül a vállakból nőne ki.

Arcismei szempontból mennyi jelentőség rejlik a csupasz emberi koponyának csak egyetlenegy vonalában is!

A teljes koponyáknak részletekben is pon-

tos rajzai szintén igen tanulságosak. Ime például négy ilyen pontosan rajzolt kaponya.

Az 55-ik ábrán látszó *német*, az 56-ikon *indus*, az 57-iken *afrikai szerecsen*, s az 58-ikon *tatár-kalmuk* kaponyája.

55. ábra.

56. ábra.

57. ábra.

58. ábra.

Ezen különböző emberfajok egymástól nagyon elütő tehetségei szemben, vagy arcélben álló kaponyáikról igen éles vonásokban olvashatók.

A német kaponyáján egyesítve látjuk az európai emberfaj minden főbb jellemvonását, s azon különbségek, mik ezt más emberfajok kaponyáitól elválasztják, olyannyira szembeszöknek, hogy azoknak lehetetlen figyelmünket már az első pillanatban is elkerülniök. Ezen kaponya hátsó része előrészénél sokkal kifejlődöttebb. A homlok alakja észrevehetőleg értelemre mutat, s ez nagyon megegyezik azon föltételekkel, mik a homlok arcismei alakzatára vonatkozólag föntebb mondattak.

Az ezen kaponyával birt ember uralkodó lelki sajátságai: nyugodtság, eszmélkedés s értelmi működés voltak; ezt becsületes, hű embernek képzelhetjük, a ki épen oly messze állott a lángeszűség, mint a hóbertosságtól.

Mily szembetünő különbség van ezen kaponya egész alkata s egyes részei és az indus kaponyája között! Ha figyelmesen vizsgáljuk ezeket, azonnal felötlenek az európai kaponyájában kifejezett szellemi felsőbbtség s ezen felsőbbtség főbb jelei. Az indus kaponya boltozata sokkal magasabb s nem oly széles mint amaz; hátrésze az európainál sokkal kevésbé fejlett ki; de leginkább meglepő az, hogy az indus állkapcsai s általában arccsontjai rendkívül erősek, nem úgy mint az európaiéi, kinél ezek amazokhoz arányitva sokkal finomabbak, gyöngébbek.

„Ezen kaponya — ugymond Lavater — amannál inkább van a durva és érzéki gyönyö-

rök élvezésére teremtvé, és ugyancsak az európainál sokkal kevésbé a gyöngéd és erkölcsi gyönyörök felfogására.“

Az afrikai néger kaponyájának hátsó része még az indusénál is sokkal kisebb, s az európaiéval alig hasonlíthatni össze. Ha ezen kaponyát figyelmesen vizsgáljuk, rá kell jönnünk annak okára, miért oly lapos a néger orra, vastag ajkai miért duzzadnak úgy ki s miért dülnek előre arcai? A szerencsén orrsontjai oly rövidek, s fogai annyira előre szökellők, hogy bárki vegye is szemügyre ezen kaponyát, ha azelőtt sohasem is látott volna négert, azon következtetést kell vonnia, hogy annak tulajdonosa laposorru, vastag ajku s kidülledt arcu volt. — E kaponyán a homlok s az arcél egyéb részei közt nagyon feltűnő az aránytalanság.

Ha a szerencsén kaponyáján a homlok kivételével az egész arcélt vizsgáljuk, abból teljes értelemlélküliségre kell következtetnünk; azonban ha az igen jó körvonalakkal bíró homlokra tekintünk, ez kárpótlást nyújt a föntebbi hiányért, s valóban a tapasztalás is bizonyítja, hogy helyes nevelés folytán a néger a hétköznapiaknál magasabb képességekre is jut.

A kalmuk kaponyája szemléleténél szintén azt hisszük, hogy az nem emberi fajé, de egészen másállaté. Ebben a homlokhoz arányosítva a kaponya hátsó része épen annyira nagy és széles, a milyen kicsiny az a néger kaponyájá-

ban. A kalmuk fejében épen annak előrésze csodálatosan kicsiny, s homloka magassága az európai homloka emelkedésének körülbelől fele-részét képezi. Az orr csontja oly rövid, annyira benyomott, hogy ha ezt a kalmuk koponyáján arcélben tekintjük, még oly csekély kiemelkedést sem vehetünk észre, mint a négerén. A szem mély üregbe mélyed. De leginkább megdöbbenő az, hogy e kaponyából felismerhetni, hogy annak tulajdonosa rendkívül rút volt, mert álla, melyet rendesen meglehetősen gyöngye csont képez, itt igen előre szökkelő s hegyesen végződik, oly módon, hogy a homlok tetejétől az áll csúcsáig ezen kaponya arcélén egy befelé mélyedő görbe vonal alakul egészen ellenkezőleg, mint a többi koponyán, a szerecsenét sem véve ki.

Ezen koponyában minden az értelmi tehetőségek alatt levő fokára mutat, s arra, hogy az illető egyénben a baromi ösztönök voltak túlnyomók.

2. §. A vad baromiség jelei a kaponyán.

Különös, ha e kalmuk-kaponyát akár arcélben, akár szemben vizsgáljuk, abban nem lelhetjük föl a bátorság kifejezését, bárha e kaponya birtokosa nomád-népnek s pedig oly népnek volt tagja, mely folytonosan harcok között él, s mely hosszú ideig mindig győztes vala. De bárha e két dolog paradoxonnak látszik is az

első pillanatra, mégsem semmisíti meg egyik a másikat, mert például midőn Dzsingisz khán és a sánta Timurlán Ázsia nagy részét bejárta, elpusztította és járma alá hódította, ebben csak tömeges fegyveresekre volt szükségük, de személyes bátorságra nem igen.

A nomád népek, melyeknek a kalmukok egy részét képezik, mintegy 5—6 millió lélekre tehetők, s számuk hajdanában sem lehetett sokkal több vagy kevesebb, mert életmódjukból ki lévén zárva az ipar és földmivelés, népességük számában nem igen nagy változás történhetett. Már pedig Dzsingisz khán vagy Timurlán idejében nem volt Ázsiában oly nép, mely 5—6 százezer lovasnak ellentállhatott volna, kiknek paripái mindent eltiportak, bár ezek egyikéről sem tehetni fel, hogy külön-külön valami derék katonai sajtósággal dicsekedhettek volna.

Ily módon a kalmuk kaponyájában a baromiségnak személyes bátorság nélkül való kifejezése nagyon természetes, s nem csodálkozhatunk rajta, hogy ama hajdani néptömeg baromi volt bátorság nélkül, melynek lovassága bizton neki rohanhatott az ellenszegülni nem bíró ellenségnek. Egyébiránt a történetírók is bizonyítják, hogy e vándor néptörzsek kegyetlenek, de egyuttal gyávák is voltak.*)

*) E tekintetben alig kerülheti ki figyelmünket az 1863. elején kitört lengyel-orosz harc, melyben a kozákok annyi baromi kegyetlenségéről olvasunk, midőn másrészt

A szóhagyomány beszéli, hogy egy Timurlán utjában levő város lakói e kegyetlen hóditó elé mentek s térdre hullva könyörögtek előtte, hogy ne fossza meg őket életüktől. A sánta Timur lovasait mindaddig keresztül-száguldoztatta e szerencsétleneken, míg egészen el nem voltak tiporva, s aztán felgyujtván városukat, tovább vonult, hogy másutt ismét hasonlót tegyen.

Timurlán kaponyája bizonyára hasonlított ezen kalmukéhoz, s az alkalmasint ugyanazon vad ösztönöket fejezte ki, a miket ez.

4. §. Vésale András észrevételei a kaponyáról.

Ugy látszik, hogy a régibb természettudósok egyike sem foglalkozott a kaponya alakzatának arcismei meghatározásával, s Lavater előtt az újabb kor férfiai közül csupán csak Vésale András, a tizenhatodik század jeles bonctanára látta be ennek becsességét. Ő nagy gonddal rajzoltatott le több, egymástól igen eltérő s így igen élesen jelzett kaponyát.

Vésale szerint a kaponyának rendes, vagy mint ő mondja *természetes* alakzata olyan, a milyennek az az 59-ik ábrán látszik.

S ez valóban részeiben igen arányos európai kaponya, mely szellemdús, értelmes emberé

meg személyes bátorságuk hiányáról tanuskodik azon körülmény, hogy a felényi erős, gyakorlatlan és hiányosan fegyverzett lengyel csapatok nem egyszer verték meg a kétszer olyan számú kozák-sotniákat.

lehetett, ki a legszerencsésebb tehetségek legmagasb fokával volt megáldva.

59. ábra.

A 60-ik ábrán levő kaponyát Vésalé a *nem természetes* kaponyák első alakzatának tekinti. Az egésznek gömbölydedsége s a kaponya ívetének rövidsége sokkal korlátoltabb tehetségekre mutat.

60. ábra.

A 61-ik és 62-ik ábrán előállított kaponyák mindjobban elütnek az emberi *rendes* kaponya alakzatától.

A 63-ik ábra kaponyájának körvonalai a valóságban szerencsére igen ritkán léteznek. Ezen az egyenes, felső részén majdnem minden

61. ábra.

hátrahajlás nélkül való homlok, s a kaponya hátsó részének alján igen élesen rajzolt bemélyedés nyakassággal párosult állatiasságra s egy kis érzékiségre is mutat.

62. ábra.

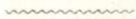
Az arcismeii tudomány érdekében sajnálni lehet, hogy Vésale András mélyen figyelő tehetségét nem alkalmazta tüzetesebben, hanem

észrevételeit csak futólagosan tette. Az, a ki oly nagy eredménnyel lett az anatomia-pathologica uttörője, mint azt a föntebbi rajzok s az

63. ábra.

azokat kísérő jegyzetek mutatják, az az arcismei tanulmányoknak szilárd alappal szolgálhatott volna, a kaponya különböző alakzatait illetőleg.

Ötödik fejezet.

A különböző vérmérsékletek arcis-
mei jelei.

1. §. Az arc kifejezésnek a vérmérséklettel
való összefüggése.

Lavater a különböző vérmérsékleteknek az arcismére vonatkozó jelentéseit meglehetősen határozatlanul fejti ki. — Lavater nem volt orvos s a korabeli élettanban (physiologiában) nem igen volt jártas, s az emberi ismeretek e szaká-
ban még korunkban is sok hiányosság létezik.

Lavater még Aristotelesnek a négy elem-
ről való tanát követi s bár ezt elégtelennek s határozatlannak tartja, mégis elfogadja, mert azon korban, midőn ő irt, a vérmérsékleteket is négy osztályba sorozták általánosan, a szerint a mint azokban kisebb vagy nagyobb mérték-
ben volt kifejezve a négy elem valamelyike.

Ámbár azonban most a vérmérsékleteket
vérmesre, idegesre, epésre és vizenyősre (lymphati-

cusra, s ezzel megfelelőleg: méla, búskomor vagy hypocondriacusra) osztályozzák s különbséget tesznek az öröklött vagy szerzett vérmérséklet között, azért ezen osztályozás és különbségtétel Lavaternek a vérmérsékletekből vonatkoztatott észrevételei igazságát se meg nem dönti, se meg nem cáfolja.

Ime előttünk van négy, különböző vérmérsékletű férfi, (lásd a 64-ik ábrát.) Ezek azon festményt szemlélik, mely I. Napoleonnak Szent-Ilona szigetén levő fogsághelyét állítja elé, s melynek alapját az Oceán hullámai csapkodják.

A vérmes és ideges férfi ezek közt legjobban van felindulva; alakja, egész kifejezése s tagjártatása érthetőleg kiáltja: „*Boszut!*“

Ennek ellentéte a vizenyös vérmérsékletű, a ki nem annyira fölindult, mint inkább levert; ez egy karosszékre hanyatlott vissza.

Szomszédja, kinek feje lecsüggesztett, karjai alá lógók, nem annyira vizenyös vérmérsékű, de szintén levert, szintén gyöngé.

A negyedik férfit, a ki ideges és gyöngéd vérmérsékű, e század legnagyobb emberének szerencsétlensége mélyen meghatotta. Ez könyez Napoleon sorsa fölött, de hogy megboszulja őt, arra nem fog gondolni.

E vérmérsékletek meglehetősen összefüző kapcsolatot képeznek a tüzes, vérmes, ideges és tisztán vizenyös vérmérsékek között.

2. §. A vérmérsékletek haragra lobbanósága.

Lavater a vérmérsékletekre nézve igen helyes különbséget állit föl a szerint, a mint azok haragra lobbanásra kisebb vagy nagyobb mértékben hajlandók. Ha az ő észrevételeit a vérmérsékletek mai osztályozásával vetjük egybe, azokat igen is valóknak fogjuk találni. — Minden ember közt haragra leghajlandóbb az epés és ideges, vagyis a Lavater *colericusa*; ezt a legmagasb fokú haragra lobbanthatja bármiféle ok is. Az ily vérmérsékletű nem ismer veszélyt, s személyes bátorsága bámulatos, azonban még sem vakmerő, a mi kiválólag a sanguinicusok tulajdonsága.

Az ideges ember a legerőszakosabb haragra való lobbanásra is hajlandó.

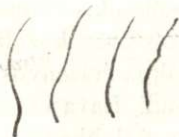
Az alábbi pont kiválóan a vizenyös (*lymphaticus*) vérmérséküekre vonatkozik, s azért ezt egészen Lavater után közöljük.

„A phlegmatikus (vizenyös) vérmérsékletű ember — ugymond Lavater — sem hosszan tartó, sem hirtelen fellobbanó, sem mély haragra nem képes; ez messze levő cél után nem indul, s csak olyasmi felé fordul, a mit nyugodtan, kedve szerint érinthet. A phlegmatikus utja mindig egyenes, látköre szük. Ez sohasem tesz egyetlen lépéssel sem többet, mint a mennyit tennie kell. Közönyös lévén minden iránt, a mi közelebbről nem érdekli, és semmire sem be-

csülvén azt, a mihez nincs köze, mondhatni, hogy ő oeconomico-epicuri bölcséletben él. A phlegmatikusnak épen úgy mint Epicurnak legfőbb boldogsága, ha nincs semmi testi fájdalma s nincs tevékenységre szoritva s jelszava: „*indolentia* mindenekfölött.“

A mi a vérmérsékletek arcismei kifejezését illeti, ez igen ékesen szólóan beszél az arcélben tekintett homlok vonásaiban, mely vonások lehetnek egyenesek vagy görbék, — függőlegesek vagy kisebb-nagyobb mérvben hátrahajlók, sőt egészen vizirányosak is.

Ha az arcélben levő homlok alapvonaláiból néhányat egymás mellé helyezünk, ezekből a haragra lobbanóság fokának, vagyis helyesebben szólva: az illető vérmérsékletnek pontos ismeretére jutunk.

64. 65., 66. 67. ábra.

A különböző vérmérsékletű emberek arcélben levő homlokain ennek szembeszökő példáját láthatjuk.

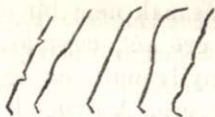
A 64-ik ábra a lehető legnagyobb fokban vizenyős vérmérsékletű ember homlokának, arcélben levő vonásait állítja elő. Ez igazán oly

phlegmatikus egyén homloka, a melyet főntebb Lavater jellemzett.

A 65-ik ábrán föllelhetők a kiválóan vérmes (sanguinicus) vérmérséklet főbb vonásai.

A 66-ik, 67-ik, 68-ik és 69-ik ábra különböző fokban, epés és ideges egyének arcélben levő homlokait tünteti elő.

A 70-ik, 71-ik és 72-ik ábrán levő homlokkal ideges vérmérsékletűek birnak, kik hajlandók a legmagasabb foku haragra lobbanásra.

68 69., 70., 71. 72. ábra

Nem vitatva szigoruan ezen főntebbi jelek vérmérsékleti kifejezéseinek szabatoságát, becsük kétségbevonhatlan. Arcismeit tanulmányozásaink folytán számtalanszor van alkalmunk arcélben levő homlokokat láthatni és lerajzolatni, s bárha nem is volnánk a rajzolásban valami nagyon ügyesek, odáig mégis könnyen vihetjük művészetünket, hogy a jellemző fővonásokat papírra tegyük, s ekkor azután ezeket összehasonlíthatjuk azon vonásokkal, melyek a különböző vérmérsékletek kifejezéseisül e könyvben is megjelölvék.

3. §. Az erő és a gyöngeség jelei.

Az erő és a gyöngeség kifejező jeleinek tanulmányozása épen oly hasznos, mint a különböző vérmérsékletéinek, mik a legkülönbözőbb fokú erélylyel, erővel vagy gyöngeséggel párosulva szoktak megjelenni.

Az erős ember másoknál több hatást gyakorol embertársaira, s reá kevesebbet gyakorolnak mások. Gyönges ember az, ki másokra igen keveset, vagy épen semmit sem hat, s a ki mások imponálásának nem bír ellentállani.

Az emberi erő két, egymástól határozottan elütő módon nyilvánul; az egyik a nyugodt, másik az élénk erő. A nyugodt erő lényé nyugalom és mozdulatlanóság. „Vannak oly Herkulések, — mondja Lavater — kik csont és izomból alkotvák; tömörek, együvé forrottak, s oly erősek mint a szikla.“ Ennél jobban nem lehet jellemezni a nyugodt erőt.

Az élénk erő csupa rugékonyságból áll, s a mily mozdulatlan amaz, épen oly mértékben mozgékony ez. Vannak ilyen erővel rendkívüli fokban bíró emberek, kiknek külseje legkevesébbé sem hasonlít az ex professo Herkuléskéihez. Ha ezekkel szembe állunk, oly ruganyos erővel szegülnek ellenünk, a melyet nem tételünk volna fel bennük. Egyáltalán bármily Herkulesnek lássék is valaki külalakjára nézve, ha izmai lágyak és lazultak, — biztosak le-

hetünk róla, hogy abban nincs igazi erő. E külső jelet nagyon könnyen megkülönböztethetjük.

A nyugodt és állandó erő jeleiül következőket egész biztonsággal tekinthetünk:

A testalkat legyen meglehetősen magas, arányaiban rendes s inkább valamivel magasabb, mint a középnél alacsonyabb. A nyak vastag, a vállak szélesek s az arc csontjai megkülönböztethetők legyenek. A kövér és duzzadt arcu ember sohasem valami nagyon erős. — A homlok vizirányos vonalában inkább rövid és zárt legyen, hogysen nagyon hosszukás, s ennek középpontja észrevehetőleg lapos. A fogak kevésbé ritkák, az ajkak zártak, s ezeknek al-saja a felsőt kissé eltakaró, az áll széles, élesen jelzett, előre szökölő s a kaponya hátsó része kidomborodó legyen. — A rendesnél erősebb ember szokásos magatartása nyugodt és biztos, járása szilárd s hangja mély, érces.

Mivel az élénk erő külső jelekben nem nyilvánul s annak létezését csak valami esetleges ok tünteti elő, azért ezt csak akkor mérleghetjük, ha legnagyobb tevékenységében van. Ezen rendszeren rejtett s alkalmilag egyszerre csak életünő erő leggyakrabban gyengéknek látszó, inkább sovány mint testes, közönségesen a középnél alacsonyabb, barna, szintelen arcu, mozgásaikban élénk és gyors, kevés szavu, szu-

rós és kifejezéstelt tekintetü, zárt ajku és leplezett halántéku emberekben lappang.

Hibáznánk ezen élénk, vagy talán még helyesebben mondva: rejtett erő jeleinek semmibe vételével, mert hányszor lehet rá alkalmunk láthatni, hogy rengeteg s hatalmas alkatuak alkalmi birkozás vagy összekapáskor emberükre akadnak azokban, kiket gyöngé, nekik ellent állani nem képes lényeknek tartottak.

4. §. A gyöngeség különösen ismertető jelei.

A valódi gyöngeség ismertető jelei gyakran tömör formák álarca alatt rejlenek, mikből felettes vizsgálódás után könnyen az erő kifejezését vélnök látni.

A gyöngeség legbiztosabb jelei: ha az alak túlságosan nyuzga, vékonycsontu és nagyon husos; ha a bőr lágy, duzzadt; ha a homlok és az orr alakzata gömbölyded; ha az áll és az orr, legkivált pedig az orrcimpák aránylag nagyon kicsinyek s a nyak igen hosszú és hengerded; ha a járás ingadozó, a tagjáratás, a lépés és járás-keles bizonytalan; ha a szem nézése tétovázó, a szemek szokás szerint félig zárva, a szemöld alig látszó s a haj sárgás szőke. E jeleket együttvéve ritkán láthatjuk, de a hol azok összegével találkozunk, ott biztosak lehetünk róla, hogy az illető egyén csak látszólagosan erős, vagy pedig hogy annak ereje testalkatá-

val s annak első pillanatra rémlő izmosságával nincsen összhangzatban.

5. §. A begyakorlás külső hatásai.

E helyütt nem akarjuk a begyakorlás (training) elméletét fejtegetni, azon rendszerét, mit az angolok oly nevezetes eredménnyel alkalmaznak ugy emberek, mint lovakra. Tudjuk, hogy az angol öklözők (boxirozók) hosszú begyakorlás utján a legmagasb fokú testi erőre is jutnak. Ha Nagybritannia tökéletesen betanult öklözői néhányának alakját tanulmánytárgyul vesszük, azonnal láthatjuk, hogy bár ezek a középszerűnél sohasem magasabbak, mégis bírnak mindazon testi erő jeleivel, miket alább mindjárt eladunk, s ha ezen ma divatozó athléták valamelyikével találkozunk, látva őt, lehetlen így nem szólanunk: Ez öklöző!

A boxirozás babérokkal kecsegtető nemes pályájára készült egyéneknél a begyakorlás mindenekelőtt is azt eredményezi, hogy bőrük és izmaik annyira megkeményednek, hogy bármily nagy ütést kapjanak is, vérük az ütés helyén meg nem szikkad, azaz nem támad ott kék folt, s így az öklöződés-kor már ez is nagy előnyükre szolgál.

Az izmok ezen szilárd volta külsőleg is látszik az arc vonásain, a tagok jártatásán, a járás-keelésben s az egész test szokásos magatartásán. E külső jelek világosan látszanak a 71-ik ábrán

egy híres angol öklöző mellképén s a 72-ik ábrán, mely egy írlandi boxirozót állit elő.

71. ábra.

6. §. A szenvedélyek tana.

A mint a leghirnevesb orvosok már régóta igyekeztek *Semeiologia* név alatt azon külső je-

72. ábra.

leket összegyűjteni, melyek az embernek egy vagy más betegség különböző fokában való ál-

lapotát jellemzik, ugy az arcismészek is tettek azon téren kísérleteket, a mit a *szenvedélyek seimeiólogiájának* lehet nevezni. E tan azonban még nem haladt előre s alapjában kevés a bebizonyított, a miért is abból oly utmutatást keveset nyerhetünk, melynek nyomán biztossággal itélhetnénk meg egy vagy más jellemet.

Ime lássuk például, miként rajzolja Zimmermann az irigységet, s annak az ember külsejére gyakorolt hatását.

„Az irigység hatása — ugymond — már gyermekekben is nyilvánul. Az irigység satnyákká, soványokká teszi a gyermekeket s hosszan tartó betegségbe esnek miatta. Az irigység étvágytalanságot, álmatlanságot s lázas izgatottságot okoz; gyakran búskomorságban, türelmetlenségben, ziháló léleketben s nyughatlanságban nyilatkozik. Mások jó hirneve Damokles kardjaként függ feje fölött s ezeken rejtett rágalom és megvetéssel igyekszik magát megboszulni. Kész volna másokat bármelyik percben is kinlódásban látni, de ő maga is mindig kinpadon van. Még a bohócot is sötét színben látja, ha működni kezd benne ezen szenvedély ördöge s midőn mások érdemeinek alárántására irányzott fáradságát sükertelennek látja, mert ő hasonló érdemekre sohasem juthat! *Szemei* forognak üregükben, *homlokát* lesüti, keserüvé, duzzogóvá válik, s *szája* lógóvá lesz. Mégis bizonyos irigyek vén kort is érnek. Megszökvén

azon pokol elől, melynek mérget lehelik ki, s kimondhatlan dühvel teli, fölhasználtak minden alkalmat, melyben roszt tehettek. Pokoli aknájukat fellobbantották minden jó tett, minden tiszteletre méltó név ellen. Védték minden gonosz ügyét, s hosszú életpályájukon a jogos és nem jogos fogalmát lábbal tiporták. Az ártatlanságnak, a legtisztább erénynek belsejét tépdesték. Ime, ezért érzik ők magukat jól még akkor is, midőn fejük érett kalászként hajladoz.“

Ezen gyakran idézett, s Lavater nagy munkájában is ott levő hely leiró részében igen szegény, s a lélekben nem hagyja vissza az irigy azon vonásainak képét, melyek ezt leghűbben jellemzik.

A többi szenvedélynek arckifejezése még kevésbé van megállapítva. *)

*) E tekintetben Ysabeau figyelmét kikerülték a világ-irodalom legjelesb dráma-, vigjáték- és regényirói; Moliére Tartuffeje, fősvénye; Thackeray s Boz nagy arc- és lélekismével teremtett alakjai és jellemei s számos másokéi.

Hatodik fejezet.

Nemzeti arckifejezések. — Családi hasonlatosságok.

1. §. A nemzeti arckifejezések jellegei.

A mint létezik bizonyos általános nemzeti jellem, úgy azt sem lehet tagadni, hogy van általános nemzeti arckifejezés is, bárha azon egyének sokaságában, a mit nemzetnek nevezünk, szükségképen végnélkül változatosak az arckifejezések épen úgy, mint a jellemek.

A franciát például ezer idegen nemzetiségű ember közt is meg lehet ismerni általános francia vonásairól. De más részről meg magában Franciaországban is vannak oly provinciális arckifejezések, melyek szintén nemzeti arckifejezéseknek mondhatók, bár csak másodrendben.

Hogy ne is említsünk más példát, csak a normandiai és a gascogneit hozzuk fel, kik határozottan megtartották nemzeti arckifejezésüket. S tekintsünk csak szét a magyar korona alá

tartozó országokban: meg kell vallanunk, hogy nem is kell rá valami nagyon gyakorlott szem, hogy az alföldi magyar, a palóc, a felvidéki tót, a rác, horvát, sváb, cigány, oláh vagy szász nemzeti arckifejezését észrevegyük. A *felvidéki tót* jobbára síma, szőke, ritka vagy világos gesztenyeszín haju, apró kék vagy szürke szemű, keskeny, lapos homloku, tömpe orru, arcsontjai kidülednek, ajkai duzzadtak, mig nyelvrokónán, a *szerben* délibb typus nyomai látszanak. Ennek alakja rendesen a középnél magasabb, haja fekete, sűrű, nem egészen síma, nem oly vékony, mint a tóté; szemöldjei tömöttek, vastagok; szeme fekete, bennfekvő; arcszíne barnás; orra, szája élesen rajzolt; álla a tóténál hosszabb, hegyesebb, előre szökőbb; ábrázatja hosszukás, bajsza sűrű. A barna szerbek közt gyakrabban találkozunk vereses hajuakkal, mint a szőke tótoknál. — A *horvát* nyelv és fajrokonságánál fogva is nagyon sokat hasonlít szerb szomszédjához, de a gyakorlott szem ezen is észreveszi a megkülönböztető nemzeti typust. A horvát arca nyiltabb, kerekebb mint a szerbé. Szeme nem oly villogó, de barátságosabb tekintetű, s ajkai nem csukódnak annyira egymásba mint amazéi. Mig a szerb alakja és arca uj-göröggre, a horváté inkább olaszra emlékeztet. — Az *oláh* ábrázatja hosszukás, csontos; haja hosszú, meglehetősen tömött, fekete és erős szálu; homloka feltűnően ráncos, elzárt; szeme

mélyen fekvő sötét, nem igen mozgékony, de indulat vagy szenvedély uralma alatt villogó. Szemöldei tömöttek, nem vastagok. Orra élesen rajzolt, vékony, hajlott, a homlokból kiágazásánál jelentékenyen bemélyedt; ajkai nem szélesek, nem duzzadtak, s majdnem vízszintes vonalban fekszenek; álla erős, előre szökölő; arcsontjai, állkapcsai erősen körvonalozottak; arczőre nagyon ritkás, állán legsűrűbb.

Ha Dániába vagy Norvégiába megyünk, itt a franciaországi normannok kék vagy zöldes szemével, szőke vagy vereses hajával s szögletes állkapcájával találkozunk, s el nem kerülheti figyelmünket a nők szép arcszine. A történelem tanúsága e tényekben is meg van erősítve.

A skandináviai kalózok, a normannok ősei nemcsak meghódították a mai Franciaország azon részét, mely most is az ő nevüket viseli, de egyszersmind új népességgel is ellátták azt, miután a gallo-római népet onnan kiirtották. A frankok ezen időbeli királya majdnem egészen elhagyott vidékeket engedett át részükre, „mert — a mint elég őszintén jegyzi meg egy régi krónikás — a normannok mindent a földszinéig romboltak le s leggyilkoltak, elhurcoltak mindent, s ha a földet meghagyták, ennek egyszerű oka, mert azt nem vihették el magukkal.“

Ily módon a mai Normandia lakossága majdnem minden vegyülék nélkül az északi kalózok-

tól származik, kiknek nemzeti vonásai csak-
ugyan meglátszanak rajta.

A gascon, ezen nép, melynek leleményes-
sége s fortélyossága épen oly közmondásossá
vált, mint a magyarországi cigányé, egyenesen
a régi vasconoktól származik, kiknek nevét
majd minden változtatás nélkül örökölte, s e
nép leginkább gallo-római származásu. Nagyon
csekély mértékben lévén a normanokkal elve-
gyülve, arckifejezése mai napság is az, a mi
volt a rómaiak hódítása ellen intézett hosszas
küzdelmekor; szemei feketék, hajzata barna,
orra hajlott mint a keselyüé, s egész ábrázatja
fortélyt, ravaszságot, értelmet fejez ki. Ezért
vált náluk közmondásossá azon, a normannok-
hoz intézett szavuk: „A mi pujkáink vadászni
mennek a ti rókáitokra!“

2. §. Az emberfajok főosztályozása.

Arcismei figyeléseinkkor tekintetbe kell
vennünk a nemzeti, területi, sőt a helyi arcki-
fejezéseket is, mert vannak olyan vidékek, hol
az egyik ember nagyon hasonlít a másikhoz, s
ekkor aztán gondolatunkban el kell különíte-
nünk azon vonásokat, melyek kereken az illető
egyént jellemzik.

A föld gömbjén levő, legszámosb tagból álló
nemzetek következő emberfajokra osztatnak: a
kaukazusi, tatár, maláji, indus, néger és amerikai
fajra.

Ezen fajok mindegyike úgy arcvonásaira, mint bőrének színére nézve is különbözik a többitől.

A kaukázusi faj egész Európában és Ázsia egy részében honos, számtalan vegyüléken ment át s számos válfaja van; ennek főismertető jele bőrének fehérsége. Ezen emberfajban az egyéni arcvonások sokkal változatosabbak, mint a többi fajban.

74. ábra.

73. ábra.

A mi a tatár fajt illeti, ennek egyénei anynyira hasonlítanak egymáshoz, hogy az európai alig képes két egykoru kalmukot, mongolt, vagy khinait egymástól megkülönböztetni.*)

A 73-ik ábra *kalmukot*, a 74-ik *mongolt* s a

*) Megjegyzendő, hogy az emberfajok szokásosan ezen öt osztályba soroztatnak: kaukázusi vagy európai; mongol vagy ázsiai; maláji vagy a keleti óceán szigeteinek s Ausztráliának lakossága; néger vagy afrikai; s indus vagy ame-

75-ik *khinait* állit elő. — A *maláji* (76-ik ábra) és az *indus* (77-ik ábra) typusa szintén észrevehetőleg különbözik egymástól, bár első pillantásra nagy köztük a hasonlatosság. Az *amerikai*

75. ábra.

76. ábra.

78. ábra.

77. ábra.

79-ik. E könyvben a keleti s amerikai indusok külön választvák, s a mongol helyett tatár faj van fölállítva, melynek a mongol a kalmukkal és khinaival együtt válfaja.

faj változatossága abban áll, hogy például az egyik törzs bőre veresebb a másikénál.

Volt például Párisban egynehány indus, kiket mindenfelé nagyon megcsudáltak. Ezek közül az egyenlő jelmezt viselő egykoruakat és egyenlő természetűeket nem lehetett egymástól megkülönböztetni, annyira azonosnak látszanak vonásaik részletei és egész arckifejezésük. — A 78-ik 79-ik és 80-ik alak ezen vad indusok kö-

79. ábra.

80. ábra.

zül hármat tüntet elő különböző életkorban s különböző hajviselettel, s arckifejezésük azonosága ennek dacára is meglepő.

A *néger* faj egyes törzseiben az arckifejezések hasonló azonosságára akadunk. Az Afrika partjain gyakran megforduló hajósok nem igen tévésztik el a *manding-négert* a *golof* vagy *aszantéval*, azonban ha egy törzsből való több néger egyén van egy-egy csoportban, akkor még ezek

sem képesek egyikét a másikatól megkülönböztetni.

A 81-ik ábra *manding-négert* állit elő. *)

3. §. Európai arckifejezések. — Az olasz.

Az arcismei jeleket valóban alig alkalmazhatjuk egyebütt, mint a kaukazusi fajnál és ennek alosztályaiban; s erre nézve Európából nem is kell kiutaznunk, mert egy kis figyeléssel emlékezetünkbe véshetjük az *olasz, francia, spanyol,*

81. ábra.

*) Az emberfaji és nemzeti arckifejezések tanulmányozására igen jó alkalmat nyújtanak a muzeumok ethnologiai osztályai. A mi nemzeti muzeumunkban, ugy orvos-egyetemünk gyűjteményében ily osztály még csak jámbor óhajtás, pedig ennek szükséges és tanulságos voltáról a tudomány bármily szakának embere meglepő meggyőződést nyerhetett Dressort muzenmának Pesten létekor, hol a különböző emberfajok egyes törzseinek meglepő példányait lehetett szemlélni; a kaukázi fajból cserkeszt, görögöt, angolt, svédet, atraktörököt, mórt; a mongolból lapplandit, miao-cét-khinait, no-gáj-tatárt, japánit, eskimót, grönlandit; az ethiopiai fajból

angol, német, skandináv, szláv és a magyar arckifejezését, mely nemzetek mindegyike eléggé határozott vonások által különbözik a többitől.

„Az olasznak egész alakja szellemes — jegyzi meg egy német író — valamint nyelve is az; az egész olasz egy fölkiáltás s minden mozgása tagjártatás.“ Homloka rövid, merészen rajzolt; szeme teli tüzzel; szája vonásai finomak, orra előre szökő alaku, s ezen általános vonások legjobban jellemzik őt.

82. ábra.

abaldo-arabsot, jaumauliai négert, kutbroak-négert, bokorlakót, keleti négert, kaffert; az amerikaiból kigyó-indust, saki- és otho-indust és pattagóniait; a malájiból ujseelandit, mallicollóit, papuánt s tasmániait, vagyis a néger és maláji vegyülékét, sat. — Mindezek élethű, színezett viaszöntvények. — De ha ily ethnologiai gyűjteményhez nincs is egyhamarra reményünk, legalább a különböző emberfajok kaponya-gyűjteményének alapját reméljük birhatni, mert Vámbári Ármin hazánkfa két év előtt nyelvnyomozási célból Közép-Ázsiába indulván megigérte, hogy a hazai tudomány számára az ottani néptörzsekből különböző kaponyákat is fog gyűjteni.

E vonásokat, bár más-más kifejezéssel, föl-
találhatjuk a lombard borromói *Szent Károly-
ban**) (82-ik ábra), és a velencei *Titiánban*, (lásd
elől a 20-ik ábrát.)

Hogy az olasz nemzeti arckifejezés a fön-
tebbi leirással megegyezik, erről meggyőződhe-
tünk, ha a versaillesi képcsarnok azon csoport-
tozatát vesszük szemügyre, melyben az össze-
gyült olasz tanács a fölött tanácskozik, hogy I.
Napoleont megkinálja az olasz koronával.

E csoportozat úgy van helyezve, hogy majd
mindegyik alak ábrázatja csak arcélben, de
eredeti után föstve látszik. Ezen alakoknak
ilyen helyzetüknél fogva igen tisztán körvona-
lított orrai egytül egyik borromói Károlyéhoz
hasonlitanak.

4. §. A francia.

A *francia* arckifejezése nem egyetlen jel-
legű, s nem oly élesen előtűnő, mint az olaszé.

A franciák közt ott vannak például az *észa-*

*) Borromeo Carlo 1538-ban született Aronában; atyja
régi milanói grófi család ivadéka. Nagybátyja, IV. Pius
pápa Carlót már 22 éves korában, midőn még misés pap
sem volt, bibornokká s milanói érsekké nevezte ki. Borro-
meo Carlónak köszönhetők az új tridenti zsinat megnyitása,
valamint a r. kath. egyházba behozott reformatiók, a mi
miatt sok üldöztetést szenvedett. Borromeo Károly erős,
tisztajellemű, tudományos és értelmes férfi volt s ennek ki-
fejezését arcképén is észrevehetjük. 1616-ban, halála után
34 év múlva a katolikus szentek sorába iktattatott.

*kia*k a normandiai, artésiai és a flamandiban; a déliek a gascognei, languedociai és a provençiban, s leginkább az utóbbiban, kik félig spanyolok, félig olaszok.

83. ábra.

84. ábra.

A par excellence francia jelleget csakis a párisiban találjuk fel, azon párisiban, ki ha nem is született a fővárosban, de már hosszabb idő óta él itt, minek következtében provinciális

nemzeti arckifejezésének egyes vonásait lassanként elvesztette.

Ilyen kiválóan francia arcok a *Chateaubriand**) (83-ik ábra,) *Girodet-Trioson* (84-ik,) *Suchet* tábornagy (85-ik) és a *Hoche***) tábornoké (86-ik ábra.)

A francia szeme nem oly éles, nem oly szuró tekintetű mint az olaszé, de jóakaratot

85. ábra.

86. ábra.

*) Chateaubriand a hirnemes Malesherbes unokája, s a forradalom után Franciaország irodalmában a reactionarius eszmék zászlóhordozója. Született 1769-ben. Chateaubriand diplomata, politikai, társadalmi és vallásos író, s egyike vala a legköltőibb kedélyű férfiaknak.

***) Hoche Lázár 1768-ban Versaillesben alacsonyrendű szüléktől származott s későbbi életpályáján egyike volt a francia forradalmi hadjárat legtevékenyebb, legerélyesebb s legértelmeseb vezéreinek. Hoche jellemének fővonásai: akaratzilárdság, elveiben következetesség, rendithetlen bátorság és kitartás célja felé haladtában.

fejez ki s ép oly szellemes mint amazé; homloka széles és magas; ajkai majd mindig félig nyitvák, beszédre és nevetésre készek. Ezek az öt leginkább megkülönböztető vonások.

5. §. A spanyol.

A spanyol három typos elegyüléséből áll: a celta, góth és arabéból. Ismertető jelei: íves homloka, tekintetének komolysága, rendes fogai s arányos alkatu szája.

A spanyolban többek közt különös észrevé-

87. ábra.

telt érdemel, hogy ennek tagjártatása s minden mozdulata kecses és nemes.

Mivel a spanyol és portugál nem igen különbözik egymástól, ezeket ugyanazon arckifejezésüeknek nézi mindaz, a ki a hispaniai félszigetnek nem lakosa.

A spanyol typut lehető leghivebben a világhírű spanyol festész, *Estaban Murillo* arc-

képe állítja elénk tanulmánytárgyul, mit önmaga készített volt. (87-ik ábra.)

6. §. Az angol.

Az angol nemzeti arckifejezésének fővonásai homlokán és szemöldén vannak.

Ha az angol még férfikora első virágában van, arcizmai gömbölyded arcán nem igen tűnnek elő.

„Az angol képzelő ereje olyan, mint az olaj lángja, — jegyzi meg egy német arcismerő; — ez nem csattan lángra lobtanásakor, nem áraszt roppant fényt, de erős és tartós meleget terjeszt.“

Az angol arcának fővonásai összhangzanak jelleme sajátágaival. — Külsejének egész összegében bizonyos szigor s méltóság kinyomata látszik, s arcának éles rajzu részletei erélyre és ruganyosságra mutatnak. *)

Az emberi nem legkitartóbb, legerősebb futóit az angolok közt találhatni s ebben még a gascont és a spanyol baszkot is túlhaladják.

Az angolok aretypusa nem oly különféle, mint a franciáké.

*) Az újabb arcismészek figyelmét az angolok nemzeti arckifejezésében ezek szájának más nemzetétől meglehetősen elütő volta is fölébresztette. A figyelmes vizsgáló észre fogja venni, hogy az előhaladtabb koru angolok ajkai rendszeren lottyadtak, s e jelenséget sokan az angol kiejtés azon sajátságának tulajdonítják, mely az ajkaknak a nyelvvel való folytonos kifelé bökdösését követeli.

Az angolnak főntebb rajzolt jellemét kisebb-nagyobbmértékben feltalálhatjuk az alábbi, egymástól igen különböző alakokban, melyek *Raleigh Walter**) (88-ik ábra,) *Shakespeare*, (lásd elől a 4-ik ábrát,) *Addison****) (89-ik,) *Sheridan* (90-ik,) *Wellington* (91-ik,) és *Palmerston* lord ifjúkori arcképét állítják elő. (92-ik ábra.)

88. ábra.

89. ábra.

7. §. A német.

A német arcifejezése nemcsak érett férfi-, de gyakran már ifjúkorában is arcizmai, ráncai

*) Erzsébet angol királyné kegyence, I. Jakab áldozata; Raleigh államférfi, költő és történetíró volt. Iratai sokoldalú ismeretéről, kegyencsége fortélyosságáról, kivégzetése előtt való magaviselete pedig erős lélekről tanuskodik.

**) *Addison* költő, hirlapíró és államférfi a XVIII. században; a „Spectator“ alapítója, melynek az ő korában 22,000 előfizetője volt. Lelkülete szelid; jellemének fővonása sok ész, sok ismeret s költői tehetség mellett szerénység és valódi igénytelenség, mely vonások arcában is kivanak fejezve.

és szemhordozásában van kifejezve. A német alak kifejezését első pillanatra nem igen bírjuk meghatározni. Messzibbről tekintve a német

90. ábra

91. ábra.

92. ábra.

semmitmondó, azonban ha tanulmányozzuk vonásait: ezzel bizonyára nyerni fog.

A német nemzeti jellemének fővonásait hebehurgyátlanság, hűség és a munkálkodásban

való kitartás képezik. E tulajdonságokat a német nemzeti arckifejezésében is olvashatjuk, az egyes alakok külön-külön egyéni arckifejezései mellett.

Más részt a német arctypus legalkalmasabb a tanulmányozásra arcismei szempontból, már csak azért is, mert a német arca nem igen mozgékony, ritkán változik, s mert szokásos, minden ízében németes kifejezése csak oly roppant

93. ábra.

okok, hatalmas indulatok uralma alatt szenved átalakulást, mik még mérsékeltségét is fölzaklatják.

Schiller arcképe (93-ik ábra) a német nemzeti typus igen élesen rajzolt példányát tünteti élénk.

8. §. Földszarki emberfajok.

Az északi népek a Rajna torkolatától azon határokig, hol a lapok kivételes faja lakik, nem-

zeti arckifejezésük eredeti typusát a hollandiakban lelik föl. — A hollandi typus legnyugodtabb kifejezésű és legnemesebb példánya *Trump* tengernagy, (94-ik ábra.) Ez azon férfi, ki hősi ellentállás után legyőzetvén az angolok által, hajója zászlajába burkolózik s ily szavak között veti magát a tengerbe: „Hollandi admirálhoz méltó temető csak a nagy óceán lehet!”

94. ábra.

A hollandinál már gyakoribb a kék szem, szőkés haj s a magasabb termet. Az északeurópai népek nemzeti arckifejezését leginkább magas homlok; terjedelmes, inkább széles és nyomott mint vékony, hegyes orr és széles száj képezik.

Minél jobban haladunk észak felé, a szemeket — melyek már a hollandiaknál is kissé lecsu-

kottak — annál jobban találjuk elfátyolozva. Az emberi fajok ismeretében legjáratosabb írók, s a többek közt Buffon hosszasan értekezett a lappok, eszkimók, grönlandiak, szamojédek s osztyákokról, kik annyira különböznek a többi emberfajtól. E népek közül, (melyek a mai polgárosult világ legalantibb foku műveltséggel bíró sarjai,) a lappokról szóló történeti hagyományokat ismerjük. Tudjuk, hogy őseik jobb

95. ábra

hazájukból egy náluknál erősebb népfaj által elüzetvén, azon avar és kietlen vidékeken kerestek menedéket, hol nem kellett háborgattástól félniök. Itt a rideg éghajlat, a folytonos nyomor, a tél nagy részén át való kényszerű tevéketlenség befolyása alatt testalkatuk fokozatosan kisebbedett. E nép arca meglehetősen érzelemtelenséget, szűk fogalommal bírást fejez ki, s valóban kevés fogalommal s érzelemmel is bír. Erről meggyőződhetünk, ha alább (95-ik ábra) a szamojéd arckifejezését vizsgáljuk.

9. §. A szlávok.

A szlávok igen népes faja, mely a kaspitól az ádriai tengerig terjeszkedik, igen számos arctypust tüntet elő, melyek mindegyike rokonságban van a kaukázusival. Ezen arctypusok azonban oly élesen kifejezettek, hogy azok egyikét a másikatól kevés figyelemmel könnyen különböztethetjük meg.

Az oroszok, kiknek igen hű példányát állítja eléünk *Nagy Péter cár* arcképe, *) (96-ik ábra)

96. ábra.

nagyon különböznek a lengyelektől, kik legjobban közelitenek a kaukázusi typushoz. De nem-

*) Nagy Péter cár jellemét ismerjük a történelemből; annál érdekesebb lehet tehát ránk nézve ezen arcképe, nemcsak azért, mert az a valódi orosz typus kitünő példánya, de mert arcvonásai az egyéni jellemet is igen hiven viszatükrözik. Egy lángeszű, hajthatlan akaratu, dacos, zsarnok, s a mellett kegyetlen jellem vonásait látjuk abban.

csak a lengyeltől, hanem a dalmát, albániai, szerb, bosnyák és szerbtől is igen különböznek az oroszok, mely népek a szláv néptörzs egyes ágazatait képezik. Ezen fajban, melynek arcán minden vonás erősen ki van fejezve, nagyon ritkán találkozhatunk elsimuló ábrázatokkal. Az orosz ajka duzzadt, s tompa, előreszőkellő orra széles. E fővonásokban leginkább fölvidéki tótjaink hasonlítanak hozzá. A lengyel, dalmát,

97. ábra.

szerb s a török fennhatóság alatt levő szlávok orra kaukázi jellegű, ajkaik keskenyek, arcvonásaik nemesek, erősen rajzoltak, s kivált a mi nőiket illeti, ezek oly rendes, és szabályos vonásokkal bírnak, hogy e miatt Európa legszebb női közt foglalnak helyett.

Ezen szláv törzsek szemei az oroszénál sokkal nagyobbak s nyiltabbak, mint ezt Bécs s azzal Ausztria megmentője, *Sobiesky János* len-

gyel király, (97-ik ábra) és *Poniatowski* herceg (98-ik ábra) férfias és nemes arcain láthatjuk.

10. §. A magyar.

Kisszé kényes ponthoz értünk.

Mielőtt a magyar nemzeti arckifejezés megjelöléséhez fognánk, szükségesnek tartunk egymást előre bocsátani.

Történeti hagyományaink szerint, a menyiben a hunoktól is származtatjuk magunkat,

98. ábra.

őseleink Ázsia északkeleti részéből huzódtak Európába, onnan, a hol ma kizárólag mongol emberfaj lakik. Nemzeti arckifejezésünk mégis Európa többi nemzetéhez képest legjobban közelit az eredeti kaukázusi typushoz. Igaz, hogy az éghajlat, szokások, életmód, elvegyülés s az idő nagyon sokat tehetnek a fajokban történő

változásokra, mint ezt föntebb a lappoknál láttuk, de még sem igen hihetjük, hogy fajunk másfél ezer év alatt mongolból kaukázusivá alakult volna át. A krónikások ugyan a hunok s a vezérek alatti magyarok arcát nagyon tatárosnak festik, de ezek megbírálásában tekintetbe kell vennünk rémületüket, meg azt is, hogy hóditó, és vitéz eleinkhez csakugyan több mongol eredetű törzs is csatlakozhatott, a mint-hogy az északi szlávok több csapatja csatlakozott is. Különbözik őseink eredeti lakhelyéről még maig sem vagyunk tisztában, s feltehetjük azt is, hogy Persia északi része tájáról, a kaukázusi faj fészkeből félkör alakban barangolták be előbb Ázsiát, mint a megtelepedni akaró méhraj, s úgy nyomultak be Európába.

Itt aztán új hazájukban több nyelvű s többféle nemzetiségű népre találtak, melyekkel részben összeolvadtak. Egyes törzsek azonban mai napig is meglehetősen tisztán tartották meg mind provinciális nemzeti nyelvüket, mind arckifejezésüket, mint például a székelyek, palócok, göcseiek.

Azonban a régi, előjogokkal birt magyarságnál: fő- és birtokosabb nemességünknel, s ezek sarjainál legnehezebb megállapítanunk nemzeti arckifejezésünk bélyegző vonásait. Oka ennek roppant elvegyülésünk s az, hogy alig van Magyarországon ugynevezett *uri család*, melyre jó lelkiismerettel rá lehetne fogni, hogy tisztán

magyar eredetű; míg más részt tán Európa egyetlen nemzeténél sem divatozott annyira idegen nemzetiségű nővel kelni egybe, mint épen mi nálunk.

Mert például, ha olasz spanyol nővel, a német dánnal, angol svédde kelt egybe, nem történhetett oly nagy mérvű fajösszevegyülés, mint ha a mi magyarjaink csak hazánk akármelyik más nemzetiségű leányát is vették feleségül. Ez a házasság útján való fajkeverés most is oly nagy mérvben honos nálunk, mint másutt alig, s pedig leginkább vagyonosabb, főbbrendű osztályunkban. Ez nem hiba, sőt sokan épen e tüneményből származtatják nemzetünk kiváló testi épségét. De mindenesetre ezen tüneményből származik az is, hogy a világon tán egy nép nemzeti arctypusát sem oly nehéz meghatározni, mint a magyarét.

A „Vasárnapi ujság“ például keletkezése óta már néhány száz magyar ember arcképét közölte, s ezek közt itt-ott elvétve egy-egy franciáét vagy angolét is. Vessük föl csak e lapok köteteit: az angolra vagy a franciára az első pillanatban ráismerünk, hogy ezen vagy azon nemzetiségű; de hazánkfiái arcképénél, ha véletlenül nem látunk azokon szakálat, bajszot: bizony gondolkozóba esünk.

E körülmény dacára a magyar nemzeti arckifejezés főbb vonásainak ezeket állithatjuk föl: barna, igen gyakran göndör haj; nem igen ma-

gas s nem széles homlok; fekete vagy barna, élénk, jókifejezésű szem s tömött, nem széles szemöldök; csontos, erősen vonalozott arc; kissé hajlott, sem széles, sem vékony orr, keskeny, egyenes vonalban fekvő ajkak, domboru, kissé előre nyomuló áll, szögletes állkapca s barna arcszín.

E vonásokkal leginkább az alföldi tág román s Fehér-, Zala-, Somogy- és Veszprémmegye-
 kben találkozzunk.

99. ábra.

gyekben találkozzunk. — A magyar arckifejezés igen jó példányát szemlélhetjük 99-ik ábránkon, egy somogymegyei kanász arcképében.

Ime ezek az európai népek külön nemzeti arckifejezéseinek kiváló jelei. E helyütt azonban nem mulaszthatjuk el ismét figyelmeztetni az

arcismét gyakorlót, hogy az arcok tanulmányozásakor igyekezzék gondolatában a nemzeti vonásokat különválasztani az egyéni vonásoktól, mert legfőkébb csak ezekből következtethetni az illetőnek egyéni jelleme, tehetségei, hajlami s erkölcsi érzelmeire.

11. §. Családi hasonlatosság.

Hogy családi arckifejezések épen úgy léteznek mint nemzetiek, ezt legkevésbé sem lehet tagadni. Az atya bizonyos arcvonásai átszármaznak gyermekeire s ezekről több nemzedéken át fönmaradnak, míg más vonások már az első nemzedékben eltűnnek.

A hosszú orr s az élénk szem két oly vonás, melyek ha eredetileg az anyától öröklöttek, majdnem a végtelenségig fognak öröklődni. E két vonás bizonyos családban eltörülhetlen ismertető jelet képez.

Lavater ezen megjegyzésének meglepő bizonyítékát láthatjuk többek közt az Illésházyak családi arcképcsarnokában, hol nyolc nemzedéken át, 1594—1838-ig Illésházy István, Gáspár, Gábor, György, Miklós, József, János és az utolsó Illésházy arcképein mindenütt ugyanazon hosszú, finom vonásu orr, élénk, szelid kifejezésű szem, s értelmes homlokkal találkozunk. (Lásd a „Vasárnapi ujság“ 529-ik és 541-ik lapját 1862-ről.)

Az egész arenak hosszukássága vagy göm-

bölyedsége, valamint annak egyes részei nagyon kicsiny, vagy igen kifejtett volta szintén örököltnék.

Az elismuló, petyhüdt s kifejezéstelen arcok épen oly hiven s annyi fokozaton át származnak tovább, mint a legkifejezéstelibb ábrázatok.

Átalában véve az arcvonások örökösödése sokkal gyakoribb a férfi- mint a nősarjadékoknál. — Más részt azonban ezen öröklésnél vannak oly következtelenségek, miket tapasztalunk ugyan, miknek okait azonban nem bírjuk megmagyarázni. Így például a rövid és felső részén bolt-hajtásos homloku szülék gyermekei hasonló alkatu homlokkal fognak birni, a homlok ezen alakzata azonban már a második vagy harmadik nemzedéknél egészen eltűnik.

Azt hisszük, hogy e helyütt igen helyén van Lavaternek azon igen helyes és igen fontos észrevételét közölnünk, mely a szülék és gyermekek közt való hasonlatosságra vonatkozik. E pont legkivált a házas embereket érdekelheti.

„Minél nagyobb szerelem él a szülők szívében — ugymond Lavater, — szíveik minél teltebbek tiszta és hű vonzalommal, s minél természetesebben olvad össze az atya és anya ezen néma szerelme: annál nagyobb mértékben lesznek gyermekeik arckifejezései mindkettejük arckifejezéséből összetettek. Az ily szerelem, az ily

vonzalom bizonyos fokú képzelő erőt is föltételez, mely a szeretett tárgy alakját magában megtartani képes.“*)

12. §. A hasonlóságok okai.

A föntebbinél nem kevésbé fontos észrevétel az, mely az emberiség szebbik részére vonatkozik, s mely szerint az anya képzelődése nagyon sokat hat a gyermek esetleges vonásaira, vagy annak hibáira. A figyelés bizonyítja, hogy a nő első időszaki jó reménysége alatt történt megrázó, váratlan eset annak képzeletére hatván, ez valami hiányosságot okoz a

*) A szülék és gyermekek közt való hasonlatosságról levén szó, kuriozumul helyén találjuk itt nagy emlékü királyunk, Mátyás az Igazságos erre vonatkozó nézetét is közölni, a mint azt Galeotti följegyezte. „Midőn étkezés közben a királyi asztalnál beszélgetés folyt, — így szól a krónikás, — bizonyos fejedelem jött szóba, kinek neje mindenkiel üzögette vad kéjeit, elannyira, hogy e nő a rimák közé számláltatnék. Egy nem tudatlan ur védeni akarva e nőt, annak tiszta életét fiának férjéhez való hasonlatosságával mentette, mondván: „Ha ez a nő házasságtörő volna, a mint vélték, akkor nem férjéhez, hanem kurafiaihoz hasonló gyermekeket fogna szülni,“ — a gyermek törvényessége legfőbb bizonyítékának a szülékhez való hasonlatosságát tartván. — Erre Mátyás király ekként szólott hozzá mosolyogva: „Ezt te sohasem mondanád, ha tudományos könyveket olvastál volna, sőt azt állitanád, hogy a gyermek hasonlatossága az atyjához inkább a nő hitszegésének, mint tiszta életének bizonyítéka. Mert a nők, szeretőikkel kéjelegve, rettegven, hogy férjeik tetten érik, azoknak arcát szemük előtt látják szünetlenül; azért nyomja ez élénk

gyermekben. „Más részt azonban — mondja Lavater — az oly anyák, kik jó reménységük egész ideje alatt, vagy annak legnagyobb részében mindig tartanak tőle, hogy szörny-születtet fognak világra hozni, mert emlékeznek rá, hogy már láttak rút és visszataszító teremtményeket, legtöbbször ép, egészséges gyermekekkel ajándékozzák meg férjeiket, mert félelmük nem rögtön megrázó eset következménye volt, mely undorral s iszonyattal töltötte volna el őket.

Az élettan (physiologia) azon része még nagyon kevésbé haladt előre, mely szerint az emberi hasonlatosságok okait meg lehet határozni; azonban ezek némely, arcismeit szempontból nagyon megjegyzendő oka, eléggé be van bizonyítva, s ezen okok következménye rendszeren szokott jelentkezni.

Ha például két majdnem egyalkatu s nagyon egykoru személy házasodik össze, kik ekkor még semmi archasonlatossággal sem bírtak, hosszú évek során ugyanazon életmód és szokások közt élvén, sőt bizonyos tekintetben jelleképzelet a férj arcását a gyermekekre. A képzelemnek eme hatását pedig mind a legélesebb eszű bölcsészek, mind a legkitünőbb orvosok, mind számos példák mutatják. — Mátyás király ezen állítása a Lavaterével tökéletesen meg egyezik. A képzeletnek mindkét esetben szerepe van a gyermek és szüle közt levő hasonlatosságban, csak hogy e képzeletet az egyik esetben *szerelem*, az utóbbiban *rettegés* ébreszti föl.

mük is azonossá válván, végre annyira fognak egymáshoz arcban is hasonlítani, hogy testvéreknek mondaná őket az ember, mint ez a 100-ik és 101-ik ábrán látszik.

Mindezen előrebocsátottakból pedig kétségbevonhatlanul következik, hogy az archason-

100. ábra.

101. ábra.

latok mindig és mindenütt az érzelmek, hajlamok, s a futólagos vagy megrögzött szenvedélyek visszatükröződései, akár a nemzeti, akár a

családi, akár a jellemek egybeolvadásából keletkezett archasonlatokat tekintjük.

Az emberi arc vonásai, ezen másokhoz való hasonlóság okai, mindig azon a-b-cét képezik, mit az arcisme kibetűzni igyekszik; s bármilyen legyen a tanulmányozás alá vett arc, bármily nemzetiségű, bármily családból való, bármily egyéni kifejezésű: az arcismész mindig bizton mondhatja Montaigne-nyal: „Az emberi arcra erény vagon írva!”

Hetedik fejezet.

Az emberi arcnak különböző állatév
al való összehasonlítása.

1. §. Általános hasonlóságok.

Az állatok minden egyes faja bizonyos sa-
játságos s őt a többitől megkülönböztető arcki-
fejezéssel bir; ezen arckifejezés visszatükrözi
ösztoneit és hajlamait épen úgy, mint az emberi
arc a szenvedélyeket, érzelmeket, indulatokat.

Minél gyöngébb, minél csekélyebb értelmű s
minél kevésbé képes a miénkhez hasonló ér-
zelmekre valamely állat, annál távolabb esik
mind testalkata, mind arckifejezése az ember-
étől.

Ha például a rák (101-ik ábra,) az elefánt
(102-ik ábra) s az ember (103-ik ábra) fejét egy-
más mellé helyezzük, ezen igazság meglepőleg
tűnik elénk.

Ha végigtekintünk az állatvilágon, ezek
közt gyakran meglepő hasonlatosságot találunk

az ember arcához, s pedig oly emberéhez, kinek arckifejezése valamely állatot juttat eszünkbe. Az ilyen arcokban aztán az arcismész könnyen ráismerhet bizonyos állatias hajlamok, ösztötönökre.

Ezen hasonlatosságok tanulmányozásáná az arcismét gyakorlónak figyelmét mindenek-

101. ábra.

102. ábra.

előtt a homlok különös alkatára s annak boltozatára kell irányoznia, azután a szemek állása és egymástól való távolságára, valamint a száj közép-vonalára.

Ha ezen vonásokat például az oroszlán arcára alkalmazzuk, ezen állatnak arcéle, — mely már homlokának az orrba való átmenetelére nézve is figyelemre méltó, — az orrtól kezdve a felső állkapcáig majdnem egyenes szögletre menő görbületet képez. (Lásd 103-ik ábra.)

„Az olyan ember — mondja Lavater, — kinek arcéle homloka- és orrában az oroszlánéhoz hasonló, bizonyára nem közönséges ember, bárha én még nem láttam ily egyenes arcélű

103. ábra.

104. ábra.

embert. Az oroszlán orra kétségkívül nem annyira elészökellő, mint az emberé, de arcából mégis más állaténál sokkal feltünőbbben emelkedik ki.“

2. §. Az oroszlán s a sertés összehasonlítása.

Az oroszlán arcáról erélyes bátorság, s nyugodsága óráiban bizonyos méltóság s jóság olvasható, épen ugy mint azon emberekéiről, kiknek egész arckifejezésük észrevehetőleg hasonlít az állatok királyaéhoz. Ilyen például a Gusztáv Adolf arckifejezése. (Lásd a 23-ik ábrát.)

Kirivó ellentétül vegyük szemügyre a ser-

105. ábra

tés fejét arcélben, s tekintsünk oly emberre, kinek arcéle észrevehető hasonlatossággal bír a sertéséhez, (105-ik ábra.)

Az ilyen emberben azonnal szemünkbe ötlő aljasságának minden jele s pedig leginkább füle s száj-szögleteinek alkatában. A száj alakata itt a legdurvább érzékiséget, a legmocskosabb hajlamokat jelenti; a szemek ravaszságra, a torok egész külső alakja gonoszságra mutat. Tanulmányozzuk jól külsőleg a disznóhoz ha-

sonlító embert, s meggyőződünk róla, hogy mindezen tulajdonságokat kisebb-nagyobb mértékben megtaláljuk benne.

3. §. A juhról.

Az emberi arcok közül csak igen-igen kevés emlékeztet a juhéra (106-ik ábra,) azon állatéra, melynek fejalkata az emberétől legelütöb. Mindazáltal — kivált a nők közt — van-

106. ábra.

nak oly arckifejezések is, melyek a juhéhoz meglehetősen hasonlitanak.

Ezek jellemének fővonása: határtalan türelem, butaság, tevéketlenség. A fölfelé gömbölydeddé váló fő fogékonytalanságot fejez ki mindaz iránt, a mi mély-értelműséget, erélyt igényel. A száj vonása s a fogak helyzete legcsekélyebb hajlamra sem mutat az erőnek erővel való visszatorlására.

4. §. A kutyáról.

Az emberi arcnak a kutyáéhoz való hasonlatossága gyakori, s ennek oka már az is, hogy az állatok közül igen kevésnek a szeme mélyed be annyira a homlok alatt, mint a kutyáé, (108-ik ábra.)

A kutyáéhoz hasonló arckifejezésű emberek jellemének fővonásai: éleseszűség, buvárkodásra

108. ábra.

való hajlam, lemondás és hűség. Ez utóbbi jellemvonás pedig leginkább azon emberek sajátossága, kiknek arckifejezése legjobban a lelógó füffel bíró kutyákéihoz hasonlít.*)

*) Darab idő óta nálunk Magyarországon a bulldogok is nagyon divatba jöttek, s így elég alkalmunk nyílik a kutya ezen válfajának hajlamait, tehetségét, szóval állatjellemét tanulmányoznunk. S ha ezt tettük, s figyelmes vizsgálat alá vesszünk ugynevezett bulldogarcu embert, tapasztalni fogjuk, hogy ebben is hasonló tulajdonságok a 'túlnyomók, u. m. csekély foku értelem, tevéketlenség', merészség, erő, kegyetlenség.

5. §. A farkasról.

A farkas arckifejezéséhez hasonlító emberek már az első pillantásra épen oly mértékben visszataszítók, a mily mértékben vonzóak a kutyáéhoz hasonlítóak, s ezen rokon- és ellenszenvi érzelem igazolva van a két állat arckifejezése és jelleme által.

Mert bármily csekélynek lássék is a kutya s a farkas közt levő különbség, ez mégis igen szembeszökő, (109-ik ábra.)

109. ábra.

E különbség leginkább a kaponya tetejének hajlásában s a homlok oldalain azon merev vonalakban vehető észre, melyek a száj felé huzódnak. E vonások észrevehetőek a farkashoz hasonlító emberben is. Az ilyen emberek alsó állkapcájában ugy mint a farkaséban semmi nemű szeretetre vonatkozó hajlam nincs kifejezve, mely hajlam a kutyáéhoz hasonlító em-

ber állkapcájában igen élénk vonásokban rajzolódik.

6. §. A madarokról.

Az emberi, kivált a női arcoknak különböző, leginkább rövidcsőrű madarakhoz, mint a tyúk, fűj s galambhoz való hasonlósága igen gyakori. E hasonlóság nagyfoku rokonszenvi érzelemre s család-szeretetre mutat.

Férfiak közt nagyon gyakran akadunk ragadozó madarakhoz való hasonlóságra, s e hasonlóság merészséget, emelkedett gondolkozást, de egyszersmind a gyöngéd érzelmekre való csekély hajlandóságot jelent.

E hasonlat kivált akkor igen meglepő, ha a száját s állat elleplezve tekintjük az arcot. Ily módon az olyan mindkét nemű arcokból fősvénység és kapzsiságra való hajlamot olvashatunk ki, melyeken a szemek kerekék s igen mozgékonyok, az orr vékony és hajlott, a homlok gyorsan visszafelé ívezett, míg az áll befelé mélyedt, s mely arcok összege a szarkáéhoz (110-ik ábra) hasonlít. E madárnak ismerjük azon megmagyarázhatlan ösztönét, melynél fogva az értékes, fényes, ércből való tárgyakat nagyon szereti ellopni.

7. §. A hüllők.

Az emberi arcokhozi hasonlóságban legrosszabb a hüllőkhöz s különösen a kígyókhöz való hasonlóság.

A kigyó kivételével a többihez, mint például a gyilhoz (krokodilhoz) való hasonlóság is rendkívül ritka s igazán tüneménynek tekinthető.

A kigyó szája egyenes vonalú, ajaktalan, s a szem mögött ívet képez. „Ennek magyarázatát sem adom — jegyzi meg Lavater, — mert ezt már e vonások önmagukban hordják.“

110. ábra.

Az ilyen háladatlan arccal bíró embereken nagyon ki van fejezve a minden őszinteség nélkül való ármánykodás. Ezek arra látszanak teremtetve lenni, a mire a Genesis kigyója, hogy földön csuszszanak és lábbal tapodtassanak. Valamely embernek a kigyóhoz hasonlóságát nem vesszük mindig észre az első pillanatban, mert az embernél a ravaszság egyik jele, hogy igen kicsi szemei nagyon bemélyednek, akár van különben hasonlósága valamely állathoz, akár nincs. A kigyó szemei ellenben igen kidülők;

különben sok, ravaszságáról s csuszó-mászó voltáról általánosan ismert ember ezen különbség dacára is nagy hasonlósággal birhat arcában a kígyóhoz.

8. §. Kettős hasonlóság.

Gyakran megesik, hogy egy és ugyanazon arcot két különböző jellemű állathoz találunk hasonlónak, a szerint, a mint azt szemben, avagy arcélben tekintjük.

Ilyen esetben rendesen a gyöngébb hasonlóság örökölt szokott lenni s az vagy családi, vagy nemzeti. A szembeszökőbb hasonlóság szerzett, s ez szokott a jobbik jelentésű lenni, s az által ered, hogy az ember rosz hajlamait magában leküzdeni igyekszik.

Midőn egy hires arcismerő bizonyos nagynevű államférfi arcát mind szemben, mind arcélben megvizsgálta, így szólott: „Ez borju, de rókafej is, a borjufej azonban a túlnyomó.“

E mondás ugyan tréfásnak látszik, azonban arcismeit szempontból nagy horderejű igazság.

Ha valamely arcban kétféle hasonlóságra vélünk akadni, akkor azon kell igyekeznünk, hogy ezen hasonlóságok kifejezettebbjének jeleit leplezzük föl.

Ha a kettős hasonlósággal bíró egyén magaviseletét és tetteit figyelemmel kísérvük, majd mindig fogjuk tapasztalni, hogy észrevehetőleg

azon irány felé hajlik, a mely hasonlóságai szembeszökőbbjén van kifejezve.

9. §. A halakhoz való hasonlóság.

Ha valamely ember arca a haléhoz hasonlít, akkor igen-igen kevés értelmi tehetséggel kell ennek birnia.

Az óceán nagy, ragadozó halait kivéve, melyeket vad éhségük folyton háborgat, s melyeknek ily formán mégis némi fortélylyal kell ön-táplálásuk után látniok, a halaknak általán véve igen kevés ösztöni szükségük vannak.

A halaknak nincs semmiféle családi életük, nincs gondjuk fajukat majd továbbzaporító kiesinyeikre, nincs szavuk, nincs hangjuk, de nincs is érzelmük, miket fajtársaikkal közölhetnének, s így arcuk nem is fejezhet ki semmit.

Eféle haljeilegűek azon emberi arcok, melyeknek szemei kerekék, nem igen kidülők, mozgásnélküliek; melyeknek homlokuk hátra hanyatló, álluk visszaeső. Ilyen emberi arc majdnem tökéletes értelem-, s gondolathiányt árul el.

Az arcismeit vizsgálódásokban jártas számára az emberi arcnak különböző állathoz való hasonlósága kiáltó jelül szolgál arra, hogy mindenekelőtt mily fővonásokat tanulmányozzon; de ez egyszersmind vizsgálódásait is egyszerűsíti, mert az egyén főszajtságait első pillanatra elétünteti.

Nyolcadik fejezet.

Arc- és árnyképek.

1. §. Az arcképek arcismei tanulmányozása.

Bárha különösnek latszik is, hogy arcképet tanulmányozzunk, mégis határozottan állíthatjuk, hogy sokkal többet ér a jó arcképnek, mint egyenesen s közvetlenül az emberi arcnak pontos vizsgálása, s pedig több okból, miket itt alább mindjárt elésorolunk.

Mindenekelőtt is, hacsak nem vagyunk nagyon nagy ismeretségben az egyénekkal (s ezek száma nem lehet valami roppantnagy,) ezek arcait zavarba hozásuk s szerénytelenség nélkül hosszasan s merően nem igen vizsgálhatjuk. A jó arcképet azonban bármédig, minden részében, alaposan tanulmányozhatjuk, s ellentétül összehasonlíthatjuk azt oly arcképekkel, melyeknek minden vonása más kifejezéssel bír.*)

*) A fényképészet divatba jötte óta könnyű módon juthatunk az arcképek egész gyűjteményéhez, s pedig olyak-

Továbbá, bárha az illető festész nem is valami nagyon kitünő, a nélkül, hogy hizelegne mintájának, a nélkül, hogy annak hiányosságait szépíteni igyekeznék, azt bizonyos jártasság folytán mindig a legkedvezőbb helyzetben s oly világításban állítja elé, hogy könnyen előtűnetheti teljes arckifejezését.

Hogy azonban az arckép arcismei szempontból tanulmányainkra nézve jó szolgálatot te-

111. ábra.

gyen, annak lehető tökéletesnek kell lennie; a tökéletes arcképek azonban nagyon ritkák.

hoz, melyek eredetijeikhez minden vonásban hívek. A fényképekre nézve meg kell jegyeznünk, hogy azokat minden hűségük dacára is sokszor nem igen találjuk az eredetiekhez hasonlóknak. Ennek oka, mert a minták a learcképezés pillanatában rendesen negélyezett, a szokottól különböző arckifejezést erőszakolnak magukra. Kevés gyakorlattal, s ha egy mintáról többféle fényképet szerzünk magunknak, a negélyezett arcvonásokon át is könnyen ráismerhetünk az eredetiekre.

Hogy azonban némely arckép képes az emberi arc hű kifejezését visszatükröztetni, erre nézve idézhetjük VII. Pius pápának (111-ik ábra.) Dávid Lajos*) által festet arcképét.

A jó arcképnek el kell mondania s el is mondja mindazt, a mi az ember külalakjáról olvasható le s a mit szavakkal kifejezni sohasem lehet egészen tökéletesen.

Azon festész, ki az általa arcképezett egyén arckifejezését eszményíti, valamely jó irodalmi mű rossz fordítójához hasonlítható, ki nem értvén meg a szöveget, azt elferdíti.

Az arckép-festők leggyakoribb hibája, hogy nem bírnak az ember bölcsészeti szempontból való ismeretével.

Ezen tekintetben dicséretes kivételt képez Van Dyck, kinek az arcfestészetben nem volt párja, s kinél csak az az egyetlen sajnós, hogy a festészet gyakorlásában kissé költői volt, mely oknál fogva személyeit mindig eszményítette kissé. Midőn e nagy művész hősi alakot akart előállítani, ezt a férfiúi szépség arányainak teljes összhangzatában tüntette elő, egyesítvén benne az erőt, erélyt, bátorságot és nyíltszívűség kifejezéseit. (Lásd a C alatti jegyzést.)

*) Dávid Louis Jaques az újabb francia festészeti iskola teremtetője s dühös jakobinus volt.

2. §. Szobor-fejek.

Mivel a szobrászat is emberi arckifejezések előállításával foglalkozik, ennek teremtményei ép oly fontosak arcismei tanulmányainknál, mint a festészeté, s e tekintetben mindenekelőtt az ó-kori szobrászat alakjai érdemlik meg figyelmünket.

„Tekintsünk például egy, Cicero mellszobra után készült rajzra, jegyzi meg Lavater e tárgyra vonatkozólag. — Ebben minden vonás fortélyosságot s oly éleseszűséget fejez ki, melynek figyelmét semmi sem kerülheti ki. Cicero arca az arányok hasonlóságának mintája, ebben minden egyaránt szerves, egyaránt van beosztva. Ez mély belátásu, gúnyoros, nagy szellemű ember mintája.“

Az ó-kori szobrászat legnagyobb érdeme, hogy az arc egyes vonásainak visszatükrözésében igen lelkiismeretes volt. A római császárok szobraiba (bár föl tehetjük, hogy azok kissé hizelegve vannak előállítva) valódi jellemek vannak vésvé; ezen szobrok arckifejezései az arcisme főszabályaival megegyeznek, annyira, hogy ha nem is ismernők a tizenkét római caesar történetét, már csak ezen arcismei szabályoknál fogva is például *Nero* szobrában (112-ik ábra) zsarnok szörnyet, *Marcus Aureliuséban* pedig (113-ik ábra) a stoikus erényeit fogjuk fölleplezni.

Az ó-kori szoborművek mythologiai alakjai

is bírnak arcismei érdekességgel, mert Jupiter, Mars, Apollo, Pluto sat. szobrában rendszeren bizonyos szenvedélyek, hajlamok, tehetségek lehető legmagasb foku kifejezésével találkozunk.

112. ábra.

113. ábra.

3. §. Posthumus László, Mátyás az Igazságos s Dobzse László domborművi arcképei.

Arcismei szempontból az érmek domborműveiben előállított arcképek is megérdemlik

figyelmünket, egy részt: mert azokban igen-igen különböző arckifejezésekkel találkozunk, másrt részt pedig: mert ezek a történetből ismert jellemü egyéneket állitnak elő. Ily módon igen jó alkalmunk nyilik e dombormüveket tanulmányunk tárgyául kitüznünk, s azok egyes vonásainak megfelelő hajlamokat, szenvedélyeket, tehetségeket kifürkészve, ezen eredményeket a

114. ábra.

történet följegyzéseivel összevetnünk, hogy lássuk, mennyiben igazolvák arcismei következtéseink.

Vegyünk például szemügyre három érmet, melyek hazánk három egymásután következett, egymástól igen-igen elütő jellemü és tehetségü királyának arcképeit állitják elénk az atyja halála után született *László* (114-ik ábra,) *Mátyás az Igazságos* (115-ik) és az apathiája miatt *Dobzse* melléknevet nyert *Ulászlóban* (116-ik) s míg az elsőben első pillanatra megismerjük azon

gyenge, ingadozó jellem vonásait, ki azt vérpadra hurcoltatja ma, kit tegnap testvéreül fogadott; ki önmaga is megrémül az általa előidézett ese-

115. ábra.

116. ábra.

ményeken; ki önmaga előtt megfutamodik, míg végre szomorú sorsa áldozatául esik; addig Mátyás merész, átható tekintetéből, villogó szemei-

ből, éles kifejezésű arcvonásaiból magasztos szellemet, mély értelmet, a legnagyobb fokú személyes bátorságot, erőt, erélyt, nagylelkűséget, s akaratban való szilárdságot olvashatunk. Ez arc kifejezése igazolja a történet följegyzéseit s a hagyományt, mely Mátyást *ülve* is nagyobb-nak mondja másoknál; mely teljes öntudattal választatja kora legnagyobb uralkodójával e jelmondatot: „*Animus regis regna nobilitat — et obscurat*“, s mely a néppel a legmagasztosabb siriratot jegyezteti föl királya koporsójára e szavakban: „Meghalt Mátyás király, oda az igazság!“

Mátyás után Magyarország legfényeseb korszakára történetének legsötétebb napjai következtek. A mily iszonyu e két időszak közt a különbség, oly megdöbbentő teremőjük arckifejezése közt az ellentét. — Dobzse László arcélén a homlok boltozatát jelölő vonalnak gyors hátra iramodása, a homloknak az orrba való átmenete, a szemek alkata, a szájszöglet alácsüggése, az erélytelen áll s a toka csakugyan oly jellemre mutatnak, mely nem képes emelkedettségre, földhöz tapad, ösztöneinek él. E vonások összege a ravaszság kivételével, az állatvilágban a legalacsonyabb kifejezésű állat arcában talál hasonlóságra. (Lásd a 105-ik és 115-ik ábra közt levő hasonlóságot.)

4. §. Az árnyképek tanulmányozása.

Az arcisme kitünő tanulmány-tárgyait képezik az ugynevezett árnyképek, (silhouettes) vagyis azon pontosan készült rajzok, mik az élő ember vagy szobor feje által a falra vetett árny után arcélben állittatnak elő.

Ha ezen célra oly papirt veszünk elő, melynek egyik oldala fehér, a másik meg fekete, s ezt fekete lapjával a síma falra illesztjük, aztán a gyertyát oly helyre tesszük, hogy a fő árnyéka minden eltorzítás nélkül essék a papírra, ennek körvonalait itt pontosan lerajzolhatjuk. Vágjuk ki most az ily módon nyert képet, illesszük azt fehér lapjával fehér papírra, s akkor ennek arcéli vonásait teljes nyugodalommal tanulmányozhatjuk.

Hogy az ilyen árnykép igen pontos legyen, nagyon kell rá vigyáznunk, mikép az árny teljesen síma, egyenes lapra essék, hogy a világosság helyes pontról jöjjön, s hogy az élő vagy szobor-alak arcélben párhuzamosan álljon a síma lappal. Az arcképezés ezen módja a mult század végén nagyon divatban volt, most azonban már feledékenységbe kezd merülni; arcismei szempontból azonban most is csak oly fontos, mint volt hajdanában.

Az árnykép valóban a természetnek közvetlen lenyomata, s ily hiven, ily pontosan azt a leggyakorlottabb rajzoló sem fogná előállí-

tani. A jól készült árnyképhez a művészet e nemű semmiféle terméke sem hasonlítható.

„Ezen csak egyetlen vonal van — ugymond Lavater, — nincs benne mozgás, nincsenek rajta színek, nincs világosság, kidomborodás, mélyedés; az árnyképnek nincsen szeme, füle, orrcimpája, arca, s az ajkaknak csak igen csekély részét láthatjuk rajta, s mégis mily határozott kifejezés van benne!“

Az árnyképek tanulmányozása által ugyanannyi s talán még több arcismei eredményhez juthatunk, mint ha a legtökéletesebb arcképeket vesszük buvárlataink tárgyaiul. Az árnyképnél a figyelem a vonások egy oldalról való szemlélésére van irányozva, mely az arcél körvonalait állítja elénk. Ez által a figyelés s összehasonlítás sokkal könnyebb és pontosabb lesz, mint mikor a figyelő szemének a festett vagy rajzolt arcképen egyszerre igen számos részletre kell irányozva lennie. Számos emberi arc oly jól van árnyképeiben jellemezve, hogy lehetetlen azok jelentését azonnal meg nem értenünk.

4. §. Az árnyképek jelentése.

Ime Lavater szerint azon jellemvonások, mik az árnyék körrajzában legjobban vannak kifejezve:

Az igen szelid vagy nagyon fölpezsdülő, a nagyon engedékeny vagy roppant nyakas, a

nagyon felületes vagy igen mély értelmű emberek árnyképei mindig nagy jelentőségűek.

Az árnykép a szélsőségekre hajló jelleme-
ket sokkal élesebben állítja elő, mint ezek alá-
rendeltebb fokozatait, s ebből foly, hogy pél-
dául a hiúság soha sincs oly hiven kifejezve az
árnyképen, mint az alázatosság és a gőg.

Az árnyképen tökéletesen ki van fejezve a
lélek szilárdsága, a jóság, az elkényesztettség,
az érzékiség s mindenekfölött a gyermeki ár-
tatlanság, s hivebb tükre a mély értelemnek,
mint az élénk, villogó szellemnek s a magas-
tos gondolkozásmódnak, mint a mély buta-
ságnak.

5. §. Az árnyképek kiváló részei.

Az árnyképek rajzolása s kimetszése any-
nyira kiment a divatból, hogy e helyütt tán
nem lesz fölösleges azok főrészeit Lavater nyo-
mán elésorolni.

Lavater szerint minden árnyképet kilenc
vizirányos részre oszthatni, s e részek a követ-
kezők:

1-ször. A fej tetejének ivezete azon pontig,
a hol a hajzat kezdődik.

2-szor. A homlok vonala a szemöldökig.

3-szor. A szemöld s az orr gyökere közt
levő tér.

4-szer. Az orr és a felső ajk közt levő tér.

5-ször. A felső ajk.

6-szor. A tulajdonképi ajkak.

7-szer. A felső áll.

8-szor. Az áll alsó része.

9-szer. A nyak.

„Ha ezekhez még hozzá csatoljuk a tarkó (occiput) körvonalát a nyakcsigolyáig, ezen egyes elszigetelt részek mindegyike már magában véve a természet egy-egy igazmondó betűje, sokszor szava, s néha egész beszéde“, jegyzi még meg Lavater.

6. §. Hosszaság és szélesség.

Az árnyképek megbirálásakor tekintetbe kell vennünk az illető, arcélben rajzolt fő hosszúsága és szélessége közt levő összefüggést. A tiszta és helyesarányu arcélben a hosszúság vonalának a szélességével egyenlőnek kell lennie. A fejtetőtől azon pontig huzott vonalnak, hol az áll s a nyak összeér, egyenlőnek kell lennie az orr hegyétől a kaponya hátsó részeig huzottal, természetesen tekintetbe nem vévén itt a hajatot.

Ha az árnyképben a fej sokkal hosszabbnak látszik szélességénél, s ha ennek körvonalai durvák s szögletesek, ez nagy makacsság jele. — Ha pedig hasonló körülmények közt a fő körvonalai gömbölydedek, ez rendesen aluszékony lélekre mutat, oly lélekre, mely nehezen lelkesül, mely alig képes emelkedésre.

Ha az árnykép szélessége nagyobb mint

hosszasága, ez majdnem mindig keményszivűség jele, s kivált akkor, ha körvonalai feszesek és durvák is. — Ha az ilyen fő körvonalai lágyak és hajlékonyak, akkor henyélésre és érzéki-ségre való nagyfoku hajlamra mutatnak.

Ha az árnykép orra igen hegyes, ez az egésznek gyerekes, félős kifejezést kölcsönöz. De az ilyenemű orr gyakran oly homlokkal párosul, mely nagy fellobbanásra s haragra való hajlamot mutat, míg a száj és az áll mintegy kárpótlásul jóság és szelidség bélyegét viseli magán.

Azon jelekhez, melyek az árnyképek arc-ismeit tanulmányozásában legkevésbé csalékonnyak, még hozzá adhatjuk a következőket:

A gyakorlati bölcsesség s meggondolás tehetségeit leginkább az arcél alsó része fejezi ki. — Az orrtól a felső ajkig terjedő résznek kisebb vagy nagyobb hosszától függ az oktalanság és butaság kisebb-nagyobb mértéke. — Ha a homlok nem igen hátraszőkelő, ez kevés termelő észre, de sok más tehetségre mutat. „Azon árnyképek eredetijei — ugymond Lavater, — kik homlokukon ezen jelleget viselik, olyak mintha reflexiók tárházai lennének, s a reflexió nem egyéb, mint a tapasztalás gyümölcse.

Árnyképeken való gyakorlatok.

Az árnyképek az ugyanazon egyénről szemben föstött arc képektől sokszor nagyon elütő-

leg különböznek. Ennek szembeszökő példáját láthatjuk a 117-ik ábrán levő alak s ugyanannak árnyrajza közt levő különbségben.

117. ábra.

De vegyük elő Lavater arcképét is (18-ik ábra,) s hasonlitsuk azt össze árnyképével (119-ik ábra) s itt is ugyanazt a különbséget láthatjuk.

118. ábra.

A 118-ik ábrán előállított árnykép arcismei tekintetben oly beszélő, hogy alig képzelhetni, miként jellemzőbb valamit csupán csak körvo-

nalakban elé lehessen állítani. Ha a festész tanulmányozná ezen árnyképet, abból nagyon könnyen készíthetne az eredetihez tökéletesen hasonlító arcképet.

Ezen alak meglehetősen hegyes orrában oly valami gyermekdedség van kifejezve, a mi inkább nő, mintsem férfi tulajdonsága; de a homlok bárha nem is fejez ki valami fönséges szellemet, azt mégsem fogja senkisémm közönsé-

119. ábra.

ges ember homlokának tekinteni. Az árnyképen is jól látható előredülő szem félénkséget s futólagos elragadtatást fejez ki; míg a száj és áll körrajzában a jóság és szelidség oly ékesen szólóan van kifejezve, hogy ez az egész arckifejezésen visszatükröződik.

A 120-ik ábrán látszó női árnykép szelid, értelmes és alacsony helyzetében is megnyugvó leányt állít élénk, ki helyzeténél magasbnak érzi magát. Ez legkivált arcélének alsó részén van kifejezve.

Szelidséget, jóságot, családiasságot, okos-
ságot s gyöngéd lelkületet egyesítve találunk a
121-ik ábrán látszó női alak árnyképében, de

120. ábra.

ezt mindazáltal nem mondhatjuk szabályos szép-
ségnek. Különben ez is olyan árnykép, melyről

121. ábra.

a festész az eredetihez tökéletesen hasonlító
arcképet készíthetne.

A 22-ik ábrán elötüntetett ábra arcéle nagy

figyelő, buvárkodó, elemző tehetségre mutat. E vonásokkal bíró férfi felvilágosodott szellemű, jószívű s mindenki tiszteletére méltó.

122. ábra.

A 123-ik ábra árnyrajzában az igen hegyes orrinkábbnőies, mintsem férfias; a homlok s az arcél felső része fölpezsdülés és haragra való

123. ábra.

hajlandóságra mutatnak, de ennek kárpótlásaul az arcél alsó része szelidséget és jóságot fejez

ki. „Ily módon valami nagy hiba helyre van
 ütve az emberben oly lelki tulajdonság által,
 mely annak épen legnagyobb ellentéte“, jegyzi
 meg Lavater.

124. ábra.

A 124-ik ábrán látszó arcél minden vonása
 a legnemesebb értelmi tehetségekre s a szív

125. ábra.]

legszebb érzelmeire mutat s e mellett még ma-
 gasztos eszmélkedésre való hajlandóságra. „Én
 nem ismerem ezen embert — ugymond Lavater,

— de, arról, amit árnyrajzát látva, állítok róla, úgy meg vagyok győződve, mint saját lételemről.“

A 125-ik ábra arcéle az előbbenitől minden vonásában különbözik. Ez ugynevezett hétköznapi embert állít elénk; ennek egyetlen lelki sajátsága sem valami magasztosabb, emelkedettebb; de vonásaiban ki van fejezve a fortély, a közönséges észtehetség, az ügyekben való nagy

126. ábra.

jártasság, s a hétköznapi dolgok megbecsülésében való nagy ügyesség.

Ezen figyelemre méltó árnykép *Mendelssohn Mózes**) (126-ik ábra) állítja elénk. Ha ezt

*) Mendel Mózes egyike a leghiresb német bölcészeknek. Született Dessauban 1729-ben s így Rousseu kortársa volt. Atyja Mendel nevű zsidó oskolamester volt, a kinek nevéhez önmaga ragasztotta a sohn-t (fija.) Legremekebb könyve „Phaeton“, melyben a lélek halhatlanságáról értekezik, azután: „Jerusalem, oder über religiöse Macht und Judenthum.“ (Berlin, 1783.)

Rousseau arcéle mellé állítjuk, meg leszünk lepve, látva úgy az egyes vonások mint azok összege közt a hasonlóságot, s valóban e két kitűnő ember jelleme is nagyon hasonlított egymáshoz.*)

*) Rousseau arcépe munkáinak majd minden újabb kiadása előtt ott van, de nem arcélben, hanem szemben (en face,) azonban így is meglepően hasonlítanak vonásai Mendelssohn arcéle vonásaihoz.

Kilencedik fejezet.

Az arcisme eredményei.

1. §. A szépség különböző fajáról.

A ki az arcismét szorgalommal tanulmányozta, vagy ha csak a már eddig előrebocsátott cikkeket olvasta is el figyelemmel, ezek után képes lesz az arcisme némely eredményét megérteni. E tekintetben így szól Lavater: „Mi sem győződteheti meg az embert jobban az isten lételéről, mint ha jó embert látunk.“

A ki az arcisme főszabályait csak annyira tanulmányozta is, hogy azokat bizonyos fokú határozottsággal bírja alkalmazni, az előtt az ember jó tulajdonai még akkor is kinyilatkoztatják magukat, midőn a felületes vizsgáló az első pillanatra nem látja meg ezek szembeszökő kifejezését.

Ezen állítás még inkább áll a *szépségre* nézve, azaz a valódi szépségre nézve, mely a testi és lelki szépség egyesülése, melynek szemlélete minden időben, minden életkorban s minden körül-

mény közt a legkedvesebb benyomást gyakorolja a lélekre.

Lavater a következő szavakban igyekszik a szépség fogalmát körülírni: „Szép arc — ugymond — az, melynek főrészei arányaik és helyzetükben a figyelő előtt oly összhangzatban, oly egységben tűnnek elő, hogy ezen arcban mitsem tarthat fölöslegesnek, hibásnak, nem helyes arányúnak, sőt ugy látszik, mintha ezen különböző részek egyetemes szabályból erednének, hogy egyesülvén, összhangzatos egésznek képezzenek.“ — Másutt meg egy különben szabálytalannak látszó arcot bírálva, így szól: „Ez ugyan tulajdonkép nem szép arc, azonban az egésznek összhangzata, a bölcsesség, kedélyesség, nyugalom és szenvedélytelenség kifejezése kellemessé teszik azt. Tekintsetek egy különben szabálytalan arcu, de nemes lelki tulajdonok és érzelmekkel felruházott emberre, s kétkedhetek-e még édes olvasók, bírálók, censorok, vagy akár mik vagytok, hogy a bűn rombol, rutít, míg az erény szépít, bájoszá, kedvessé, szeretetre méltóvá, széppé varázsolja az arcot? A nemes lelki tulajdonokkal bíró ember arca ha nem is alakjában, de vonásaiban mindenesetre szép.“

2. §. Tökéletes szépség. — Ezt lehetlen meghatározni.

Lavater föntebbi meghatározása a szépségről azt bizonyítja, hogy ennek fogalmát nem le-

het tisztán meghatározni. Ha az életben valahol meglehetősen tökéletes szépséggel találkozunk, ez megragad, magához vonz minket. A szépséget ösztönileg értjük s csodáljuk meg.

A retorika bizonyos tanára tanítványainak kidolgozás végett a *költészet* fogalmának meghatározását adta föl. A tanítványok egyike többszörös kísérletet tett e fogalom meghatározására, de ezek egyikével sem elégedett meg, azért végre ezt írta papírjára: „Az én számomra a költészet olyas valami, a mi gondolkozni kényszerít, s én ennek fogalmát nem birom másként meghatározni. Egyébiránt azt hiszem, hahogy ennek fogalmát meg lehetne határozni, az nem lenne többé költészet.“

E tanítványnak csakugyan igaza volt, s a tanár is ily választ óhajtott. Ugyancsak így vagyunk a *szépséggel* is, mert ennek fogalmát épen úgy nem lehet meghatározni, mint a költészetét. Azért ennek fejtegetésébe nem is bocsátkozunk be mélyen, hanem egyszerűen csak azt jegyezzük meg, hogy a tökéletes szépség épen olyan, mint a költészet, melynek határa a végtelenségben vész el.

Különben ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy a szépséget illetőleg abban semmi fogalmat sem irhatunk körül, s nem becsülhetünk meg; hanem csak azt akarjuk kifejezni, hogy az emberi alakban a legmagasb fokú kifejezést nyert szépség leirhatatlan.

3. §. Kellemes, kecses, bájos alakok.

Az emberi, kivált pedig a női alak lehet kellemes, kecses és bájos, sőt e három együtvéve is, a nélkül, hogy ezen kifejezés valódi értelmében költőileg szép, vagy szabályos is lenne.

A csupáncsak kellemes arcnak nem kell szükségkép szabályosnak is lennie, de igen is összhangzatosnak, legalább bizonyos fokig. Az ilyen arc vonásaiban nem szabad sem igen sok, sem igen kevés kifejezésre akadnunk. — A különben szépségre számot nem tartó arcot igen kellemessé tehetik a szemek alkata, a nézés kifejezése s a száj szerencsés körvonalai. A nézés telve van szelidséggel, a büszkeség minden kinyomata nélkül; megvetést kifejező és fölényt követelő vonásoknak nem szabad a szájban lenniök, hanem ennek jóakaratról, rendes megedédsről kell tanuskodnia. Ezen utóbbi föltétel igen lényeges; mert ha igaz a közmondás, hogy az unatkozó emberek egyszersmind rendkívül untatók is, bizonyára igaz az is, hogy a különben igen ajánlatos arc nem lehet kellemes, ha az a szomorúság, vagy ha csak az elégedetlenség bélyegét viseli is magán.

A kellemes arc többek között kecsessé is válik, ha az abban, kivált az orr és a száj körvonalaiban levő jelek jóakaratra való hajlandóságot és kedélyességet fejeznek ki. — A már magában véve kellemes arc kecsessé válik, ha

vonásai mozgékonyak, azaz olyanok, hogy a különböző kedves érzelmek kinyomata rögtön előtűnik azokon. Az ilyen mozgékony arc azonban azonnal elveszítene kecsességét, ha azon a durvaság legcsekélyebb nyomát lehetne is észrevenni.

Ha a főntebb jellemzett kellemes és kecses arc bizonyos fokú szépséggel párosul, mely szépségnek nem kell a tökély felé közelednie, ha például egy nem épen szép, de kellemes és kecses nő csinos is egyuttal, akkor ez több mint szép, mert bájos; az ilyet nem csodáljuk annyira, mint az ugynevezett szépet, de lehetetlen az ilyet nem szeretni.

Meg kell jegyeznünk e helyütt, hogy a különben szép emberi arc rúttá válik, s pedig úgy a férfi-, mint a nőnemnél, ha azon rút érzelmek tükröződnek vissza. S mert oly gyakoriak az alacsony érzelmek, s a gonosz szenvedélyek, a melyek előtt önmagunk is pirulunk s miket nem merünk bevallani, azért találkozunk az életben oly ritkán kellemes, kecses és elragadólag bájos arcokkal.

Arcvonásaink kifejezése nagy részben önmön akaratunktól függ, s ezen értelemben természetes előnyeit mindenki szaporíthatja. Ha arcvonásaink rossz kifejezésűek volnának, lelünk nemessége, érzelmeink tisztasága azok rútságát elenyésztetheti.

Ezen állítás teljesen alapos. Mert tekint-

sünk például a gyermekre, vagy az ifjura, kinek ártatlanságát az élet szomorú viszonyai még be nem rozsdásították; ezek ártatlan szépsége legjobban ragad meg minket, mert ez azon szépség, — jegyzi meg Lavater, — melynek természetes vonásait még az élet semmi szenvedélye, semmi erőszakolt kifejezése nem vetköztette ki eredeti alakjából sem a nyugalom, sem a mozgás állapotában.

4. §. Szellemileg szép arcok.

Vannak bizonyos szép arcok, melyek szemléletében különös gyönyört lelünk; ha ezen gyönyör indító okát keressük, először is tapasztaljuk, hogy amaz arcok iránt az első pillanattól kezdve rokonszenvet éreztünk, mert meggyőződünk róla, hogy ajkaikról nem fogunk egyetlen gondatlan, szemérmetlen, megtámadó, vagy durva szót sem hallani.

Az ily arcu embereket nevezi Lavater *szellemileg szépeknek*.

Férfias szépség nélkül nagyon ritkán találkozunk a különböző fokú nagyság kifejezésével, azaz ama vonásokkal, miket a nagy eszmék, nagy tettek, nagyszerű hivatás fejeznek ki az emberi arcon. Az ilyen arcu ember erős benyomást gyakorol a kevésbé fogékony emberekre is.

5. §. Magasztos arcok.

A női és férfiúi szépség legfelsőbb foka föltött még ott van a magasztos szépség, melyről azt mondhatni, hogy ennek példánya az emberiség megváltójának e földön léte óta nem mutatkozott.

Jézusnak se korabeli arcképét, sem emlékérmét, se szobrát nem birjuk, s arckifejezése szóhagyomány útján mégis oly híven él az emberiség emlékében, hogy azt csakis ezen hagyomány alapján állithatni elő.

Mondják, hogy bizonyos hölgy egy műcsarnokban sokáig nézegetett egy Krisztus-főt s végre így kiáltott fel:

— Ez a Krisztus nagyon jól van föstve, de nem hasonlít az eredetihez!

Az illető festész műve közelében állott, s azt kérdezé a hölgytől: vajjon miért hiszi, hogy képe nem hasonlít az eredetihez?

Szóváltás keletkezett s a festész türelmetlenül kiáltott fel:

— Végre is asszonyom, látta ön Jézus Krisztust, hogy azt mondhatja, miként képem nem hasonlít hozzá?

— Kétségkívül láttam őt, a mint látja minden ember, ha imádkozik és lecsukja szemeit, viszonzá a hölgy, legkevésbbé sem jövéen zavarba. — De ön uram, ha ön nem látta őt ily módon, hogyan merészelte arcképét festeni?

A magasztos, a mennyei szépséget a legáltalmasabb művészek eszményített emberi alakjaiban találhatjuk fel. Nem szólva mai művészeinkről, Raphael legtöbb fejről azt állíthatni, hogy azok magasztosak, mert emberfölötti szépek. Ha például az emberiség legszebb példányai közt keresnők is Szent Mihály mintaképét, azt nem találjuk föl, mert sehol sem létezik s nem létezett, sem korunkban, sem Raphael idejében, hanem csak a nagy mester képzelete alkotta. Raphael látta Szent Mihály arkangyalt, s életre keltette azt halhatatlan vásznán.

A magasztos szépség csak ott és akkor létezhetik, a hol és a mikor egy Raphael van; de a Raphaelek nagyon ritkák.

6. §. A jellemelek megítélése.

A tanulmány által kifejlesztett arcismei érzéknek az életre való alkalmazásában legfontosabb eredménye, hogy azon embereket rövid idő alatt kiismerhetjük, a kikkel folytonos érintkezésre vagyunk kényszerítve. Ezek közt sokszor vannak olyanok, kiket néhány óra alatt megismerhetünk; de vannak olyanok is, kiket még tíz év múlva sem fogunk egészen kiismerni. De ha az önmagát nagyon tettető ember bizonyos fokig el is leplezheti lelkét, arcát nem rejtheti el; s csakugyan számtalan az oly gonosz ember, a kiről elmondhatni Gresset-vel: „Ha

ez az ember becsületes embert rejteget arca alatt, azt ugyan jól rejti el!”

„Az arcisme tanulmányozása és gyakorlata folytán képesek leszünk minden jellem egyéni természetét, minden értelmi tehetség fokozatát fölleplezni, s előre megmondhatjuk: bizonyos embertől mily érzelmeket, mily tetteket, milyen ítéletet várhatunk“, mondja Lavater, s még hozzá teszi: „Ha e tekintetben az elfogultság vagy elhamarkodás miatt tévedt valaha valaki, ez a valaki én vagyok. Évekig kellett gyakorolnom az arcismét, hogy ezen elhamarkodásomból, ezen tévedéseimből kigyógyuljak. Szívünk jósága azt mondja, hogy bizzunk, engedjük oda magunkat; de az arcismész szeme kilesi azon személyt, a kiből valóban bizhatunk; következőleg ez ki is jelöli számunkra az igazi jóságot, s megtanít rá, óvnunk magunkat azoktól, kiktől óvakodni kell.

7. Az arcisme tanulmányok alkalmazása.

Az eddig előadottakban kifejtett szabályok alkalmazását láthatjuk a híres *Fouquier-Tinville**) (127-ik ábra) arcán, mely hajthatlan szigorúságot, kérlelhetlen kegyetlenséget fejez ki.

Ugyanazon hajthatlanságot, embertelenséget szemlélhetjük *Tilly* (128-ik ábra) arcifeje-

*) *Fouquier-Tinville* a francia forradalomban, *Robespierre* alatt közvádoló. Ez ítélteté halálra a nemeslelkű *Cor-day* Saroltát, *Marat* gyilkosát is.

zésén, ki Frankfurtot lerombolta. A termelő
lángész ereje *Holbein* *) festész (129-ik) arcában

127. ábra.

van kifejezve, míg a bátorság korunk legmeré-
sebb hajósának, *Cook* kapitánynak elszántságra

128. ábra.

*) Az augsburgi születésű *Holbein* János, a XVI. század egyik legnagyobb festésze és fametszője (Xylograph.) *Morus*, Anglia kancellárja és VIII. Henrik király kegyeltje. Fametszvényei ma is a muzeumok remekei.

mutató vonásaiban (130-ik ábra. *) Az, ki az életben ilyenmü arcokkal találkozáván képesnek érzi magát ezekből jellemükre tévedés nélkül

129. ábra.

következtetni, s bizonyos körülmények közt az ily arcok tulajdonosainak valószínű tetteit előre meghatározni, az bizonyára nem fogja sajnálni

130. ábra.

az eddig közlött cikkek figyelmes olvasására fordított időt.

*) A föld e körülhajózójának neve s kalandjai nagyon ismeretesek.

Tizedik fejezet.

A női arckifejezések.

1. §. Az arcisme női arckifejezésekre való alkalmazásának hasznossága.

Magától értetődik, hogy az arcisme főszabályai a női arckifejezésekre épen úgy alkalmazhatók, mint a férfiakéira, s ennél fogva e helyütt nem szükséges ismételnünk mindazokat, mik a szemben levő fő, az arcél s az arc egyes vonásai körrajzának arcisme jelentségéről a fönnebbi fejezetekben már el voltak mondva.

A nőknél gyakoriabbak az oly alakulások, az oly arckifejezések, melyek inkább fortélyra mint erőre, inkább az érzelmek gyöngédségére, mint magasban szárnyaló, vagy mélyen buvárkodó gondolkozásra mutatnak, minélfogva a nő arcának ismerése leginkább ezen részletek tanulmányozásán alapszik.

Az arcisme ezen osztályának hasznosságát, sőt szükségességét fölösleges is vitatnunk.

Az arcismeit figyelésben gyakorlott ember másoknál jobban ért hozzá a nőnimmel való érintkezésekor, hogy megkülönböztesse: mi ered az ész és mi a szívből; ez meg fogja ismerni a képzelődést az érzésálarca alatt, s érezni fogja: mily szent, mily tiszteletre méltó az ártatlanság, s látni fogja a női erényben az istenit, míg a művészi, a romlott kacérkodásban visszataszítóra akad.

S valóban csak ezen arcismeit érzék képes a becsületes embert a veszélyes szenvedélyek örvényébe való zuhanástól visszatartóztatni; csak ezen érzék képes az embert ideje korán kiábrándítani az oly vonzalomból, melyet hozánk nem méltó nőre pazaroltunk, látszólagos bájai és tettetése következtében.

E tekintetben elég szorgosan vizsgálunk a nő száját, melynek vonásait az irigység megvető mosolya, a meggondolatlan rágalmazás s a követelő együgyűség eltorzítanak; avagy végyük szemügyre, vajjon az orr vonalai nem mutatnak-e uralkodni, parancsolni vágyó jellemre s az arc alsó része nem fejezi-e ki az érzékiség tulnyomóságát?

2. §. A női tökély jelei.

„Ha nemes, tisztalelkű szép nőt láttok, — mondja Lavater, — kinek ártatlan lelke szeretetreméltó, ki ellenállhatlanul magához vonzza a feléje közeledőket; ha ennek boltozott hom-

lokán nagy hajlandóságot láttok az erény intő szavának elfogadására; ha ennek egymáshoz közel érő, de nem nagyon meghajlott szemöldei az elrejtett értelem alapjára, — ha orrának körrajza vagy gyöngéd alakja finom és tiszta izlésre, — ha arányosan rendezett, vakító fehér fogsorai fölött üde és bájos ajkai véghetlen jóságra mutatnak; ha szája minden mozdulatán szerénységét, jóakarátát, szelidségét, gyöngéd érdekeltségét, s szava hangján nemes gondolkozását látjátok; ha félig hűnyt szemei minden pillantásában lelkének a tiétekkel való testvéri találkozására akadtok; ha e nőt minden festménynél, minden leírásnál magasztosabbnak látjátok; valjon arcismei érzétek nem nyujt-e üdvözítő megfejtést az ilyen női alakban?

Lavater e soraiban eléggé teljesen gyűjték össze azon kedvező jelek, melyek összegével egyetlen női arcon talán sohasem is találkozunk. Ezek közül azonban csak néhány, vagy a fontosabbaknak csak egyetlenegy is elég, hogy a helyén levő szivben oly mély érzést keltsen életre, mely alapjául szolgálhat az egész életen át tartó boldogságnak.

S ugyancsak ezen, a tanulmány és figyelés által kifejlesztett arcismei érzék riaszt vissza minket már az első szempillantásra az oly nőktől, kiknek vonásai hidegséget, vallástalanságot árulnak el.

„A vallástalan férfi Lavater szerint hason-

lit a magát egészségesnek tartó beteghez, hogy ne legyen orvosra szüksége; de a vallástalan nő utálatos, természet ellen való teremtmény.“

3. §. A női arcél.

Az arcisme tanulmányozásában a nő arcélének jelentése sokkal határozottabb, mint a férfiénak tanulmányozásában, s ez az oka, hogy a női árnyképek amazokéinál sokkal tanulságosabbak.

A tökélyhez közeledő nagyvilági nő arcélében a szembetűnően szép alkatu orr összhangzatban van a homlok hajlásával; szája alkata értelemre és szerénységre s az arc alsó részének minden vonala jósággal párosult szigorra mutat.

Az efféle vonalakból alkotott árnyképben könnyen fölismerhetjük a jóakaró szelidséget, hallgatagságot, szokásos nyugodtságot s mindazon erényeket, melyek a jó család-anya sajátjai, mikhez még az értelmes és tündöklő szellem is szövetkezik.

4. §. Női árnyképek és arcélek.

A 116-ik ábrán levő árnykép jelentései egymástól teljesen különböznek. Ez egy igen közönséges leány arcéle, mely sem a természet adományainak, sem a nevelés által szerzett előnyöknek jeleit nem viseli magán. „Ebben — mond Lavater, ezen árnykép arcismei jelenté-

sét fejtegetvén, — semmi nyoma a lángésznek; hanem látható rajta a körültekintés, a szüzies félénkség, a tanulékonyság, a szerénység s a fiatal leány igen kedves őszintesége. Nincs ben-

131. ábra.

132. ábra.

ne teremtő értelem vagy hősiség; de ott van a vallásos és nyugodt türelem, a tanulni és nem a tanítani vágyás; több benne a szenvedőlegesség mint a tevékenység; több benne az igaz érze-

lem és helyes ítélet, mint a könnyen képzelő tehetség vagy szellemdusság.”

Ezen két görög női arcélben (131-ik 132-ik ábra,) melyek antique szobrokról rajzoltattak,

133. ábra.

134. ábra.

a hasonlat meglepő, s ezek valóban testvérek is; de ha arcismei szempontból vesszük ezeket figyelmes vizsgálat alá, igen szembeszökő különbséget vehetünk köztük észre. Az első magasabb foku jellemi fönséget, nagyobb értelmi

tehetséget s nemes érzelmeket fejez ki. A másikon azonban alig találjuk föl a főntebb megjelölteket s a mi ennek szemöldét s álla körvonalát illeti, ez az elsőjénél sokkal közönségebb, sokkal érzékibb s az egészben nincsen meg az emelkedettség.

A 133-ik és 134-ik antique minták után készült két görög női arcél szabályos, de nem valószínű, azaz kifejezés nélküli szépségeket állít elénk.

A 133-ik ábra arckifejezésében még találunk némi bájos őszinteséget, ártatlan tisztaságot, mit leginkább a szem és a száj fejeznek ki; de a 134-ik ábra arcéleiben csupán csak üreségre akadunk.

Midőn Lavater ez utóbbi arcélt elemzés alá veszi, így szól: „Én valóban sem anyámul, sem nőmül nem szeretnék hasonló arcu nőt. Ez igazán márványarc, mert épen oly hideg, oly érzéketlen és oly üres mint a márvány. Az első (133-ik) még eltántoríthatna minket némi féltékenységének szinezetével; de az utóbbiban csak akkor csalódhatnánk, ha csakugyan csalódnunk akarunk.“

A szem sokkal nagyobb gyönyörrel tapad a 135-ik ábra arcéleire.

Ezen arcél vonásai szellemet, kellemet, becsületet és jó érzelmeket fejeznek ki, s bármily kellemetlen legyen is hajéke, ez az általa okozandó kellemes benyomást sem meg nem szün-

tetheti, sem csekélyebbé nem teheti. Orra és szája körvonalai igen nagy mérvben fejezik ki a női kellemet s ez a legmagasb fokú rokonszenvre ébreszt.

135. ábra.

136. ábra.

Ellentétül tanulmányozzuk ezen számtalan ránccal borított jó arcot, (136-ik ábra) mely ismerői állítása szerint sohasem is volt csinos.

Ez egy derék gazdasszony, ki valószínűleg sokáig és keményen küzdött a létel nehézségei ellen. Homloka kiválóan nőies; szája jóságról s gazdálkodni szeretésről tanuskodik s arcának minden ránca a házi tevékenység elemében összpontosuló szellemre mutat, mely ezen felül nehezen emelkednék.

Most hasonlitsuk össze ezen arcot II. Katalin orosz cárnő, született Anhalt — Zerbst

137. ábra.

hercegnő arcával (137-ik ábra,) mely ily módon a germán fajhoz tartozik.

Az igaz, hogy ezen arcél homloka és szeme emelkedettségre és szellemre mutat, de szétrombolja e jeleket a száj, áll és az arc egész alsó részének a legnagyobb végletig terjedő érzéki, kéjelgő, fajtalan kifejezése.

Ez valóban azon szellemdús, ravasz aszszony, ki férje legyilkolásával jutván a trónra, oly botrányokat, oly erkölcstelen látványokat nyújtott a világnak, mikben versenytársai csak a hanyatló Róma, vagy a romlásának induló Byzanc császárnői lehettek.

Tizenegyedik fejezet.

J e g y z e t e k.

A.

A női szépségről.

Vannak oly szabályosan szép nők, kiknek szemlélete már az első pillanatra a szépség benyomását gyakorolja reánk; de ha ezen arckat tanulmányozva vizsgáljuk, kivált pedig fölpezsdülésük percében, akkor határozottan rútak lesznek s csodálkozunk rajta: hogyan tarthatuk azokat szépeknek?

Ezen megjegyzésnek figyelemre méltó példájára akadhatunk Stedmann kapitány naplójában, ki a mult század végén mint önkénytes Nyugadindiába jutott.

Stedman Guyana fővárosában, Paramaribóban volt állomáson, s itt megtetszett egy fiatal, husz éves özvegy nőnek, kit e hollandiai gyarmatban a legszebbnek és a leggazdagabbnak

tartottak, mert vagyona csakugyan több millió forintot ért.

A két szerelmes nem függött senkitől, s azért csakhamar kitűzték esküvőjük napját, s hogy ezt valami körülmény megakadályozhatná, arra gondolni sem lehetett.

Stedmann kapitány esküvője előtt való este gazdagon fölcicomázott jegyesével egy diszes bárkán csolnakázott a Surinam-folyó csöndes vizén.

A fiatal és bájos özvegy közelében egy néger nő szoptatta csecsemőjét, s ennek sirása türelmetlenné tette az urhölgyet, ki a gyermek zajamiatt nem hallhatta kedvese udvarló szavait.

Erre az özvegy a harag minden kifejezése nélkül megfogta a csecsemő egyik lábát, ennél fogva kiragadta őt anyja karjai közül, a víz alá meritette, s ott tartotta, míg az ki nem lehelte ártatlan lelkét, s ekkor a holt testet visszatette anyja ölébe, s midőn a szerencsétlen asszony ketségbeesetten kezdett sikoltozni, harminc korbácsütést rendelt számára.

Stedmann kapitány e jelenet után sietett partra jutni s midőn hazaért, levelet irt jegyesének, melyben tőle való elválását kijelenté. Ezzel hálát adott istenének, hogy még idejekorán kiismerhette, s nem lett életfogytiglan ilyen nőhöz kötve.

A kapitány később ismét találkozott jegye-

sével, s ezt akkor oly rútnak találta, hogy csodálkoznia kellett, miként tarthatta őt egykor szépnek.

B.

Az arcképekről.

Lavater arcismei dolgozatainak legnagyobb divatban létekor volt Londonban bizonyos tehetséges festész, a ki legnagyobb gyönyörét képzeleti arcképek készítésében lelte, s ezekben tanulmányul egy vagy több szenvedélyt élesen igyekezett kifejezni, s ügyelt arra is, hogy személyeit a legmagasb társaságok legujabb divatu öltözetében állítsa elő. S midőn aztán ily dolgozatait bevégezte, bejárta a sétányokat, s addig fürkészte az embereket, míg azok közt olyanra nem akadt, a ki tanulmányfejeinek valamelyikéhez hasonlított.

Ha ráakadt a képéhez hasonlító egyénre, kitudakolta ennek cimzetét, s fölkerlte: sziveskednék számára egy-kétszer ülni, „mert — ugymond — elragadtatván X. lord vagy Z. lady arckifejezésétől, ezt lefestette emlékezetéből, s most nagyon szeretné munkáját egészen befejezni.“

Igen gyakran megtörtént, hogy X. lord vagy Z. lady beléegyezett a festész óhajtásába, sőt meg is vette az illető arcképet.

A művésznek képzeleti arcképeiből azonban nagyon sok eladatlan maradt, s ő ezekből egész

képcsarnokot állított össze, minden arcképhez oda illesztvén a magyarázó szöveget s annak nevét, kihez hasonlított, úgy hogy a képek alatt efféle megjegyzések voltak olvashatók: A. lord, kéjenc. B. lord, iszákos. C. lady, kártyajátékos sat.

E különös művész halála után képcsarnoka a műkedvelők közt kótyavetyére került.

Az arcképek rendkívül hasonlítottak az eredetiekhez s ugyancsak nagy volt a botrány!

A képek eredetiei vagy örökösei minden áron igyekeztek hasonmásaikat megvásárolni, csak hogy megsemmisíthessék azokat, s e körülmény a festész utódaira nézve oly rendkívüli szerencse volt, a mire nem számítottak.

Napjainkban a fényképészet az arcképfestészetet megöléssel fenyegeti, s a miniatúrarcképeket már csakugyan egészen kiszorította, mert csakugyan természetihven képes az embereket lemásolni.

Azonban arcismeit tanulmányainkban a fényképekben csak bizonyos mértékig szabad biznunk; mert e képeket a tükrök visszfényével hasonlítják össze; azt meg tudjuk, hogy a tükröképek nem mindig s nem egyaránt hívek. Különben a fényképeken az arc némely része, különösen az orr aránylag nagyított, más részek meg kicsinyített alakban tűnnek elő.

A fényképi hasonlat emlékül elégséges, azon-

ban arra nézve nem kielégítő, hogy az arcisme tanulmány tárgyát képezze.

C.

Az ellentétes arckifejezésekről.

Arra nézve, ki az arcismét komolyan tanulmányozza, igen szükséges, hogy előbb az ar-

I. ábra.

cok általános jelentőségét igyekezzék kipuhatólni, mielőtt azok részleteinek buvárlatába bocsátkoznák.

E tekintetben leghasznosabb az oly arcok vizsgálása, melyek szembetűnőleg elütnek egymástól. Vegyük például szemügyre az I. alatti ábrát, mely a tanulmányra alkalmazott figyelmet állítja elé.

Ily arcvonásokkal bir az érdekes előadásra, vagy olvasmányára figyelő ember, ki minden sort megérteni igyekszik. Ezen ábrában elkü-

lőnitve vannak előállítva azon vonások, melyek az ugynevezett önkénytes figyelmet fejezik ki.

A II. ábra ellentétül az önkénytelen figyel-

II. ábra.

met állítja elő. Ez valami kegyetlen látványt szemlélő, borzalomtól meglepett ember arckife-

III. ábra

jezése; láthatni rajta, hogy valami annyira, s pedig önkénytelenül ragadta meg, hogy arról nem képes figyelmét elmozdítani.

A III. ábrán levő antique arcél szilárd akaratot, szigorúságot fejez ki.

IV. ábra.

Az IV. ábra arckifejezésén szinte megszó-
lal a harcias szellem, nyíltság és a szabad gon-
dolkozási mód.

V. ábra.

A vallási avagy politikai rajongással páro-
sult bátorság erősen ki van fejezve az V. ábra
arcában.

A VI. ábra arcéle meggondoló szellemre, mély gondolkozásra mutat.

VI. ábra.

Ezen arc (VII. ábra) éles képe a semmit jelentésnek, s meg lehetünk róla győződve, hogy

VII. ábra.

ilyen arcban szikrája sincs az emelkedettebb

gondolkozásnak, míg ezen arcra (VIII. ábra) a rajongásig emelkedő szabadságszeretetet van írva;

VIII. ábra.

ennek ellentétéül a IX. ábra arcában a baromi-

IX. ábra.

asságot, a szolgaságból származott alacsonyságot láthatjuk.

A X. ábra a diplomatiái fortélyosság ty-
pusa, a XI. pedig a kedélyesség, könnyelmű-
ségé.

X. ábra.

Végre a XII. ábra arckifejezésében lehetet-

XI. ábra.

len rá nem ismernünk a csalfaság, a képmutatás
s a követelő alacsonyságra, míg a mellette levő

arckifejezés (XIII. ábra) egyeneslelkűségre, emelkedett érzelmekre mutat.

XII. ábra.

XIII. ábra.

A XIV. ábra a gyöngye jellemmel határosuló szelidség tökéletes kinyomata.

XIV. ábra.

Tizenkettedik fejezet.

Lavater száz jegyzete. *)

Az eddigelé eléadottakból az olvasó nagyjából megismerkedhetett az arcisme főbb szabályaival; az alábbiakban e tan összegét (résumé) mintegy dióhéjba foglalva, száz pontban adjuk elő.

1. Általános szabályok.

1. Ha azelőtt soha nem látott idegen ember jelenik meg előtted teljes világításban, kinek arcában nem találsz semmi kivetőt; kinek megjelenése nem hangolt le, nem keltett benned otthoniatlan érzést; kinek megjelenésénél vidám

*) „J. C. Lavaters vermischte physiognomische Regeln. Ein Manuscript für Freunde“ című, Lavater által 1789-ben barátai számára kéziratban összeállított, s halála után 1802-ben egyik barátja által Zürichben kézirat gyanánt kiadott műve nyomán, melyre Ysabeau nem igen hivatkozik, ki dolgozatát Lavater négy kötetes nagyobb művé, s az újabb arcismészek nyomán készítette.

lettél s további látása után mindig vigabb, szabadabb, elevenebb s — ha nem is szólott hozzád — magaddal megelégedettebb: — bizonyos lehetsz benne, hogy az ily egyén (a mennyiben egy harmadik személy hátráltatólag nem lép közéték,) sohasem lesz előtted gyűlölt, sőt mindig kedvesebb. A természet titeket egymás számára teremtett. Ti kevéssel sokat mondhattok egymásnak.

2. Sokaknak előnyére szolgál, minél jobban ismerjük meg őket; ezek iránt az első látáskor nem ritkán ellenszenvet érzünk.

Valamiben disharmoniának kell köztetek lenni, a mi miatt egymásnak nem tetszettek, s más tekintetben pedig valamiben összhangzat van köztetek, a mi miatt egymást megkedvelitek.

Keresd azon arcvonást, mely benned ellenszenvet költ, s ha azt nem a szájon találod, ne félj akkor semmit; ha azonban az ajkakon van azon vonás: figyelj rá, mily pillanatok- s mily körülményekben fejlődik ki az legjobban.

3. Az, ki előtted a legellentétesebb- s legegyszerűbbnek, határozatlannak s változatlannak tűnik fel, s kinek legmozgóbb vonásai a legnagyobb elevenség- s működésük közben sem veszítik el az *egész* összhangzó jellemét, — az az ember legyen előtted szent!

Ott azonban, hol a jellem alapjában s a legélénkebb vonásokban ellentmondásra találsz,

— légy eszeden, mert bolonddal, vagy igen ravaszszal van dolgod.

4. Figyelj a meglepetéskor tapasztalható villámgyors arcvonásokra. Kinek arcvonásai ilyenkor nemesek maradnak; kin ilyenkor valami ellenszenvet keltő vonást nem pillantunk meg; kin nem látjuk a kárörvendés, irigység, vagy hidegen megvető gög kifejezését, — annak arckifejezése s jelleme minden kísérletet kiáll.

5. A kinek arcvonalai észrevehetőleg sohasem változnak, az igen okos, igen magábazárkozott, vagy rettentő ostoba; azonban soha sem valódi bölcs, élénk, finomérzésű és gyöngéd. — Igen okos akkor, ha az arcvonalak szabályosak, határozottak, jellegzetek. Igen ostoba pedig, ha ezen vonalak minden árnyéklat, jellem, hajlás és eltérésnélküliek.

6. A kinek alakja rézsútos,

Kinek szája rézsútos,

Kinek járása rézsútos, s

Kinek kézírata nagyon rézsútos, s hol ide, hol oda dülő, annak gondolkozása, jelleme, modora is rézsútos, következetlen, egyoldalú, sophistikus, hamis, ármányos, szeszélyes, ellentmondásbn levő, hideg és érzéstelen.

II. §. A homlokról.

7. Ha az ívalakban hajló homlokon a szemöldök közt — kivált ha ezek jelzetek, tömöttek, rendesek, — ha e szemöldök közt könnyen

meglátható egy, avagy két, nem igen hosszú, függőlegesen és párhuzamosan lefutó ráncot látunk, az ily homlokot bizton elsőrendűnek tarthatjuk. — Az ily homlokok határozottan okos, érett jellemek sajátjai. — Ha nőn látunk ilyen vonásokat, akkor az illető nőt okosnak, tisztességeseznek, királyilag méltóságosnak, de egyszerűsmind szerénynek tarthatjuk.

8. Gyöngye észbeli tehetségre mutat, a kinek homloka közepén alig észrevehető, hosszukás mélyedés látszik; „*alig észrevehető*“ mondjuk, mert ha e mélyedés kifejlődött, akkor jelentése változik.

9. A csonthoz feszesen odasimuló bőrrel bíró homlok, melyen a legritkább öröm alkalmával sem mutatkozik semmi ránc: hideg, titkolózó, bizalmatlan, keserű kedélyű, nyakas, unalmas, követelőleg csúszómászó emberek sajátja. Ha az ily homlokkal bíró megharagszik rád, nem egy könnyen fog megbocsátani.

10. Erősen előre, felül egyszerre hátradülő homlok, ha hajlott orral s hosszukás alarccal párosodik, ez az észnek az örütség örvényéhez szomszédságára mutat.

11. Minden, a felső részen előre dülő s a szemek táján befelé súlyedő homlok, orvosolhatlan állhatatlanság jele.

12. Minél kevesebb mélyedés és emelkedés, s minél több sima lap vehető észre valamely

homlokon, annál közönségesebb, gondolatszegényebb az. Az ilyen emberből soha sem lesz költő.

13. Vannak szépivezetű, magas homlokok, melyek lángészre látszanak mutatni, s mindamellett bolondok, vagy csak félig józanok sajátjai. Az ilyenekkel bírók okosságot szenvednek, mely szenvedés azonban a szemöldök hiányán, vagy annak vadságán és zavart voltán meglátszik.

14. A hosszukás, nem igen hátrahajló s felrészükön két csomót elötüntető homlokok három, egymástól elválaszthatlan jellemmel bírnak: lángeszűséget kevés nyugodtan taglaló észszel, mély gondolkodást ingadozással, s hidegséget udvariassággal párosítanak. Az ilyen homlokkal bírók finomak s nemes jelleműek.

3. §. A homlok ráncairól.

15. Rézsűtos, mély ráncok a homlokon, kivált ha ezek párhuzamosak, avagy majdnem olyanok: rézsűtos gondolkodásmódra, gyöngye, gyámoltalan főre mutatnak.

16. Párhuzamos, arányos, vagy szakgatott, de párhuzamos és nem igen mély ráncokat oly ember homlokán fogtok találni, a ki bölcs, becsületes s egyeneslelkű.

17. Oly homlokkal bíró emberek, kiknek homloka felső részén félkörben kigyózdó ráncok láthatók, míg alsó része egészen sima, — hatá-

rozottan ostobáknak s minden következtetésre képteleneknek mondathatnak.

18. Oly ráncok, melyek a homiokbőr legkisebb mozdulatára a középén mélyen alásülyednek, gyöngelmüségről tanuskodnak.

Ha e ráncok ily alakban állandók, mélyen bevésettek s alásülyedők, akkor ne is kételkedetek tovább tulajdonosaik butasága, kislelküisége és fukarsága fölött.

Azonban jól megjegyzendő, hogy a legtehetségesebb emberek homlokán három párhuzamos ránc alatt látható egy negyedik, mely közepén észrevehetőleg alásülyed.

19. Kuszált, mélyen bevésott, s egymásnak neki futó ráncok a homlokon, biztos jelei a kuszált, nyers s nehezen idomitható jellemnek.

Ha a szemöldek közt egy négyszögű tér, vagy egy vastag, csőalaku, ráncatlan puffadás képződik; ez a legmagasbfoku kuszáltság és gyöngeség jele.

20. Nyersek, gorombák, kiméletlenek, bizalmatlanok s némely szép tulajdonság mellett nagyravágyók az olyan emberek, a kiknek homlokán a) éles, b) kuszált, c) rézsútos ráncok képződnek, ha emellett kancsalitanak, s félrehuzott szájjal figyelnek valamire.

4. §. A szemekről.

21. Az igen nagy s igen világos kék szemek, ha oldalt tekintve majdnem átlátszóak, —

rendkívül könnyű felfogásra s nagy tehetségre, de egyszersmind roppant érzékeny, nehezen kormányozható, bizalmatlan, féltékeny s bárkit hamar megkedvelő jellemre mutatnak. Az ily szemmel bíró emberekben nagy a kutatás, nyomozás és kéjelgés után való vágy.

22. Apró, fekete, villogó szemek tömött fekete szemöldök alatt, melyek gúnyos mosoly alkalmával mélyen fekszenek üregeikben, — ritkán nélkülözik a fortélyosságot, mély szemlélődést s erőszakolt finomságot.

Ha ily szemekkel nem párosulnak gúnyra vonult ajkak, — akkor mély gondolkodás, hideg visszavonultság, jó izlés, pontosság és fös-vénység jelei.

23. Oly szemek, melyek oldalról tekintve az orral majdnem egyenlő magasságra emelkednek, a nélkül, hogy kidülednének, s melyek mintegy kifelé iparkodnak a szempillák alól, — mindig gyöngye szervezetű testalkatra, s ha hátrázott ellenvonások nincsenek jelen, — hülyeségre mutatnak.

24. Azon szemek, melyek alatt örömmosoly alkalmával vagy épen semmi, vagy igen sok apró ránc képződik, — kisszerű, hülye, ingadozó, vagy teljesen önállótlan jellemre mutatnak.

25. Az ugynevezett mandolavágású szemek, hegyes vizirányos külső szögletekben végződők, ha azok a vastag szemhéj által mintegy félig

eltakartatnak, tüzes, de lángeszű főre engednek következtetést vonnunk.

26. Nagy, nyílt s átlátszó szemek, melyek párhuzamos, keskeny de erősen jelzett pillák alatt gyorsan villognak, mindenkor öt sajátsággal birnak: a) gyors áttekintéssel, b) finom izléssel, c) hirtelen haragra gyuladással, d) büszkeséggel s e) dühös szerelemmel.

27. Gyöngye, keskeny, vagy épen kopasz szemöldü s igen hosszú, laza héjjal ellátott szemek részben gyöngye testalkatot, részben vizenyős, búskomor vérmérsékletet engednek gyanítanunk.

28. Azon szemek, melyek gyöngéden áthatnak, epednek, olvadoznak, lassan mozognak; melyek nézve hallanak, élveznek, magukba szívnak, s a tárgyakat saját izlésük szerint való színben tüntetik fel: középutat képeznek a szellemi és érzéki kéjelgés közt. Az ily szemek nem igen kerekék, nem egészen nyitottak, nem fekszenek mélyen, nem düllednek ki, sohasem tompaszögletűek, vagy külső szögletükkel nem hajlanak lefelé.

Mélyen bennfekvő, apró, élesen jelzett s fénytelen kék szemek, csontos és majdnem függőleges homlok alatt, melyek alrészükön mintegy besüppednek, míg felül kifelé tolulnak, jobbadán éleseszűs okos, de leggyakrabban kevély, bizalmatlan, kemény s hidegszívü jellemeekre mutatnak.

30. Ha a felső szemhéj mintegy elvágottnak látszik a szemcsillag fölött s a szemüreg felrészén hátrahuzódik, ez szellemdusság, szabadgondolkozás, szerelemre hajlóság, hűség, szivélyesség és zseniális izlés jele.

31. Az imádat, a szerelem legszentebb perceiben nem komoly s mintegy eltűnő szemek sohasem tarthatnak igényt szépség-, érzékenység- és szellemdusságra. Ily szemeknek ne higyetek! Ily szemmel bírók nem tudnak szeretni s nem szeretetreméltók ők maguk sem. Az ily szemekkel az erő és egyeneslelkűség arcvonásai nem párosulhatnak. — Ilyek a kidülő szemek rézsútos ajkakkal s a magas, függőleges, csontos homlok alatt mélyen bennfekvő apró szemek, kivált ha ezek oly koponyával párosulnak, mely a koponya tetejétől nyaka csigolájáig nagyon lejtősen fut alá.

32. Azon emberek, kiknél nemesak a szemcsillag, de a szemfebére is felül-alul látszik, nincsenek természetes állapotukban, vagy határozottan nyughatatlan, szenvedélyes, félbolond, nem érett s nem józangdolgozósu jellemek.

33. Az unalmas arcu s kidülő szemű emberek nyakasok állhatlanság nélkül, bölcsesség követelése mellett ostobák, s hevesség szenvedése mellett hidegek.

5. §. A szemöldekről.

34. A csinos, sűrű, ivalaku s a szem fölött árnyat tartó szemöld, ha azon vad kinövések

nincsenek, mindig csalhatlan jele az egészséges, férfias észnek, de ritkán a költői tehetségnek; sohasem a fennszárnyaló, ábrándos, odaadó szerelemnek. Az ilyennel bírók lehetnek államférfiak, jó hivatalnokok, okos tanácsot adók, tervkovácsok s észlelők, de sohasem merényre, tettere kész emberek.

35. A vizirányos szemöldek, ha ezek egyszersmind sűrűek s csinok, mindig értelemre, de mindig hideg szivre is s tervezgető főre mutatnak. — Az engedékeny, hajlékony, szelid jelleműn sohasem fogsz vad szemöldöt látni.

A szenteskedő, csuszómászó, nagy visszaemlékező tehetséggel bíró s ravasz emberek szemölde magasan van a szem fölött, s e mellett ez rövid, sűrű, szakgatott, és sem nem igen széles, sem nem igen kurta.

36. A sűrű, nagy, fekete szemöldek, ha ezek lefelé konyulnak s a mélyen fekvő nagy szemeket majdnem egészen eltakarják, kivált ha velük hosszú, mély s erősen jelzett arcránc párosul, mely a legkisebb kedélyváltozásnál lenézést, dacot, hideg gunyt mutat, s ha e mellett még csontos homlokot vehetünk észre: biztosak lehetünk, hogy az ilyekkel bíró ember szívesen ad tanácsot a rosszra, hogy annak szíve akkor érez kéjt, ha valakinek fájdalmat okozhat s csak akkor közelít felénk, ha rossz célra akarjuk őt használni, különben visszavonuló.

6. §. Az orról.

37. A jól alkotott orr igen sokat nyom az arcismerés mérlegében. — Ha az orrnak a homlokból való kinövésénél, kivált erősen hajlott orrnál mélyedés nem vehető észre, ez a nem leghizelgőbb lelkitulajdonságok jele.

38. A nagyon lecsüggő orru emberek sohasem egészen jók, nem igazán vigkedélyűek, nem nemesek és nagylelkűek. Az ilyenek gondolkozás módja földhöz tapadt; az ilyen emberek zárkozottak, hidegek, szivtelenek, nem közlékenyek, gúnyosak, roszkedvűek, hypochondriacusok vagy kedélykomorak s e mellett rendkívül kéjsovárok.

39. A kissé pisze, a homlok alatt nagyon bemélyedő orruak, ha ezek homloka inkább függőleges mint hátrafelé hajló, rendesen kéjtelgésre hajlók, e mellett szeretik a kényelmet, féltékenyek és akaratosak, de egyszersmind becsületesek, jó szívűek és bőkezűek is lehetnek.

40. Jó fejű, szilárdjellemű embereken sohasem láthatunk minden görbülés, völgyület, árnyalat nélküli orrokat, bár vannak egyének, kiknek orrán nincsenek meg e sajátságok, s mégis nemes jelleműek.

41. A mindkét oldalukon több bevágással bíró orrok, ha ezen bevágások egészen nyugodt állapotukban nem tűnnek el, nehéz, nyomasztó,

hypochondriakus, s gyakran gúnyos érzemények jelei.

42. A minden pillanatban önkénytesen mozgatható orrok épen oly kevésbé találhatók gyökeresen jó embereken, mint a minden mozgathatás nélküliek a nagy gazembereken.

Ha a könnyen mozgatható orrok ráncosak is, de tulajdonosuk különben becsületes ember. — meg lehetünk róla győződve, hogy ez a becsületes ember egyszersmind hülye is.

43. Az ugynevezett fölfelé álló orrok sűrűvérű embereknél, ha ezekkel magas, alul előredomborodó, értelmes homlok s kidülő alsó ajk párosul, rendesen elviselhetlenül szigorú jellemre és iszonyu zsarnokságra való hajlamra mutatnak.

44. A legtöbb fennhordott orral okos fő is párosul.

Ha azonban ilyen, mintegy fölpeckelt orr igen kicsiny vagy igen tompa, s a mellett hosszú, egyenetlen felső ajk járul hozzá, ez határozatlan gyöngelműségre mutat, bárha az arcon ennek ellenkező vonásai lennének is.

7. Az arevonásokról.

45. Az orr cimpáitól a száj szélei felé lefutó vonások a legfontosabbak. E vonások csavar-gása, hossza s a szájhoz való közelsége vagy távolsága legbiztosabb mérlege az illető egyén jellemének.

Ha e vonás minden völgyület, behajlás nélküli ívet képez, akkor a butaságnak kétségbevonhatlan jele.

Ugyanez áll: ha az egyik vége szorosán a száj szögletébe vész, vagy ha az ajkak végétől nagyon messze fekszik.

46. Ha mosolygás közben három, párhuzamos ily vonal képződik, melyek mintegy félkört képeznek, — ezek az illető ember hülyeségének óramutatói.

8. §. A szájról.

47. A tökéletesen még egyszer oly hosszú száj, mint milyen a szem külső szögletétől az orrig — csak tökfilkó szája lehet.

48. Ha az arcot oldalról tekintjük, s ekkor észreveszszük, mikép az alsó ajk vizirányosan kifelé áll a fogakkal együtt, e négy sajátság egyikére, avagy más jelek mutatkozása mellett mind a négyre is következtethetünk, u. m.: ostobaság-, vadság-, fortélyosság- és fősvénységre.

49. Ne köss viszonyt oly emberrel, kinek ajkai mindig szabályos, keces alakban maradnak, akár figyel, hallgat, beszél, kérdez, válaszol, elbeszél, nevet, sir búsul, akár örül. Az ily ember véghetlen hidegszívű és ravasz.

Kinél azonban a felső ajk fele reszketni szokott s e reszketést elrejtteni igyekezik, — annak gunyja ugyan tanulságos lehet rád nézve, de egyszersmind mélyen sebző is.

50. Az alsó és felső ajkak közti aránytalanság bolondság, vagy roszakarat jele.

A legbölcsebb s legjobb emberek felső- és alsó ajkai közt mindig arányosságot vehetünk észre.

Az igen nagy és vastag ajkak, bárha arányosak is, ferde, kiméletlen, érzéki, buta, vagy épen roszakaratu embert jelelnek.

51. A kinek ajkain lenezés van, annak szívében nincs szeretet. A kinek ajkai végük felé észrevehetőleg lefelé konyulnak, annak ajkain lenezés van s megvetés, annak nincs szívében szeretet.

Különösen akkor áll ez, ha az alsó ajak nagyobb s kidülőbb a felsőnél.

52. A különben nem szellemtelen egyénnél az alsó ajk közepén észrevehető mélyedés nagyobb vagy kisebb kifejlésétől függ annak kisebb vagy nagyobb mértékű szeszélyessége, roszakaratu gúnyossága, hidegsége, s leskelődő cselszövősége.

53. Ha a különben szellemes és erőteljes ember szája közepén kis nyílás látható, mely alig, vagy sohasem csukódik be, s ha azon át fogai is láthatók, habár ajkai zárva is, — ugy ez hideg, könyörtelen szigorúság, roszakarat, más fájdalomán való öröm jele.

54. Az oly szájat, mely élesen jelzett, majdnem ajk nélküli, s végeivel fölfelé hajló, — majdnem mindenkor csak ügyes, tevékeny, hi-

deg, szigorú, hizelgő, és fukar embereknél láthatunk.

55. Az határozottan rosszlelkű, ki nevet, vagy nevetését elrejteni igyekszik, midőn valamely szegény fájdalmairól vagy becsületes ember hibáiról van szó. — Az ilyeknek rendkívül nagy fogai s igen-igen keskeny ajkai vannak, melyek végeiken kellemetlenül huzódnak fölfelé.

56. A kis, keskeny ajku szájjal, apró orrlukakkal s ivalaku homlokkal bíró emberek könnyen megijeszthetők, hülyék, hallgatagok s roppantul hiuk.

Ha ezekkel nagy, kidülledő, fénytelen szemek s csontos áll párosodik, s kivált ha szájuk is nyitott, akkor biztosak lehetünk a legnagyobb foku bárgyuságról.

9. §. Az állról.

57. Ha az áll közepén befelé mélyed s alrésze különféle vonások közt kifelé domborodik, s ha e domborodás közepén ismét kis gödröcskét vesz észre, — okos emberrel van dolgod.

A hosszú, széles, csontos áll — nyers, kemény, gögös és erőszakot szerető emberek sajátja.

A kövér alakról nem szólhatunk, mert itt a háj, a szalonna fátyolként takarja el az arcismerő előtt az egyes vonásokat.

10. §. A homlokról és szájról.

58. Ha tudni akarjuk, hogy a vizsgálatunk tárgyául kitűzött ember természeténél fogva milyen vagy milyenné lehet, akkor figyelmünket mindenekelőtt homlokára s nyugodt, zárt szájára fordítsuk.

A feszülés nélküli, nyugodtan zárt, arányos ajkakkból alakult száj, mely jellemző, hátrahajló, gyöngéd, finom bőrű s szép vonalakkal ellátott homlokkal párosul, nagyra becsülendő.

11. §. A butaságról.

59. Buta minden oly arc, melyen a száj, oldalról tekintve csak kétszer kisebb azon távolságnál, mely a felső szemhéj s a száj széle közt képződik.

60. Buta az olyan arc, melynek alsó része az orr aljától számítva a száj közép vonása által két egyenlő részre osztatik.

61. Mindazon arc buta, melynek alsó része az orr alsó tövétől számítva, az arcnak legalább harmadrészét nem teszi. — Ha az ilyen arc nem buta, ugy bolond.

62. Buta az olyan arc is, melynek alrésze nagyobb, mint a felső arc részeinek egyike.

63. Minél tompább azon szeglet, mely oldalt tekintve a szem s a száj közt képződik, annál gyöngébb s butább az illető ember.

64. Természet szerint buta mindazon arc, mely odatapadó zsinórral méretve meg, azon

eredményt mutatja fel, hogy a homlok rövidebb, mint az orr a homlok tövétől számítva, habár függőlegesen mérve a homlok hosszabbnak is mutatkoznék.

65. Mindazon arc buta, mely a szem szögletétől az orr cimpájáig rövidebb, mint innen a száj szögletéig.

66. Buta végre az olyan arc, melyben a szemek egy szem hosszúságánál messzebbre állanak egymástól.

12. §. A bolond.

67. A ki rézsütös ajkakkal ok nélkül mosolyog,

A ki a társaságtól gyakran elkülönítve magát, minden határozott irány s ok nélkül áll meg,

S a ki egyenesen tartván testét, s fejét előre bólintván üdvözöl, — bizonyára bolond.

13. §. Sokoldalú jellem.

68. Rövid, függőleges, felül csomós, a szemöldök közt lapos, erősen és összezavartan ráncolt homlok; nagy, világos, kidülő és kékes-szürke szem; rövid orr; hosszú, de egyenetlen felső ajk, halvány bőrszín s nyughatlan ajkak, Lavater tapasztalata szerint majd értelmes, jó emlékezőtehetségű, tevékeny, cselszövő és sokoldalú, majd meg jószívű, s máskor tulszigoru, némelykor világosan, sokszor pedig fonákul ítélő emberek arcán láthatók.

14. §. Merőben aljas jellem.

69. Apró, fénytelen, kellemetlen körvonalu s figyelve pislogó szemeket; ólomszinü arcbőrt; sima, rövid és fekete haját, — felvetett orrot, hatalmasan kidülő s feldomboruló felső-ajkat s jól alkotott értelmes homlokot ritkán fogunk más emberen szemlélni, mint a ki ferdén ítélő, gyalázatos álbölcs, gonosz, veszekedő, ármányos, cselszövő gazember, gyanakvó, aljas, önző s egyáltalán megvetendő.

15. §. Önfejűség.

70. Minél magasabb a homlok, s ezzel ellenkezőleg: minél kisebbnek tetsző az arc többi része; — minél csomósabb a felső homlok s minél mélyebben fekvők a szemek; minél kisebb a mélyedés az orr s a homlok közt; — minél zártabbak az ajkak, — s minél függélyesebb az oldalt tekintett hosszukás arcél, — annál hajthatlanabb a nyakasság, annál erősebb a jellem.

16. §. A nők.

71. Figyeléseink ezred részét sem tehetjük papírra, s e helyütt csak annyit jegyez meg Lavater, hogy a nők legnagyobb részének jellemét *hiúság*, avagy *büszkeség* képezi. Sértsük meg csak bennük e szenvedélyek valamelyikét, s arcukon azonnal oly vonásokat fogunk megpillantani, melyek nyomán jellemük legmélyére láthatunk. E vonásokra nem annyira a homlokban,

mint inkább orruk cimpáiban, arcuk ráncában, ajkaikban, de leginkább mosolyukban akadunk rá.

72. Az irigykedő nő nem alkalmas barátságra, s még a nagyon okos és fortélyos nők közül is vajmi kevesen bírják irigységüket leküzdeni! Tekintsünk csak ezek orrcimpáinak és felső ajkuknak mozgására, ha valamely vetélytársnéjükről, vagy oly ismerősükről van szó, a ki feltűnést idézett elő.

73. Az oly nők, kiknek állán, kivált pedig ennek alsó részén, vagy nyakukon barna, szőrös szemölcs van, rendszeren tevékenyek, jó családayán, hanem igen vérmesek és majdnem a boldulásig szerelmesek. Sokat csevegnek, s legörömebb „egy valakiről.” Könnyen odaadják magukat s aztán nehéz tőlük szabadulni. Igen kiméletesen, barátságosan kell velük bánni s szelid, de hideg méltósággal kissé tartózkodni kell tőlük.

74. Ha valamely nőnek a járása nagyon ocsmány, azaz nemcsak kellemetlen, hanem rézsútos, oldalvást előre lépő, akkor ne hagyj magadat sem szépsége, sem eszesége, sem bizalmassága által eltántorítani. — Az ilyen nőnek szája olyan lesz, a milyen a járása, s magaviselete szigorú és csalfa, mint szája.

Bármit tégy is értte, azért nem lesz hálás, s mulassz el bármit, azért meg fogja magát rajtad boszulni. — Ha az ilyen nőnek járását és homloka vonalait, vagy járását és a szája körül levő rán-

cokat összehasonlítjuk, csodálkoznunk kell az ezek közt levő összhangzaton.

75. Az igen mozgékony szemü; gyöngéd, mozgékony, majdnem lottyadt bőrü; hajlott orru, pirosas arcu, majd mindig mozgó száju, élesen jelzett alsó állkapcájú; gömbölyded, ráncos, gyöngéd bőrrel bevont homloku nők nemcsak beszédesek, gazdag képzeletűek, nagyravágyók és jó emlékezésűek, de egyszersmind természetüknél fogva nagyon hajlandók a szerelneteskedésre, s minden okosságuk dacára könnyen megfélekeznek magukról.

76. Az oly nő, kinek orra a homlokból eredésénél mélyen besülyed, keble duzzadt s szemfogai kissé kifelé állók, bárha nem szeretetre méltó és nem is szép, az aljas kéjhajhászokat sokkal erősebben vonzza magához, mint az igazi szépség. A legelvetemültebb nőszemélyek, kik végre dologházakba kerülnek, mindig efféle jelleggel bírnak. *)

17. §. A szemölcsökről.

77. Széles, barna szemölcs az állon sohasem vehető észre valósággal böles, nyugodtan nemes embernél; ellenkezőleg gyakran mutatkozik az az állhatatlanokon.

Ha efféle szemölcsöt, különben böles egyé-

*) Lavater e szavai nagyon szigorúak s bizonyára nem mindig alaposak.

nen veszsz is észre, az mégis bizonyára gyakran szenved teljes gondolathiány-, önkivület- s lelki fásultságban.

78. Találkoznak igen okos s kedves emberek, a kiknek homlokán, a szemöldek közt nem igen nagy s nem igen barna szemölcs látható, mely semmi ellenszenvet, semmi undort nem költ fel bennünk.

Azonban az oly emberről, kinek felső ajkán nagy és barna szemölcs található — kivált ha szőr is nő rajta, — bizonyosak lehetnek, hogy annak jelleme nem kerek, hogy valami szembe-ötölő hiba által tűnik ki.

18. §. A semmirekellő.

79. Felfuvódott, fonnyadt arc, — szivacsos nagy száj, — közép, vagy inkább alacsony testalkat, szeplős arcbőr, — sima, fürtök nélküli haj, — zavart, megszakgatott ráncok a homlokon, — a homlokra lapuló koponya, — s természetes nyugodtságukban egy helyre meredő, lefelé szögellő szemek együttréve a semmirekellő legvilágosabb jelei.

80. Órizkedjél attól, ki halkan beszél, de élesen ír; a ki keveset beszél, de sokat ír; a ki keveset nevet, de sokat mosolyog, s a kinek mosolyából rendszeren nem hiányzik a gúny és megvetés.

Az ily egyéneket leginkább rövid homlok, tompa orr; kicsiny vagy előre nyomuló alsó ajk,

rád egyenesen sohasem tekintő nagy szemek, s leginkább széles, durva állkapca tüntetik ki.

19. §. Ingadozás és tettetés.

81. A gyöngeség és hiuság anyja a tettezésnek.

A hol ezeknek határozott vonásait látod külsőleg illedelmes és megelőző lény mellett; hol leplezetlen csalfa vonásokat veszesz észre a mozdulatokban való kellem s hideg udvariasság mellett; ott bizton számolhatsz tettetésre, s ha nem, úgy ingadozásra, mely egyébiránt az elsővel közel rokonságban van.

20. §. A mosoly.

82. A kinek arca a mosolygás által nyer s a nevetéskor veszít;

A ki mosoly nélkül bájosan mosolyogni látszik és hallgatva is kellemesnek tűnik elő;

A ki a legélcesebb s az élc fölötti nevetésben vagy mosolyban sem mutat hidegen megvető gúnyt;

A ki szeliden mosolyog az ártatlanság örömeinek látásánál, vagy örömmosolyt láttat az érdem dicséretének hallásakor; az oly ember arcában s jellemében bizonyosan minden egyes vonás összhangzatos és nemes.

21. §. Kétszinü jellemek.

83. A ki arcvonásait s arcszinét gyorsan változtatja s gondosan igyekszik e gyors változásokat elrejtteni s rögtön közönyösséget tud magára öltetni; a ki száját oly gyorsan tudja kinyitni mint bezárni, kivált ha a figyelő szeme feléje fordul: az kevésbbé becsületes mint okos, inkább világfi mintsem bölc, nagyobb politikus mint békeszerető s jobb társalgó mint jó barát.

22. §. Rendithetlen jellemek.

84. Ennek jelei: a) függőleges, csontos, igen magas, vagy igen alacsony homlok; b) igen hegyes, kicsiny és rövid, vagy nagy és tompa orrtág cimpákkal; c) mélyen bevágott, szakadozott vonásu arc, vagy ilyen orrvonalak; d) feltűnően kifelé álló alsó fogak, míg a felső fogak igen hosszúak vagy igen rövidek.

23. §. A gondolkodó fő.

85. Nincs gondolkodó fő, melyet a szemöldök közti és a homloktól az orrba való átmenti részen fel ne lehetne ismerni.

Ha e helyeken hiányzanak a mélyedések, a finomság s az erély, akkor hiába keresed az egész arcban s emberben, annak tettei- és lelki működésében a mélyen gondolkozót, azaz azon egyént, a kinek ellenállhatlan szükségessége az

igaz, világos, határozott, következetes és egybefüggő fogalmak megszerzése.

24. §. A kéjenc.

86. Ha az áll vagy nyak valamely foltjából egy hosszú, túszerű, nagy, durva és igen göndör szőrszál nő ki, ez határozottan kéjelgésre való hajlamot s gyakran még nagy könnyelműséget is mutat.

25. §. Össze nem férő jellemek.

87. Ha homlokod hosszú és magas, akkor soha se barátkozzál olyan emberrel, a kinek feje majdnem egészen gömbölyű; s viszont, ha a te fejed gömbölyded, ne köss viszonyt a hosszú, magas és csontos homloku emberrel.

Az ily ellenkező jelekkel bírók leginkább attól óvakodjanak, hogy házastársakul ne kerüljenek össze.

26. §. Férfias jellemek.

88. A férfias jellemnek kiválóan ismertető jelei: majdnem minden ránc nélkül való, nem függélyes, nem igen hátrahajló, sem igen gömbölyű, hanem nagy ívhajlású homlok; aztán sűrű, csinos, gazdag, a homlokot feltűnően elkülönítő szemöldök s nem egészen, hanem csak félig nyílt szemek. — Továbbá: mérsékelt mélyedés a homlok s a kissé hajlott, széleshátú

orr között, valamint észrevehetően hajlott, nem nyitott, de erősen se zárt, nem igen nagy, se igen kicsiny, összhangzatos ajkak, s végre nem nagyon hátrahajló áll.

E jelek együtt véve érett észre, férfias jellemre s okosan tevékeny, erős férfira mutatnak.

27. §. Kiktől őrizkedjünk.

89. Vigyázz magadra a kövér, kolerikus vérmérsékletű egyén jelenlétében, a ki forgó szemekkel tekint idestova, sohasem beszél hal-kan, hanem mindig lármázik; — a ki az udvariasság külmázat megszokta, s a mellett mindent tisztátlanul s rendetlenül végez.

Az ily egyénnek gömbölyű, rövid s felpeckelt orrában, nyitott szája, idestova mozgó alsó ajka, előrenyomuló homloka s messziről meg-hallható kemény lépteiben megvetés és szigor honol; e mellett az ilyen ember félszeg tökéle-tesség követelése s kárörvendő emberségesség mutatása mellett.

90. Kerüld mindazokat, kik feszült testtel, sem látva sem hallva, fölnyitott szemmel, duz-zadó érrel, összeszorított ököllel beszélnek, s a kik azonnal összehuzzák magukat, udvariasak-ká válnak, ha valami nagyon előkelő barátod lép a beszélgetés vagy vitatkozás közbe.

91. Az olyant, ki kancsalítás nélkül kétfelé nézni megszokott; ki apró, világos szemeit egye-netlen irányban forgatja, s e mellett fekete fo-

gakkal bir; ki magas vagy alacsony termet mellett hajlott hátú s ehhez még gúnyosan mosolyog, az olyant minden élcességé, éles esze, s nagy tudománya mellett mint ravasz, becstelen, szemtelen, önző és aljas embert kerüld.

92. Kerüld a nagy szemeket, ha azok kicsiny arc-, kicsiny orr- s kicsiny alakkal párosulnak; — kik nevetés közben is észrevétetik veled, hogy ők nem vigak, s közeledben ravasz mosolyukat nem tudják elnyomni.

93. A nagy, tömörtestű, gömbölyű s lelogó arcú, vastag ajkú, nagy tokáju emberek, kik mindig saját testükkel vannak elfoglalva, mindig szuszognak, köpködnek, rágicsálnak s mindig orrukat fujják vagy mindig dohányoznak, rendesen alapjukban hiu, unalmas, erőtlen, nagyravagyó, hajlitható, sokat tudó, de magukat tájékozni nem bíró, könnyelmű, kéjelgő, sokat kívánó s keveset élvező emberek.

Végre fősvények; mert a ki élvez, keveset szokott adni.

94. Nem óvakodhatol eléggé az olyan embertől, ki csoszogva lép, testét előre hajtja; ha eléjémégysz, hátralép; lassan susogva gorombaságokat mond; ha távozol tőle, erősen szemügyre vesz, de egyenesen sohasem mer szemed közé tekinteni; a ki senkiről sem tud jót mondani, s ki minden hivatás ellen kifogást, s minden állítással szemben ellenmondást tesz.

95. Bármily eszes, tanult, élesitéletű, ügyes

és hasznavehető is az olyan ember, a ki örökösön önmagát méregíti, ki kimért léptekkel jár, a ki saját énjét pillanatra sem birja feledni s e mellett a mint magánosan van, azonnal elfeledi méltóságos komolyságát, de énjét nem: az ilyen ember ne legyen barátod.

96. Ha a különben nyers és durva ember egyedül veled szemben válik szeliddé, udvariassá, mosolygóvá, az ilyen embertől őrizkedjél.

97. Ne köss szövetséget az oly emberrel, kinek arcában bármily csekély ocsmány vonásra lelsz is, mely vonás minden mozdulatánál változik s ritkántünik egészen, s ha ez legkivált a szájon, vagy a száj körül levő ráncokban van.

98. Óvakodjál a feltűnőleg kancsal, rézsútos száju s előre tolt állu embertől, kivált ha ez még elleplezett gúnynyal mond neked bókokat. Figyelj ennek arcán levő elleplezhetlen ráncaira. Az ilyen ember nem igen fog téged bizalmával megajándékozni, de hizelgésével kicsalva bizalmadat, azt majd kizsákmányolni igyekszik.

99. A ki igen nagy vagy igen kicsiny fejét szembetűnően hátrafelé és magasra tartja; ki rövid lábait mutogatja, fitogtatja; a ki nagy szeméit még nagyobbakra rántja s kifelé forgatja, mintha mindenre saját vállán át kellene tekintenie; a ki sokáig, büszkén hallgat, s aztán röviden szól; a ki azonnal fölényt követelve rád förmed, a mint viszonzni akarsz valamit, az ilyen ember lelkitulajdonságai: önfejűség,

gőg és szigorúság, s ezenfelül még valószínűleg hazudozás, ravaszság és fösvénység.

100. Óvakodjál minden nagyszemű, élesen jelzett, telt, ráncos, erősajku, sárgásbarna, kék-eres, csontos arcú, mely alázatos hizelgéssel közelít feléd. — Az ilyen ember legkönnyebben válhatik Judásoddá.

első rész. Az Országos és tudomány.

Magyarország történelmi és földrajzi leírása.

Második rész.

Phrenologia.

I.

Néhány szó Gallról és tanáról.

Mielőtt hozzá fogunk Gall koponyatanának Struve Agost műve szerinti kivonatos közléséhez, helyén lesz talán előbb e tan teremtőjéről s tana történetéről egyetmást előre bocsátanunk.

A badeni nagyhercegség Tiefenbronn nevű helységében 1758. március 9-dikén született Gall már serdülő ifju korában észrevette, hogy játszótársainak koponya-alkata s azok tehetségei közt összefüggés van. Ó már ifju korában meggyőződött róla, hogy az ember különböző foku és minőségű szellemi adományokkal születik, s hogy a születés által nyert szellemi erők lényegileg nem igen szoktak változni, bárha azok a viszonyok és a nevelés által módosíthatók is.

Gall kilenc éves koráig nagybátyjánál élt a Schwarzwaldban, s midőn ennek házából a rastadti és bruchsali iskolákba, ezekből pedig a straszburgi, azután pedig a bécsi egyetemekre ment, e gondolat csirája már megfogamzott benne.

A bécsi egyetemen nagyon feltűnt Gall előtt, hogy az agyvelő működéséről semmit sem hallott. Gall vélekedése szerint ezen agyműködésnek a tüdő, máj vagy a gyomor működésénél jelentékenyebbnek kellett lennie, s bár ezek működéséről eleget hallott, de az agyvelőről semmit.

Ily módon mindjobban kezdett arról meggyőződni, hogy az agy és jellem kifejlése egymással összeköttetésben van. E nézete azonban ellenkezett az eddigi bölcséleti és élettani nézetekkel s mindazzal, a mit eddig az agy és koponya alkatáról s a szellemi tehetségekről hallott.

Mivel azonban már rálépett saját buvárlatai s a természet szorgalmas megfigyelésének útjára, most már nem vezethették kételyei tévuttra. Végre csak tizenegy évig tartott szakadatlan buvárkodás után kezdé az agy és koponya alkata felőli nézeteit élő szóval tágabb körökben is ismertetni.

Ő ezen magánfelolvasásait Bécsben 1802-ig számos és válogatott hallgatóság előtt folytatta, míg ezzel az említett év elején egy császári parancsolat következtében rögtön fel kellett hagynia.

Gall tana azonban e parancs dacára is gyorsan kezdett terjedni Észak-Németországban s Európa minden műveltebb nemzeténél. Maga Gall sokáig vonakodott tanát nyomtatásban a

közönség elé terjeszteni, tanítványaitól azonban számos, erre vonatkozó munka jelent meg.

Gall bizton reménylé, hogy más helyeken sokkal kedvezőbben fog fogadtatni, mint Bécsben. Dr. Spurzheim már régebben szövetkezett vele s anatómiai és élettani buvárlataiban nagy segítségére volt. — 1805-ben tehát mindketten odahagyták Bécsset, meglátogatták Németország és a szomszéd országok legnevezeteseb városait s ezekben felolvasásokat tartottak. Ekét tudóst ugyan mindenütt tisztelettel fogadták, azonban a kislelkűek, irigy tudósok a türelmetlenek- és vakhitűekkel ellenük szövetkezvén, végre elűzték őket a német földről.

Gall társával együtt Franciaországban keresett menhelyet, de az irigység itt is ellenük támadt s I. Napoleon ellene volt, hogy a német tudós a francia akadémiába juthasson. Gall és Spurzheim kitartását azonban ez sem csökkentette, s ezért Párisban mindaddig folytatták felolvasásaikat, míg ezek 1814-ben végkép be nem tiltattak.

Erre Spurzheim Angliában, Skótországbán és Észak-Amerikában kezdé Gall tanát lankadatlan erélylyel terjeszteni. Gall 1828-ban Páris mellett, Montrouge nevű falusi birtokán hunyt el; nevezeteseb művei: „Anatomie et Physiologie du Sytème nerveux en général et du cerveau en particulier“ Paris, 1810—1819, s aztán „Sur les fonctions du cerveau et sur celles de chacune

de ses parties," Paris, 1822, mely kivonatilag 1833-ban Nürnbergben német nyelven is megjelent. — 1832-ben Spurzheim is meghalt Észak-Amerikában, a koponyatanra vonatkozó számos, angol nyelven írt művet hagyván maga után.

Ezenközben az új tannak hatalmas követői támadtak, kik közül azt legelsőbbben is Combe György és testvére András kezdette művelni és terjeszteni, s csakhamar számos tekintélyes tudós csatlakozott hozzájuk, minek következtében egy egészen új ága támadt az irodalomnak s a tudományok több neme új életre kelt.

A koponya-tan s az ezzel összefüggő lélektan Skótország fővárosából gyorsan terjedt el az egyesült három királyságban és Észak-Amerikában. Ó- és Uj-Anglia jelentékenyebb városaiban phrenologiai társulatok *) alakultak, s ezen új tan ily módon lassanként beszivárgott a gyakorlati életbe is, úgy, hogy ma már Skótországban, Anglia és Észak-Amerikában több fegyházintézet és örültek háza a phrenologok vezetése alatt áll, míg más részről Anglia legkitünőbb orvosi közlönyei, mint a „The medico-chirurgi-

*) Phrenologia helyesen nem koponya-, hanem lélektan, mert phren=lélek, és logos=beszéd, tan, szókból származik; mivel azonban az e könyvben kifejtett lélektan a koponya, s illetőleg az agy rendszere s alakzatán alapul, azért zavar elkerülése végett mindenütt a „koponyatant“ használjuk, a lélektan szóval az elvont „psychologia“ fogalmát fejezvé ki.

cal journal," — „The British and Foreign Medical Review“ és „The Lancet“ határozottan nyilatkoztak e tudomány mellett, sőt az egyesült államok egyikében, Massachussetben, a közoktatás is ezen tudomány alapján rendeztetett.

Franciaországban Vimont, Broussais, Bessieres, Fossati, Voisin, Dumontier s mások, Olaszországban Ferrarese, Molossi, Rigoni, Zarlenga s dr. Castle, Dániában Otto s Hoppe, és Svédországban Schwarz és még mások számosan nagyon sokat tőnek a koponya-tan terjesztése s fejlesztésére s ma e tudomány már minden nemzetnél elismeréssel dicsekedhetik.

II.

Előismeretek.

A koponya-tan tulajdonképi alapját az agy- és az idegrendszer képezi.

Az *ideg* erős, fehéres fonál, több, közös hüvelybe zárt fonálból alakulva, mintha például több szál haj egy közös burokba volna zárva.

Az idegek különböző vastagságúak. Némelyek vékony fonal, mások meg néhány vonalnyi átmérőjűek, s ezek elágaznak a test mindazon részébe, melyek érzéssel, mozoghatósággal, vagy valami tevékenységgel bírnak.

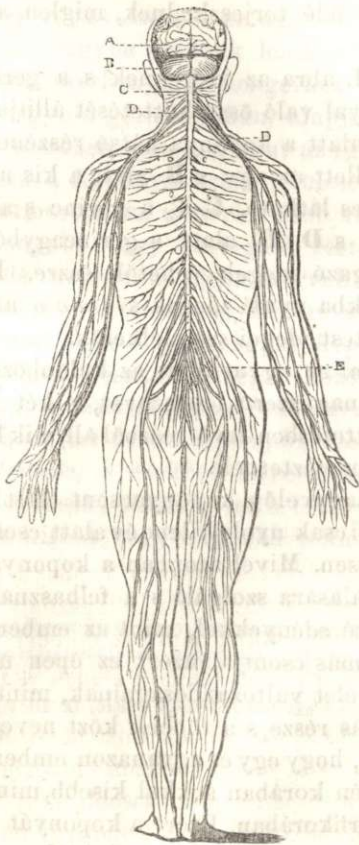
Minden ideg többrendbeli rostból áll, melyek egyike az érzést, másika az izommozgást, harmadika a mozgás ösztönzését eszközli.

Az *érzés* : z agy azon külön részétől függ, melylyel az illető ideg gyökerei összeköttetésben vannak.

Az *izmokon uralkodó* idegek semmi külbehatással s az agyban egyetlen érzék szervével sincsenek összeköttetésben, s azért ezek érzést, nevezetesen fájdalmat nem eszközölnek.

A *gerincagyot*, mely a gerincoszlopban van,

különböző ideganyag-oszlopok képezik s ebből az érzés és mozgás számos idege ágazik ki a test minden irányában, de ezek létele még sem ered

I. ábra.

az agy- vagy gerincevelőből, sőt ellenkezőleg: az idegek a test különböző részeiben képződnek s növekedésük aránya szerint az agy-, vagy a gerincevelő felé terjeszkednek, miglen azzal egyesülnek.

Az I. ábra az idegeknek s a gerincevelőnek az agygyal való összeköttetését állítja elénk.

A. alatt a koponya hátsó részének eltávolítása mellett az agy s **B.** alatt a kis agy, vagyis az agyacs látható. **C. C.** a gerinc s abban a gerincagy, s **D. D.** alatt a gerincagyból a karok felé elágazó idegek vehetők észre. **E.** alatt a végtagokba nyuló idegek s *o o o o* alatt a mell és az altest idegei szemlélhetők.

A mi az agyat illeti, az különböző ráncokat képező nagyszerű idegszövet, s két egymással összeköttetésben levő részből áll, mik hemisphaeráknak neveztetnek.

Az agyvelő a koponyaacsont előtt képződik s ez utóbbi csak nyolc-kilenc év alatt csontosul meg tökéletesen. Mivel azonban a koponya épen úgy bir táplálására szolgáló s a felhasznált anyagot eltávolító edényekkel, mint az emberi test bármelyik más csontja, azért ez épen úgy ki van téve az élet változandóságainak, mint a test bármely más része, s a többek közt nevezetes tünetmény az, hogy egy és ugyanazon embernek koponyája vén korában sokkal kisebb, mint volt erőteljes férfikorában. Ezért a koponyát ne gondoljuk az agyat magába záró, alakjában változatlan

boritéknak, hanem az agygyal összefüggésben levő, nyomására táguló s összehuzódásával szintén összébbhuzódó buroknak.

Az agy egyes szervei az agyvelő felső részétől a gerincagyba nyulnak le. Minden szerv alsó részén keskenyülő hengerhez hasonlít, melynek hegye a gerincagyban, alapja pedig az agy felső részében van, s a mint az egyik vagy másik szerv a koponya belső felületén kisebb-nagyobb átmérőjű, az a szerint több vagy kevesebb, vékonyabb vagy vastagabb rostokból áll. — Eddigélé azonban az egyes szervek közt épen úgy nem vettek észre az agyban elválasztó vonalakat, mint nem a gerincagyat képező mozgató és az érzést eszközlő idegek között. *)

Minden, a szomszédjában levő szerveknél nagyobb szerv az ezt borító koponyarésznek különös alakot kölcsönöz, s ezekből következtetünk az ösztönök, érzések, alakító, ítélő és gondolkodó tehetségek kisebb vagy nagyobb fokú kifejltségére.

*) Az idegrendszer: agy, gerincagy, aztán a koponya ezen vázlatos rajzát, melynek nagyon is felületes voltát igen érezzük, nem is szólva a nyúlt agyról, — a bonctanban nem otthonos nagyobb közönség kedvéért csupán némi tájékozásul közöljük.

III.

A koponyatan alapelvei.

1. *Az agy a lélek központi szerve s ez minden szellemi tevékenység nyilvánulásakor működik, bárha e működést épen úgy nem vesszük észre, mint az idegekét tagjaink mozgásakor, vagy valamely érzés tapasztalásakor.*

2. *Az agy azonban nem egyetlen, szétválaszthatlan szervként működik, hanem mint több szervnek egy egészszé alakult összege. E tétel igazságát láthatjuk a következőkből: a) az agy az állatok osztályaiban annál komplikáltabb, minél nagyobb ezek értelmi fejlődöttsége; b) a szellemi tehetségek a szerint mutatkoznak, növekszenek vagy apadnak, a mint ezek szervei; c) a szellemi tevékenység nem fáraszt ki minden lelki tehetőséget, hanem csak azt, a melyet kiválóan foglalkoztattunk; s ez kipihenhet, ha munkásságunk tárgyát változtatjuk, például ha feszült számolás után rajzolni, vagy nyelvtanulás után zenélni kezdünk; e) ezen tételből magyarázhatni csak ki a férfi- és nőnem szellemi tehetségei közt létező különbséget is, t. i. onnan, hogy a szellemi tehetségeknek több szerve van; d) az agy hasonló képződése mindig hasonló szellemi tehetségek és hajlamok-*

kal párosul, bármennyire különbözzék is a testalkat s viszont: bármennyire hasonlók legyenek is egymáshoz a testalkatok, a szellemi tehetségek és hajlamok különbözök lesznek egymástól, ha különbözök az agyak képződései.

3. *Azon erély foka, melylyel a szellem valamely tehetsége működik, arányban van ezen tehetség szerve nagyságával.* — Ezen állítást következő tények is támogatják: a gyermek agya a felnőttéjéhez képest kicsiny, de szellemi tehetségei is hasonló arányban gyöngék; ha felnőtt embernél az agy kerülete tizennégy hüvelyknél csekélyebb, ez feltétlenül butaságot okoz. A szellemi erejük által kitűnt egyének feje átalán nagy s hasonló áll egész nemzetekről is, s ezen igazságot már a régi művészek is érezték, midőn papjaikat és bölcsészeiket nagy homlokkal állították elő, a mit harcosaikon, vagy Venusaikon sohasem vehetünk észre.

4. *A koponya külső felületének alakja belső felületével, ez pedig rendszeren az agy felületével összhangzatban van,* úgy hogy azon az agy egyes részeinek alakja és nagysága is megismerhető.

Idáig az agy mennyisége, s egyes részeinek terjére vonatkozó alapelveiről volt szó; azonban a tudós phrenologus tekintetbe veszi még annak minőségét is, mely a vérmérsékletek különbözőlése szerint különböző, s tekintetbe veszi a gyakorlat és az egészségi viszonyok behatásait is.

IV.

Az érzékiség, vagyis az ösztönök.

1. §. A nemi ösztön.

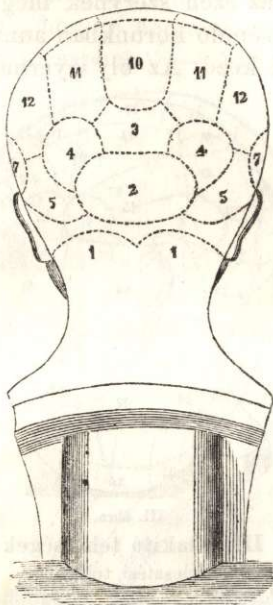
Ezen szerv széke két oldalt az agyacsban van; határát alant a nyak s felül a koponya egyik olyan része képezi, mely nincs agyvelővel töltve, s melynek határaihoz ismét a gyermekszertetet és a leküzdési ösztön szervei simulnak. E szerv helye koponyatani ábráinkon (lásd a 223. apot) 1. és 1. számokkal van megjelölve. *)

E szerv nagyságát e helyütt a nyak vas-
tagságán vehetjük észre. E szervnek a nemi ösztönnel való összefüggését már rhodusi Apollonius, van der Haar és Tissot is állította.

Gall szorgosabb buvárlatai folytán meggyőződött róla, hogy ezen ösztön szerve az agyacs, s hogy annak kisebb vagy nagyobb foka arányban van az agyacs kisebb vagy nagyobb foku kifejlődésével vagy fogyásával. Ujszülött gyermekeknél az agyacs az egész agy legkevésbé

*) Jeles hazai tudósunk, Pólya József tr. a *fajterjesztési ösztön ideg-szövevényét* az altestbe helyezi; szerinte az érzelmek, vagyis a *kedély* szerveinek idegei a testnek mintegy központján, a mellkas alatt pontosulnak össze, míg az agy az *öntudatos értelmi működés* szerveinek széke.

kifejlődött része, s ez akkor úgy áll az agyhoz, mint 1 a 9—21-hez, míg felnötteknél az agyaes

II. ábra.

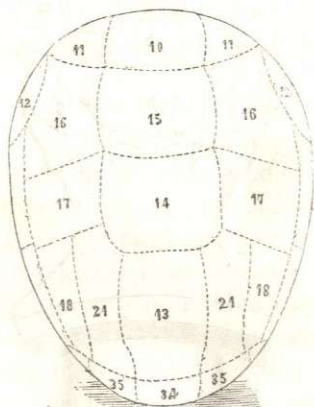
I. Az ösztönök.

1. Nemi ösztön.
2. Gyermekszeretet.
3. Összpontosító ösztön.
4. Ragaszkodás.
5. Leküzdési ösztön.
6. Rombolási ösztön.
7. Titkolódzási ösztön.
8. Szerzési ösztön.
- † Tápöszön.

II. Érzékek.

10. Önérzet.
11. Tetszvágy.
12. Gondosság.
13. Jóakarát.
14. Tisztelet. ;
15. Erély.
16. Lelkiismeretesség.
17. Reménykedés.
18. A csodálatos és
19. A szép, vagy eszményi
íránt való érzék.

az agynak mintegy ötöd-hatodrésze. Az agyacs 18—26 éves korunkban a legkifejlettebb, s ugyanez áll az ezen szervnek megfelelő ösztön-ről is; míg vénülő korunkban annak ideges tartalma fogyni kezd. Az oly gyermekeknél, kik-

III. ábra.

III. Alakító tehetségek.

9. Összeillesztési tehetség.
20. Élc.
21. Utánzási tehetség.
29. Rendszeretet.
32. Zene-érzék.
33. Nyelv- és szó-érzék.

nél a nemi ösztön rendkívül korán jelentkezett, az agyacs is igen korán találatott kifejlődöttnek.

Az egyes férfiaknál úgy, mint egész nemzeteknél nagyon ki van fejlődve ezen szerv, ha ezeken az ennek megfelelő ösztön nagy mérvben

uralg. A különben nagyon renyhe eszkimók agyaesa rendszerint nagyon ki van fejlődve, s valóban tudjuk, hogy e nép a szerelemben csakugyan nagyon kicsapongó. — XII. Károly svéd

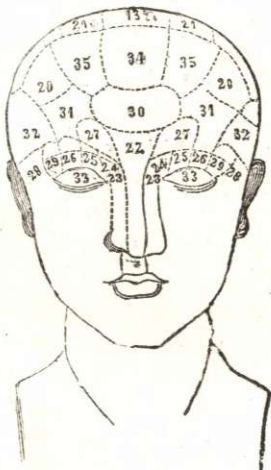

IV. ábra.

IV. Itélő tehetség.

- 26. Szín-érezék.
- 31. Idő-érezék.
- 30. Tény-érezék.
- 28. Szám-érezék.
- 22. Tárgy-érezék.
- 23. Alak-érezék.
- 24. Nagysági érezék.
- 27. Hely-érezék.
- 25. Súly-érezék.

király, Newton és Kant nyaka igen vékony s így agyacsza is nagyon kifejeletlen volt; ezzel arányban állott ezen ösztönük mérsékeltisége is. Piron *) és Mirabeau nyaka vastag volt, de

V. ábra.

V. Gondolkozó tehetség.

34. Összehasonlító tehetség.

35. Következtető, vagyis okoskodó tehetség.

*) Piron Alexis, Voltaire kortársa, hírneves francia gúnyíró és vigjáték-költő. Irmodorát még az ebben különben nem igen finnyás franciák is nagyon leplezetlennek tartják. Piron a francia akadémikusokat „les invalides du bel esprit-⁴ nek csufolta, s önmagára ily sírverset készített:

„Ci-git Piron, qui ne fut rien,
Pas même Académicien!“

maig is hires mindkettő szerelmeiről. — Az öröm-leányoknál e szerv rendesen nagy mértékben van kifejlődve.

Már Hippocrates megjegyzé, hogy a férfi nemi ösztöne a nőénél hatalmasabb (In venere exercenda longe minorem quam vir voluptatem mulier percipit, vir vero etiam diuturniorem.“ De genitura;) s ezzel arányban a nő agyacsza rendesen kisebb a férfiakéinál. Tiedemann vizsgálódásai nyomán már az újszülött leány- és férfigyermek agyacsza közt is különbség vehető észre.

2. §. Gyermekszeretet.

Az agyacs középrésze fölött fekszik a gyermekszeretet szerve, s ezt körülövezik az öszpontosító s leküzdő ösztön és a ragaszkodás szervei. A koponyán ezen szerv jobbra és balra észrevehető s ez ábráinkon 2. és 2. számmal van jelölve.

Gall vizsgálódásai közben észrevette, hogy a koponya hátsó felső része a nőknél jobban dülled ki, mint a férfiaknál, s innét következette, hogy az ez alatt rejlő szerv oly érzelemé, melylyel a nők nagyobb mérvben bírnak, mint a férfiak; később pedig az is feltűnt előtte, hogy a gyermekszeretetükről közmondásossá vált majmok koponyája ugyanezen tájon nagyon ki van fejlődve.

Hogy a nők a férfiaknál rendszerint na-

gyobb gyermekszeretettel dicsekedhetnek, ez már a gyermekkori játékoknál, de meg a nő és férfi egymástól elütő hivatásából is kitűnik.

A szerecsennél ezen szerv nagyon ki van fejlődve, s ezen emberfajnál a gyermekgyilkosság majdnem egészen ismeretlen bűn.

Midőn Gall és Spurzheim huszonkilenc gyermekgyilkos nőt vett vizsgálás alá, ezek közül huszonötön a gyermekszeretet szerve nagyon fejletlen volt. Hahogy ezekben a gyermekszeretet ösztöne nagyobb mérvben van kifejlődve, nehezen támadt volna bennük azon tétlé vált óhajlás, hogy gyermekeiktől megszabaduljanak.

Hogy a gyermekszeretet önálló, s a nemi ösztöntől és jóakarattól független, bizonyítja a mindennapi tapasztalás; mert hány oly embert és állatot láthatunk, kiben minden jóakarattal nélkül is van gyermekszeretet, vagy viszont: kikben nagy mérvű nemi ösztön mellett is a gyermekszeretet igen csekély. Az első esetre például idézhetjük a hiénát vagy tigrist, az utóbbira pedig a ménlovat, bikát sat.

A gondviselés azért oltotta az ember lelkébe a gyermekszeretetet, mert ezen ösztön nélkül vajmi bajosan volna kész ama sok és nagy áldozatra, miket a gyermek fölnevelése igényel.

A túlzott gyermekszeretet káros magára a gyermekre nézve is, mert az ennek még vétkes

hajlamait is táplálja, s ha nagyfokú gondossággal és rombolási ösztönnel párosul, sokszor gyermekgyilkolásra is vezet. E bűn alapját ekkor azon aggodalom képezi, hogy a szeretett gyermekek boldogtalanok lehetnek, s azon vágy, hogy szenvedéseik megszűnjenek. *)

Ha a nagyon kifejtett gyermekszereteti ösztönnel bíró embereknek nincsenek gyermekeik, ezen érzelmüket gyakran kutyák és macskákra pazarolják s oly gondoskodással, oly szeretettel ápolják azokat, mintha csak emberi lények lennének.

*) Napjainkban is gyakran olvasunk hasonló indokokból elkövetett gyermekgyilkolásokról; s mert a büntető törvényhozás célja csak a gonosz szándék, vagy bűnös mulasztás által végbevitt bűnököt sújtani: a lelkiismeretes bírónak nagyon óvatosnak kell lennie a fentebbi eset megítélésében s az igazság serpenyőjével való mérlegelésében. A törvénytelen magzatok meggyilkolásánál rendesen enyhítő körülményül veszik az anya szégyenét s az abból származó morális kényszert; de ilyen esetnek enyhítésére hányszor szolgált még maga a gyermekszeretet is! E föltevés önmagával ellenkezésbe jövének látszik, de annak helyességét a lélektani tapasztalatok igazolják; s így azon körülmény, hogy az anya önszégyene leplezése miatt áldozza föl gyermeke életét, szolgálhat ugyan enyhítő körülményül, de soha sem oly nagy mérvben, mintha e bünt gyermekén épen annak vélt boldogsága végett, mint anyai szeretetének abnormis kifolyását viszi végbe. Érti ezt bizonyára minden bíró, kinek szeme nemcsak a törvénykönyv hideg betűin, de a szellem működésén s küzdelmein is függ.

3. §. Öszpontosító ösztön.

Combe szerint ezen szerv közvetlenül a gyermekszeretet ösztönei fölött, s az önérzeté alatt fekszik, s oldalt a tetszésvágy és ragaszkodási ösztönök szervei vannak mellette. Kaponyáin-
kon e szerv 3. számmal van jelölve. Minthogy e helyütt a kaponyacsontok épen össze vannak illesztve, ott némi csontduzzadás vehető észre, mit e szervvel lehetne összetéveszteni; azért megjegyzendő, hogy e csontduzzadás magának a szervnek kidomborodásánál sokkal keskenyebb és élesebb.

A tapasztalás tanusítja, hogy ez meglehetősen különvált szerv, mert ez gyakran nagyon ki van fejlődve, midőn a szomszédjában levő szervek igen fejletlenek, és viszont. E szervre nézve azonban a kaponyatan tudósai nem értenek oly fokban egyet, mint a többiben, mert például Spurzheim e helyre a hazaszeretet szervét helyezé. Vimont két részre osztja azt, az alsót az öszpontosító, a felsőt pedig a hazaszeretet ösztönének állítván.

Az öszpontosító ösztön szerve igen nagy a madaraknál, melyek minden alkalommal, nevezetesen pedig zsákmányuk fölkeresése és megragadásakor minden szellemi és testi erejüket szokatlanul összeszedik; hasonlóképen nagy a meredek szirteken legelő, vagy fészkeiket örvények szélén építő állatoknál, melyek ennél-

fogva e helyeken összpontosított figyelem nélkül szabadon és bátran nem igen mozoghatnak.

A tapasztalás bizonyossága szerint e szerv a kötél-táncosoknál is igen kifejlődött; nagyon ki van ez fejlődve a celta nemzetek fején, és sokkal kisebb mértékben a németekén; s valóban a franciák sokkal nagyobb mérvben dicsekedhetnek összpontosított tevékenységgel, mint a németek, ezen mindenről abstracte gondolkozó, mindent elvontan cselekvő nép. Ezért nyúlnak Németországban a tanácskozások végtelen hosszúra; ezért nem bírnak évekig sem határozatra vergődni; ezért sóhajtoznak oly régóta egy összpontosított Németország után; míg a francia gyorsan határoz és gyorsan tesz, mert szellemi erőit gyorsan pontosítja össze.

Ezen szerv nagynak találtatott az olyan embereknél, kiknek társalgásában a gondolatok már természet szerint összefüggőleg folynak egymásból, s kicsinynek az ugynevezett rapsodikusoknál, kiknek beszéde vagy iratában gondolataik minden összefüggés nélkül szökdécselnek; nagynak a kevés szóval sokat mondó íróknál, és kicsinynek az olyaknál, kiknek gyér gondolatai valóságos szópocsolyákban evickélnek, hogy kihalászni is nagyon bajos azokat, a mi — fájdalom — nagyon számos német írónak sajátsága.

Magyar fajunk kapanyáin e tekintetben

még nem történtek vizsgálatok, de ha a következőképpen visszavezethetni az okokra, úgy a magyar kaponyákon ezen ösztön szervének általában meglehetősen ki kell fejlődve lennie, mert hogy gyorsan tudunk határozatot hozni s gyorsan tenni, ezt történetünk is bizonyítja, bár az ellenkezőre is vannak sajnós példáink.

4. §. Ragaszkodás, vagyis csatlakozási ösztön.

Ezen, ábránkon 4. számmal jelölt szerv szomszédjai a gyermekszeretet, öszpontosító, tetszvágyi, gondossági és leküzdési ösztön.

Gallt egy ízben felszólították, hogy gyűjteménye számára mintázza le bizonyos nő fejét, kit az élet minden balsorsában a ragaszkodás példányképeül jellemeztek előtte. Gall a nő feje vizsgálásakor a főntebb megjelölt helyen oly kidomborodásokat vett észre, mik azelőtt más kaponyákon még nem tűntek fel előtte, s miket az agy egyik részének kellett előidéznie. Későbbi figyelései meggyőzték róla, hogy a kidomborodásoknak a ragaszkodás szervét kell képezniök.

Ezen szerv igen ki van fejlődve a kutya, ló, ökör és mindazon állatnál, melyek társaságban élnek; ellenben igen csekély a róka, szarka s más, nem igen pajtáskodó állatnál.

A celta néptörzsnél e szerv kifejlődöttebb, mint a németnél, s talán innen származik, hogy amazok nagy tömbekbe egyesültek, míg az utób-

biak számtalan csipp-csepp népecskére szakadoztak.

A nőknél e szerv nagyobb, mint a férfiaknál, s valóban ezek csatlakozása a család-, társaság- és barátságban sokkal erősebb a férfiakéinál. Ezen ösztön gyakran még az elvetemült bünösöknél is hatalmas erővel nyilatkozik. Például Maciness Mária a kedvesétől, kölcsönös szerelmük jeléül kapott fél kendőn ette meg azon fél naranésot, midőn már a vérpadon volt, melynek párját szintén halálra ítélt szeretője költötte el. Maciness Mária fején e szerv nagyon ki volt fejlődve.

Ezen ösztönön alapszik az emberek azon kényszere, hogy nemcsak álladalmi, de másnemű társaságokat is alakítsanak, s hogy céljaik felé közös erővel haladjanak. Ezen, valamint átalán a többi ösztön is, kivált a fiatalságban működik hatalmas erővel, s azért a nevelés egyik főfeladata, hogy ez ösztön számára igyekezzék alkalmas tevékenységi tért nyújtani, nehogy bal utakra térjen az.

Ha a ragaszkodási ösztön más rokon ösztönökkel párosul, akkor az a házas- és családélet alapját képezi; s ha tisztelettel, a csodálatos iránt való érzéssel, reménykedés és gondossággal csatlakozik, akkor az egyházi szövetségek alapját alkotja.

Ezen ösztön az, mely babonás vallási fogalmakkal egyesülve rábirhatta az indiai nőt,

hogy férje tetemeivel együtt vettesse magát a lángok közé, s mely egész éltük folyamán át boldogtalanokká teszi az atyákat, anyákat, vagy testvéreket, ha ragaszkodásuk tárgyától meg kell válniok. Ezen ösztön füzte egymáshoz Orestest és Pyladest, — Damont és Pythiast. Ez vezette a fogoly Lavalette börtönébe annak nejét, hogy fölcserélve ruháikat, férjét a restauratio gyilkoló kezéből megmentse.

De ha ezen ösztön túl-kifejlett s még nagyon is nagy gondosság járul hozzá, akkor felbontja a szellem erőinek egyensúlyát s örültséget idéz elő.

5. §. A leküzdési ösztön.

Gall ezt eredetileg „verekedési ösztönnek“ nevezte; mivel e név azonban a leküzdési ösztönnek csak elfajulását fejezi ki, azért később az általunk használt elnevezést honosították meg.

E szerv székhelye ábráinkon 5. számmal van megjelölve, s kívülről a gyermekszeretet, ragaszkodás, gondosság, titkolózás és a rombolás ösztöneinek szervei övezik.

Gall ezen szervet legelőször a társadalom alsóbb osztályú emberein: kocsisokon, inasokon vette észre, kiket pénz és bor által bizalmasságra bírván, megtudta, melyik közülök legénykedő, „veszekedő,“ s ezek koponyáján e szerv a többiekhez hasonlítva, sokkal jobban

ki volt fejlődve. A boxirozást kedvelő angolok s a párbaj-hajhászók fején e szervnek nagyinak kell lennie. Gall tanúsága szerint nagy ez némely csatára kész hölgynél is, melyek például a gyümölcs- és zöldségárus asszonyságok. A gyávaságáról általánosan ismert Alxinger nevű német költő ezen szerve nagyon fejletlen volt.

Egyes hadfiak vagy nemzeteknél, ha valóban harcias szelleműek, e szerv nagy; nagy volt ez Bruce Robert skót király s Wurmser tábornor koponyáján; ellenben kicsiny a gyávaságuk miatt meghódolt keletindiaiak és a péruiai koponyáin. A magyar fajnál, kivált a népénél, e szervnek meglehetősen kifejlődöttnek kell lennie.

E tekintetben az állatok koponya-alkata is megegyezik az emberével. A harcra kész bulldogok koponyája széles, ellenben a marakodást óvatosan kikerülő agaraké keskeny. Félénk lovak vagy kakasokon e szerv mindig kicsiny, ellenben a bátor paripa s szembeszálló kakas koponyáján szembeszökő.

Ha e szerv igen nagy s épen működésben van, akkor a hangnak kemény, sértő kifejezést kölcsönöz, s ilyenné vált I. Napoleon hangja is mindannyiszor, valahányszor akarata elé akadály gördült.

Az oroszlánszelidítő Batty koponyáját e tekintetben is érdekes lenne phrenologiai szempontból megvizsgálni.

Egyébiránt e szerv kis mértékű kifejlésével a gyávaság nem jár okvetlenül karon fogva; ha azonban igen nagy gondossággal párosult, s e mellett az illető egyén nem igen dicsekedhetik valami nagy erkölcsi erővel, akkor eredménye mindenesetre bátortalanság.

A leküzdési ösztön szervének erélyes működésekor az ember feje kissé hátra dül, úgy hogy állát magasra tartja; ilyenkor az egész test mintegy öszpontosul, az izmok megfeszülnek, a nyak merevvé válik, az öklökbe szorított karok hátrafelé fordulnak, a fogak összeszorulnak s a szem fenyegetőzve irányzódik az ellenfélre.

6. §. A rombolási ösztön.

Közvetlenül a fül külső nyílása fölött van a koponyának a rombolási ösztön szervétborító része, (lásd az ábrán 6. sz.) s ez a fül nyílásától kevéssé mind előre, mind hátra is nyúlik. Szomszédjai: a táplálkozás, titkolózási és a leküzdési ösztön szervei.

Fölfedezésére Gallt a hús- és növényevő állatok koponyáinak összehasonlítása s több gyilkos fejkata vezérelte, a miért Gall ezt „gyilkolási ösztönnek” nevezte. Mivel azonban a gyilkosság ezen ösztönnek is csak kinövése, s mert a szellemi erőket rendes működésük után kell elnevezni, azért a koponyatan újabb

tudósai e szervet a rombolási ösztön szervének nevezték el.

A phrenologok följegyzései szerint e szerv a hideg és megfontolt gyilkosoknak fején általában nagy volt, mint például a *Bellinghamén*, vagy a *Hare* koponyáján, ki Edingburgban tizenhat embert gyilkolt meg csupán azon egyszerű okból, hogy hulláikat a boncoló orvosoknak eladathassa; s a Gotfried Margitén, ki Brémában méreg keverésével szerzett magának szomorú hirt. Ezen szervet szembeszökően észrevehetni Sylla, Septimus Severus, IX. Károly, oroszán-szivü Rikárd, Medici Katalin, s Ravailac arcképein és mellszobraikon s aztán Bonnet püspökén, ki 200 embert égettetett meg elevenen. Szembeszökő még a karajbok és más kegyetlen nép-törzsek koponyáin, ellenben nagyon kifejletlen a keletindiaiak és a nagyon jámbor népekéin. Nagy a dühös, rombolni szerető (rabiatus) örülteken, s a férfiakén általában sokkal nagyobb, mértékben s gyakrabban jelentkezik a rombolási ösztön, mint a nők koponyáin.

Csak a rombolási ösztön létele által fejthetni meg, hogy az ember miként gyönyörködhetik a vadászatban, bikaviadalokban, a viadorok és öklözők véres játékaiban, s hogyan történhetik, hogy a kivégzésekre ezer meg ezer ember szokott kicsődülni?

Az ily jelenetekben gyönyörködő emberek-nél a rombolás ösztönének szerve az érzelmek

szervéhez képest nagyon ki van fejlődve; más részt meg az olyan embereknél, kik minden sértésre összerezzenek, kiknek haragja oly gyermekes, hogy az csak nevetséget idéz elő, s kivált nőknél, kik bármely seborvosi műtét látásán véghetlen fájdalmat éreznek, — a rombolás ösztöne igen gyöngé. Vannak azonban oly állatok és emberek is, kik gyönyörködnek a küzdelemben, de ha ez veszélyessé válik, még akkor is visszarettennek attól, ha az őket nem is fenyegeti; ismét mások, kik a küzdelem elől gyáván megfutamodnak, küzdelem nélkül azonban készek gyilkolni és rombolni. A leküzdési és rombolási ösztön tehát lényegesen különbözik egymástól.

Ha a rombolási ösztön nemesebb érzelmek hozzá járulása nélkül uralkodik, akkor az illető egyén hangja zorddá és nyerssé, cselekvési módja pedig keménynyé, kegyetlenné és vaddá válik. Az ilyen ember ajkai közül gyakran özönlenek ki káromló szavak s ha izgatottsága nagyobb fokú, szavai hamar válnak tetté.

Ezen ösztön elfajulásában már a gyermekekben is nyilatkozik, midőn játékszereiket gyönyör közt tépik törik szét; midőn a legyek fejét, szárnyát s lábát kiszakgatják, a kutyákat és macskákat kiozzák, avagy midőn mohó vágygyal szemlélik a baromfiak leöletését s ezek halálos rángatózásaiban gyönyörködnek. Ezen ösztön tulnyomoságának sokszor az élet-

pálya választására is van befolyása. Struve bizonyos diákról emlékszik meg, ki tanulótársait madarak, rovarok s négylábu állatok kinzásával gyötörte, s ki hajlamai kielégítése végett sebészetre adta magát; s Gall szerint egy gyógyszerész-gyakornoknak oly nagy hajlama volt az ölésre, hogy e miatt hóherrá lett. Egy gazdag kereskedő fia hasonló okból mészáros lett, s egy igen vagyonos németalföldi fizetett is a mészárosoknak, csakhogy ő vághassa le barmaikat. — Condamine hirneves természet-tudós bizonyos kivégzés alkalmával a bámész tömegén keresztül a vérpad felé tolakodott; a kört képező katonák vissza akarták őt terelni, de a hóhér így szólott hozzájuk: „*Laissez passer Monsieur, c' est un amateur!*“

Ily módon a mult század elején Németalföldön egy hegedű-játékos 34 gyilkosságot követett el, minden ellenséges indulat, minden haszonlesés nélkül, csupán csak azért, mert a gyilkosságban gyönyörűsége telt.

Schinderhannes és más hirneves gyilkosok különös kedvteléssel szokták elbeszélni az általuk véghez vitt kegyetlenkedéseket, s tetteik és szavaik bizonyították, hogy ezek elkövetésében nagy örömük telt; s midőn Gottfried Margitot a bíróság előtt kérdezték: vajjon mi indithatta őt annyi ember meggyilkolására? így felelt: „Kisértsék csak meg önök s akkor majd érezni fogják!“

Ezen ösztön elfajulása sokszor oly hatalmas, hogy az attól meglepett emberek a gyilkolás ösztönének nem birnak ellentállani. Pinel, a ki nem volt phrenolog, egy efféle maniával bíró embert így ír le: „Ezen ember rohamait — ugymond — rendesen élénk, égető forróság előzte meg altestében, azután mellében s végre arcában. Arca ilyenkor sötétveressé, szeme villogóvá s feje erei és üterei duzzadtakká váltak, s végre valami ellenállhatlan düh támadta meg, mely arra kényszeríté, hogy a ki legelőször szemé elé kerül, azt legyilkolja.“ Gall szintén számos ilyen esetet beszél el.

A gyilkolás, gyujtogatás és a husévésre való hajlamok rokonak. — Milánóban volt egy nő, a ki magához édesgetvén a gyermekeket, azokat legyilkolta s aztán besózott husukból mindennap evett. Hasonló célból bizonyos férfi egy utast meg egy leányt gyilkolt meg, s ugyanilyest állit Prohaska „Opera minora“ című munkájában egy terhes asszonyról, ki az ellenállhatlan gyilkolási ösztön uralma alatt férjét ölte meg, annak husát besózta, s így aztán abból több hónapon át táplálkozott. — Ezekből láthatni, hogy nemcsak a ragadozó állatoknál, de az embereknél is, s nemcsak az új világ vadembereinél, de az európaiaknál is rokonság van a hussal való élés és a gyilkolásra való hajlam között. Helyesen jegyzi meg Gall, hogy a gyilkolási ösztön az emberben fokozato-

san nyilatkozik; azon kezdődik, midőn nyugodt szemmel birjuk nézni az állatkinzást; magasabb foka, ha gyönyörrel függünk a gyilkos látványokon, míg végre azon leküzdhetlen vágygyá fajul, hogy önmagunk is gyilkoljunk.

Hogy ezen és a gyujtogatási ösztön közt rokonság van, kitűnik a következő tényekből: az oly vérszopó szörnyek, milyek Nero és Caligula, birodalmuknak tüzzel való pusztításában is mindig örömet leltek. A kriminalitások évkönyveiben gyakran jön elő a gyilkosság gyujtogatással. Gall és Spurzheim vizsgálódásai szerint mindazok koponyáján nagyon ki volt fejlődve a rombolási ösztön szerve, kiket a börtönökben mint boszuból, vagy csupán csak kedvtelésből való gyilkosokat phrenologiai szempontból szemügyre vettek.

Figyelemre méltó tapasztalás az is, hogy a rombolási ösztön kifejlését alig segíti elő valami hatalmasabban, mint épen a romboló jelenelek szemlélete; Gall a többet közt bizonyos nőről emlékezik meg, kiben azon pillanat óta, hogy szszmtanuja volt egy tűzvésznek, ellenállhatlan vágy támadt a gyujtogatásra, s aztán egy örültről, ki disznót látván leöletni, ő maga emberöléshez fogott.

Moreau emliti, hogy két katona öngyilkossága következtében számos más katona, s egy rokkant öngyilkossága után tizenkét más rokkant harcos lett öngyilkossá.

Statistikai adat erősíti, hogy Angliában bizonyos időszak alatt halálra ítélt 169 egyén közül 164-en már azelőtt is szemtanúi voltak kivégzéseknek. Ezen adat is kiáltó szó a mellett, hogy a kivégzések ne történjenek látványosságok gyanánt.

Különben ezen ösztönnek felfokozódott munkássága gyakran az agynak hoszas és rejtett betegségéből következik. „A gyilkosok agyát gyakran találtuk olyannak — ugymond Gall, — a milyen szokott az a már évek óta örült betegknél lenni,“ s ez okon a lelkiismeretes bírának nem lehet eléggé óvatosaknak lenniök ezen körülmény megítélésében is.

7. §. A titkolózási ösztön.

A rombolási ösztön fölött, de kissé előre dülve fekszik a titkolási ösztön szerve, (lásd az ábrán 7. sz.) s szomszédjai a rombolás, szerzés, gondosság és a leküzdés ösztöneinek szervei.

Igen ki van fejlődve e szerv a keletindiaiak koponyáin, valamint az északamerikai vadakéin is, mely néptörzsek érzelmeik és szándékaik ügyes elleplezéséről is nevezetesek. Kifejlődött még a hirhedt tolvajok és csalók s némely örültek fején, kik rendkívül ügyesek öseik tévutra vezetésében, s aztán az oly egyénekén, kik beteggé teszik magukat, s kik e csalásukat a legkinosabb gyógymód dacára sem árulják el.

Nagy ezen szerv Caracalla, Severus caesar

álnok fia, Medici Katalinnak s Tenein Alexandri-
nenek, d'Alembert eselszövéseiről hirhedt anyjá-
nak arcképein. — A franciák rendszerint igen
közlékenyek s őszinték, s ezek kaponyáján e
szerv csakugyan fejletlenebb, mint a németek,
olaszok és az angolokéin, kik magukba zár-
kózzók.

Ha e szerv tulnyomóan munkás, akkor az
illető egyén feje s teste felső része előre s lefelé
hajlik; ajkai erősen becsukódnak, s szeme csak
annyira van nyitva, hogy láthasson, de mások
nem láthatnak abba belé; vállalai fölfelé huzód-
nak, járása csuszamló, alattomos, könnyű.

Sok ember minden más cél nélkül is örö-
möt leli mások megcsalásában; mások meg cél-
jaik elérésére sohasem képesek egyenes útat
választani. Az ilyen emberek titkolozási ösztöne
nagyon ki van fejlődve.

Ezen ösztön azonban nemcsak a bel-, de a
küléletet is a titok fátyolyával borítja be. A-
kin nagy mértékben uralkodik, az borzad a
nyilvánosságtól. Feltűnő tapasztalat az is, hogy
a legelvetemültebb gonosztevőkön a titkolozás
szervét igen kifejelettnak találták; lehet, hogy
ennek kisebb foka mellett büntényeiket nem
követték volna el, így azonban azon erős meg-
győződésük által indítottak azok végbevite-
lére, hogy majd titokban tarthatják cselekedet-
tüket.

A titkolozási ösztön a nyilvánosság leggo-

noszabb ellensége, a miért a sajtó szabadságától, a politikai és törvényszéki tárgyalások nyilvánosságától a gonosz, a renyhe, a gyöngye és buta mindig borzad; mert ezt csak a titok éje leplezi el, óvja s tartja meg azon állásában, a melyet meg nem érdemel.

8. §. A szerzés ösztöne.

Ezen ösztön szerve ábránkon 8. számmal van megjelölve. — Gall ezt nagyobb fokú kifejlődöttségben elejénte az ugynevezett kisebb tolvajokon vette észre, később pedig a fegyintézetekben egy fiu koponyáján, a ki tizenöt éves kora dacára mint javithatlan tolvaj, életfogytiglan tartó fogságra volt ítélve, igen nagynak találta. Nagy volt e szerv a hirneves tolvajok és rablók fején, milyenek Cartouche, Schinderhannes, Picard, Storzenbecker s mások, s azon örültek fejcin, kik beteges hajlammal birnak a tolvajsághoz. Ezen tapasztalatok folytán Gall ezt „tolvajsági szervnek“ nevezte, azonban anynyiban tévesnek, mert a tolvajlás ezen ösztönnek csak kinövése, s azért az ujjabb phrenologok ezt ma már általános szerzési ösztönnek hívják.

Igen nagy ezen szerv a kalmukok és kozákok fején, kik ragadós ujjaiokról nagyon ismertesek; ellenben igen kicsiny a karaibok és ujjhollandiaiékén, kik a birtok iránt majdnem teljesen közönyösek.

A szerzés ösztöne mélyen van az ember természetébe gyökerezve s ezzel még az állatok is birnak. A kutya azt a csontot tulajdonának tekinti, a melyen rágicsál s küzdelem nélkül nem igen engedi azt át fajrokonának. A gólya hat havi időköz után visszatér elhagyott fészkéhez, s nem engedi azt más gólyától elraboltatni; s több állat a télre élelmi szereket gyűjt össze, miket tulajdonának tekint.

Ha a szerzés ösztöne tulzott, kapzsiság és fősvénység származik belőle; ekkor az ember a vagyont a vagyon kedvéért s nem valami magasb célból gyűjtögeti, szerzi. S ha a tulzott szerzési ösztönt a lelkiisméret nem tartja zabolán, tolvajlássá fajul. I. Victor Amadé, Sardinia királya, a hol csak szerét ejthette, a legcsekélyebb értékű tárgyakat is elesente, s Saurin, különben lelkiismeretes és becsületes genfi lelkész, nem birt ellentállani ezen elfajult ösztönnek. Efféle példákat bizonyára olvasóink is tudnának elésorolni.

Ha a szerzés ösztöne rendkívül csekély, akkor az ember nem bir erővel a szerzéshez, s nem arra, hogy a szerzett vagyont megtartsa s az ilyen embernek gondja csak egyik napról a másikig terjed.

Hazánk lakosai közt a zsidókban ezen ösztön nagyon ki van fejlődve, ellenben a cigány-nál leggyakrabban csak elfajulásában mutatkozik. A magyarországi sváboknál a szerzés ösz-

töne nagy, sokszor a fősvénységig terjed, ellenben magyar fajunknál, s ezt fájdalommal kell bevallamunk, a szerzés normális állapotában levő ösztönével csak nagyon mérsékelt fokban találkozunk.

9. §. A táplálkozási ösztön.

A nagyevők és iszákosak fejének azon részét, melynek határait alulról az arccsont, egyebütt pedig a rombolás, szerzés ösztönének s a művészet iránti érzéknek szervei képezik, többen különös figyelmük tárgyaul tüzték ki. Hope tudor Kopenhágában, Combe György Edinburghban körülbelöl egyidőben, s a nélkül, hogy egyik a másiknak figyeléséről tudomással birt volna, ugy vélte, hogy a fej fönnebb mondots helyén, (mely ábránkon † jellel van kimutatva) kell a táplálkozási ösztön szervének lennie. De, mert e vélemény még nem vált kétségtelen igazsággá, azért ezen ösztön szerve a phrenologiai kaponyákon még nem nyert számot.

V.

Az érzelmek.

1. §. Az önérzet.

Ezen érzelem szerve ábráinkon 10-es számmal van megjelölve, s kívülül az összpontosító ösztön, a tetszvágy és az állhatatosság képezik határait.

Gall ezen szervet legelőször bizonyos kolduson vette észre, a ki büszkébb volt, hogysen dolgozott volna; azután meg egy bécsi orvoson, a ki az orvosi tanácskozások alkalmával mindig előre tolakodott s még öregebb kartársainál is elsőbb rangot követelt magának; nem különben Heidelbergában egy tizenyolcéves leányon, ki nem türhette, hogy bárki is bizalmasan beszélgessen vele, s kinek arca és szavai önbizakodást és igényteltséget fejeztek ki. E leány bár alacsonyrendüektől származott, csupán csak előkelőkkel társalgott. — Szintén nagynak találta Gall e szervet a rabló bandák vezéreinek s egy hercegnek a fején, ki átalán ismeretes volt nevetséges büszkesége miatt, kinek járása keresett volt, s ki örökösen őseit emlegette.

Az önérzet szerve Julius Caesar és I. Napoleon mellszobrain szembeszökő. Az angolok fején e szerv nagy, míg a franciákéin a tetszvágyé a kifejtettebb.

Combe György Amerikában egy emberről emlékezik, ki azelőtt mint hasból beszélő nyilvánosan föllépett s ezzel kereste kenyerét. Egy alkalommal azonban fején kövel megdobatván, ott oly daganat támadt, mely önérzete és tetszvágya szerveire nyomást gyakorolt, s minél nagyobb lett a nyomás, annál nagyobb mértékben kezdett borzadozni a nyilvánosan való föllépéstől, sőt hasonló arányban kezdette elveszíteni önbizalmát is, minek következtében a hasból beszéléssel abba hagyott s pincérré lett egy vendéglőben.

E szerv a férfiaknál rendesen nagyobb mint a nőknél, s ezzel megfelelőleg az illető érzelem is.

A magukat valami igen nagynak: császárnak, királynak, Istennek, Krisztusnak, Szűz Máriának s a t. s a t. képzelő örültek fejéin a phrenologok tapasztalatai szerint e szerv mindig igen kifejlett, s e figyeléssel megegyező azon adat is, hogy ezen szerv beteges izgatottsága következtében sokkal több férfi veszti esztét, mint nő.

Ha ezen érzelmet a magasztosabb érzések nem tartják féken, az könnyen fajulhat dolyf, követelés, önfejűség, gáncsoskodás és öntulbe-

csüléssé; ellenben az igen gyöngye önérzet tulságos aláztatosságra vezet, a mely ugyan igen szép az Isten iránt, de nem mindig az emberekkel szemben.

Struve elég őszinte bevallani, hogy ezen érzelem a német népben nagyon is gyöngye. Ily őszinteség részünkről hasonlót igényelvén, mi meg bevallhatjuk, hogy bennünk magyarokban az önérzet néha igen is nagy, s ha ez valamivel csekélyebb fokú lenne, tán nemzeti jólétünk s szellemi haladásunknak nyereségére válnék.

2. §. A tetszvágy.

Dr. Gall ezen, ábráinkon 11. számmal jelölt szervre legelőször egy tébolydában lett figyelmessé, hol a rendkívül hiu és tetszvágyó örültek fején e szervet igen kifejlődöttnek tapasztalta.

A nőknél ez rendesen kifejlődöttebb, mint a férfiaknál, s a hiuság miatt csakugyan kevesebb férfi veszíti eszét, mint nő. — A piperét szenvedélyesen szerető amerikai indusoknál e szerv nagyon kifejlődött, s midőn a tetszvágy nagy erővel működik, ez a hangot gyöngéddé, behizelgővé varázsolja.

A tetszvágnak bizonyos foka okvetlenül szükséges ahhoz, hogy szeretetreméltó jelleműek legyünk, s ha erkölcsi érzelmünk s értelmi erőnk nagy, akkor a tetszvágy szellemi előretörekvés, és becsületre méltó dicsőségre fog

ösztönözni; ellenben ha alacsony ösztönök uralma alatt állunk, akkor még aljas tettek elkövetésétől sem fogunk borzadni, csakhogy ezek által bizonyos egyének tetszését kinyerhessük.

Egyébiránt már a gyermekekben is láthatjuk, hogy a tetszvágy nincs egyformán oltva mindenkibe.

Az önérzet büszkeséggé, göggé és uralkodni vágyássá, a tetszvágy hiúsággá s dicszvágygyá fajulhat, s míg az önérzet szerve nagyobb fokú tevékenységekor a test magatartása feszessé válik, az alatt a tetszvágy ezt ingadozóvá, háttárlatlanná változtatja, s e különbség az arc vonásaiban is nagyon szembetűnő, mert a büszkéjéi inkább egyenesek, míg a tetszvágyójéi hullámzatosak.

Ember és állat egyaránt hódol a tetszvágynak; a majom nagyon szeret piperézkedni; a ló örül, ha gazdája meg van vele elégedve s a kutya még a roszaló arckifejezést is érti. A vad ember megalégszik minden csekély piperével s a polgárosult már azt igényli, hogy az ő piperéi a divat vagy valamely tekintély által legyenek szentesítve.

3. §. A gondosság és az óvakodás.

Gall az agy ezen részét (ábránkon 12. sz.) legelőször két egymástól minden tekintetben különböző, abban azonban megegyező emberben találta igen nagynak, hogy mindketten rendki-

vül előrevigyázok, aggódók s mindent nagyon megfontolók voltak. — A csak vitéz katonánál e szerv kicsinynek találtatott; nagynak azonban az olyan vezéreknél, kiknek csatái számításra, előre kidolgozott terveken alapultak.

A gyermekek fején e szerv átalán nagy s jobban ki van fejlődve, mint más szervük hasonló korokban. Ime mily böles gondoskodása ez a természetnek! mert az embernek valóban egyetlen életkorban sincs szüksége nagyobb gondosságra és óvatosságra, mint ekkor.

A germán népfajok fején e szerv, más nemzetiségűekhez hasonlítva, igen nagy.

4. §. A jóakarát.

Ezen érzelem szerve ábráinkon 13. számmal van jelölve.

Kicsiny az az oly embertörzsek koponyáján, melyek alig ismerik a jóakarát érzelmét, melyek a karaibok és az északamerikai indusok; ellenben a jóakaratu emberek fején mindig nagy.

Tiberius, Caligula, Caracalla, Nero, Danton és Robespierre arcképein e szervnek alig akadunk nyomára, míg Traján, Marcus Aurélius és IV. Henrik francia királyén az első pillanatra észrevehető.

E szervet a tisztelet, az utánzás és az összehasonlítás szervei övedzik.

5. §. A tisztelet.

A fejtető közepén (az ábrán 14. sz.) van a tisztelet-érzet szerve.

Nagy ezen szerv a hinduk, a négerék és az északamerikai indusok kaponyáin, míg ugyan-ezen néptörzsek következtető tehetségeik szervei kicsinyek, a miért nagyon hajlandók a babonára. — E szerv a nőknél általán vevé sokkal kifejlődöttebb mint a férfiaknál, s a tapasztalás igazolja, hogy az ennek megfelelő érzelemmel is a nőknél nagyobb fokban találkozunk. — Gall előtt föltűnt az is, hogy az áhítatosságuk által kitünő szentek képein e szerv szembeszökő, s hogy már az ó-világ művészei is figyelembe vették e szervet, midőn főpapjaikat ábrázolták. Rafael Krisztus-főin is nagyon kifejlődöttnek látszik e szerv, valamint Szent István, Magyarország első királyának ma is meglevő koponyáján.

A tisztelet ezen érzelme készíti az embert, hogy szeméit e világon létezőknél magasabbra irányozza, hogy azt tisztelje és imádja; s csak az az ember hajlandó mindenütt és mindenben elismerni a legmagasabb hatalmat, erőt és bölcseséget, a kiben benn rejlik ezen tisztelet-érzet. Ezért a tiszteletérzet képezi a vallásosság tulajdonképi alapját. — Ami a jóakarát a hozzánk hasonlók iránt, ugyanaz a tisztelet a magasabbal szemben.

E szerv beteges izgultsága nem ritkán lelki bomlottságot okoz; az ily betegek hitükrenézve mindig skropulozusak s folytonosan lelkük üdvössége miatt aggódnak; míg ha a remény érzelme is nagyon kifejlődött bennük, akkor a képzelt üdvtől arcuk sugárzik, s a paradicsomban, vagy a mennyországban hiszik magukat.

Az ember minden időben s minden helyen vonzódott az istenséghez s nincs nép, mely ne imádna egy legfelsőbb, sorsát intéző lényt. Azonban a szerint, a milyek az ezen érzelemhez szövetkező érzelmek vagy ösztönök, ez különféleképen nyilatkozik.

XIV. Lajos, II. Fülöp s Alba hercegeben párosulván ezzel a rombolás ösztöne, ezek más vallásfelekezetűek iszonyu kegyetlen üldözőivé váltak, míg Milton és Klopstockban egyesülvén az eszményiséggel, a legmagasztosabb költemények teremtőjévé vált.

A németekben e szerv aránylag rendkívül nagy mértékben van kifejlődve.

6. §. Az állhatatosság.

Ezen érzelem szerve a fejtető hátsó részén, épen a középvonalon van (15. sz.) s környezői a tiszteletérzet, a lelkiösmeretesség és az önérték szervei.

Gall ezen szervet igen nagy mérvben kifejlődöttnek találta többek közt egy hirneves utonálló fején is, ki fogságában inkább önmaga

fölakasztotta magát, hogysem a vallatás kínjai közt cinkostársait kivallja; — valamint Strassburgban egy tolvaj koponyáján, a ki egy egész éven át némának tétette magát.

Nagyon ki van fejlődve a karaibok fején, mely nép állhatatosságát eléggé kitünteté azzal, hogy minden amerikai néptörzs közt csupán ezt nem voltak képesek a spanyolok és portugálok meghódítani. Az északamerikai indusban is nagyon ki van fejlődve e szerv, de összeköttetésben a titkolási ösztönnel, s innen magyarázható, hogy ez képes emberfölötti kinokat kiállani a nélkül, hogy jajgatna. — Az önfejű gyermekeknél a koponya e része szintén igen ki van fejlődve.

Ha e szerv tulnyomó, az arckifejezés igen keménynyé, a test magatartása feszessé, egyenessé és a hang nyerssé, erőssé válik.

Egyébiránt a jellemszilárdságot tévedés volna a lelki vágyak és hajlamok kielégítésében tanusított kitartással összetéveszteni. Minden erősebb lelki tehetség aránylag megfelelő erélyével fog érvényre vergődni. A leküzdési ösztönnel bíró, de állhatatossággal nem dicsekedhető férfi ugyan ösztönének megfelelő küzdési vágyat fog tanusítani; de más, gyöngébb ösztönei ennél sokkal csekélyebb erélylyel fognak nyilatkozni.

7. §. A lelkiösmeretesség.

Az európaiak koponyáján e szerv (16. szám) rendesen sokkal kifejlődöttebb, mint például Ázsia vagy Afrika ős lakosainál, s a polgárosodással arányban szokott növekedni; s valóban a művelt népek legszebb tulajdonsága az igazságosság, mi nem egyéb a lelkiösmeretesség kifejlődésénél.

A régi csatatérek sirjaiban talált skót és angol harcosok koponyáin e szerv sokkal tökéletlenebb, mint a mai angolok és skótok fején.

A túlzott lelkiösmeretesség szörszálhasogatóra, önkínzásra vezet.

Ha megbetegszik ezen érzelmek szerve: akkor a beteg lelkét iszonyu érzelmek, a bűnösségnek sokszor csak képzelt érzetei töltik be. Az egyik azt hiszi, hogy gyilkolt; a másikat meg oly bűn terhe nyomja, melyet nem bír magáról lemosni.

A lelkiösmeretesség nagyszerű példáját nyújtotta Regulus, midőn a karthágóiakhoz, és bajor Lajos, midőn osztrák Frigyes fogságába visszatért. Ellenben egészen más érzelmek vezérelték I. Ferenc francia királyt, midőn ezt V. Károly fogságából elbocsátotta.

8. §. A remény.

Lásd ábráinkon a 17. számot.

Dr. Gall a reményt minden egyes tehetség

működése következményének tekintette, Spurzheim azonban úgy vette észre, hogy az egyes tehetségek által életre ébresztett vágy tart lépést a reménnyel. Az erős szerzési ösztönnel bíró ember például nagyon vágyhatik szerezni, a nélkül, hogy e vágygyal reménye arányban lenne. Különbén a mindennapi életben is gyakran láthatunk reményleni nagyon hajlandó embereket, és ismét másokat, kik nagyon hajlandók vágyuk kielégítéséről gondoskodni is.

9. §. A csodálatos iránt való érzék.

Ennek szerve a koponyán 18. számmal van megjelölve.

Gallt egykor Páris egyik előkelő férfia látogatta meg azon kéréssel, hogy vizsgálná meg koponyáját, mire ennek első megjegyzése így hangzott: „Önnek néha látományai (visiói) vannak!“ A magát vizsgálat alá vetett csodálkozva azökött fel székéről s megvallotta, hogy néha csakugyan szoktak látományai lenni, de erről a mai napig soha senkinek egyetlen szót sem szólt a miatt való félelmében, nehogy babonásnak mondják.

Tassóról tudjuk, hogy ez nagyon hitt a csodákban, s hogy azt hivé, miként ő a szellemekkel közlekedésben van. S ennek koponyáján a csodálatos iránt való érzélem s az eszménység szerve csakugyan nagyon ki van fejlődve.

Igen csekély e szerv Uj-Dél-Wales lakói-

nál, s az utasok beszélnek, hogy ezek előtt minden benyomás okozása nélkül történhetnek a legrendkívülibb jelenségek. Peru lakosainál ellenben e szerv igen nagy, s ezek nagy hajlandósággal bírnak a természetfölött valóban hívésre; ezek Pizzarot és kíséreit a nap fiainak tekintették, s mivel e csodálkozásuk erélyüket elzsibbasztotta, azért sikerült őket a spanyoloknak meghódítaniok.

10. §. A szépség vagy eszményi iránt való érzék.

Gall ezen szervet (19. szám) legelőször barátjai egyikén vette észre, ki különben közönséges ember léttére az által lett hirneves, hogy nagyon könnyen tudott igen csinos verseket rögtönözni. Ovid szobrán s kora több költőjének: mint Göthének, Schillernek, Kauffmann Angelikának, Gesznernek és Klopstocknak fején e szervet szintén igen kifejlődöttnek találta, valamint Blumauerén, a „Travestált Aeneis“ szerzőjeén is, csak hogy ezen az élcs szerve is kitünőbb rangot foglalt el.

Egyébiránt e szerv nemcsak a költőknél, de minden emelkedettebb művésznél is nagyon kifejlődött, mert ezek is az eszményi szép után törnek, akár szóval, vésővel, szinekkel, hangokkal, akár építményekkel; ellenben alig látszik ezen érzék szervének nyoma a nyers, az eszményi szép iránt fogékonytalan népeknél, s a baromilag aljas gonosztevőknél.

VI.

Alakító tehetségek.

1. §. Összeillesztési tehetség.

Nagy ezen tehetség szerve (9. szám az ábrákon) minden, az erömütannal is foglalkozó művésznél, mint például Brunel építésznek, a Themse alatt átvezető alagutnak hirneves készítőjénél, avagy Herschelnek, ama nagy teleskop készítőjének, Daunecker és Canova szobrászoknak, Rafaelnek, Michel Angelonak és másoknak koponyáin.

Az állatok közül is például a hódnak s a mesterséges fészkeket építő madaraknak koponyáin e tehetség szerve sokkal kifejlődöttebb a nem-építő állatokéihoz arányitva, s nagyon kicsiny a különben meglehetősen értelmes, de mitsem építő állatoknál, mint például a ló, elefánt és kutyanál, valamint a teljesen vad, nem építkező, szerszámokat és ruházatot sem készítő emberfajoknál, mint a milyenek az uj-hollandiaiak és az afrikai bokorlakók.

2. §. Az élc.

Ábráinkon ennek szerve 20. számmal van jelölve.

Nagy ezen szerv Rabelais, Cervantes, Boileau, Swift, Sterne, Voltaire, Jean Paul s más hires élcelők szobrain. Sterne arcképein ennek mutató ujja épen ezen, nála nagyon kifejlődött szervén nyugszik.

Ezen szellemi tehetség természete fölött nagyon sokan vitatkoztak s többek közt az edinburghi phrenologiai lapban is. E helyütt a vitás kérdés leginkább a körül forgott, vajjon az érzelmi, avagy a gondolkozási tehetségekhez sorozható-e az élc? Struve ezt az alakító tehetségek közé illesztette.

Ezen szerv jellemző tulajdonsága abban rejlik, miként fog fel és ad elő valamely tárgyat. Bizonyos emberek például ellenállhatlan hajlammal birnak mindent nevetségessé tenni, kik mindennek nevetséges oldalára tekintenek, s kik a sors minden csapása dacára folytonosan teli vannak nevettető ötletekkel, mint például IV. Henrik francia király, Piron, Mathurin, Regnier, Diogenes, Juvenal, Horátius és nálunk az oly korán elhunyt Beöthy László, ki az élc nyilajval igyekezett az élet bajai ellen harcolni.

A festész, a zenész, a költő és a szónok is fűzhet élceket műveibe.

Ha az élcet boncolás alá vesszük, csakha-

mar észrevesszük, hogy az abban rejlő érzelem, hasonlat vagy következtetés csak az előadás módja által vált élccé. Midőn például az egykori úr tálon nyelvet hozó s azt elejtő inasához így szólt: „Nem tesz semmit, ez csak *Lapsus Linguae* volt“, — e szavak neveltető modorban fejezik ki az úr jóakarátát, melylyel inasa megzavarodását el akarja oszlatni.

Lord Stair és XV. Lajos története ismeretes. E két férfi rendkívül hasonlított egymáshoz; midőn tehát Stair lord a francia udvarnál megjelent, a nem ritkán nagyon vastagon tréfáló király így kiáltott fel: „Szavamra, rendkívül hasonlit!“ — aztán a lordhoz fordulva kérdezé: „Nem volt az ön anyja valamikor Franciaországban?“ Mire a lord gyorsan válaszolá: „Megbocsásson fölséged, anyám nem volt itt soha, de atyám igen!“ Az élc itt is az előadásban rejlik.

3. §. Utánzási tehetség.

A jóakarát s a csodálatos iránt való fogékonyság közt fekszik (21. szám) az utánzási tehetség szerve.

Gall e tehetség szervét legelőször egy igen ügyesen mimelő süketnémán, később pedig számos jelesebb színészen vette észre. A kajdacsok (papagályok) és majmok fején szintén meg van e szerv.

Mig az élc jellemző tulajdonsága, hogy az ellentéteket helyezi egymás mellé, addig az

utánzási tehetség a valóban észlelt dolgokat igyekszik előadni.

E két tehetség szövetkezéséből keletkeznek a karrikaturák, s ezek azon arányban sértők, a mily arányban csatlakozik hozzájuk a rombolási ösztön.

A titkolozási ösztönnel szövetkezve alapját képezi a különböző árnyalatu színészi tehetségnek, a szerint, a milyen hajlam vagy ösztön járul még hozzájuk.

Az utánzási tehetséggel biró festész és szobrász képes lesz a természet hű utánzására; a költő e tehetsége erejével hiven fogja festeni alakjait s jelesül a drámában, hol a személyek beszélve és működve lépnek fel.

E tehetség a gyermekekben rendesen hatalmasabban működik, mint a felnöttekben s tudvalevő, hogy a gyermekek nagyon sokat tanulnak utánozva.

A kinél e tehetség nagy mértékű s még hozzá élénk vérmérsékletű, az beszéd közben igen hajlandó lesz szavait azoknak megfelelő tag- és arcjátékkal kíséni.

4. §. Rendszeretet.

A szem fölött, a számok és a szinek iránt való fogékonyság közt s a zeneérzék alatt (29. szám) fekszik a rendszeretet szerve.

Nagy volt ezen szerv Humboldt Vilmosnak és igen kicsiny Curran, hires irföldi államférfinak

fején, a ki valóban mind ruházatában, mind egész lényében igen rendezetlen volt. Nagynak tapasztalták e szervet több rendszerető örül-
tön is, míg például a rendkívül rendetlen és piszkos népeknél, mint például az eszkimóknál, alig van nyoma.

5. §. A zene iránt való érzék.

Ennek szerve ábráinkon 32. számmal van megjelölve.

Világosan észrevehető ez az éneklő madarak fején a nem éneklőkéhez képest, úgy, hogy a gyakorlott szem csupán ennek nyomán is képes az énekes himet a nem énekes nösténytől megkülönböztetni.

Hogy a zenei érzék a léleknek eredeti tehetsége, kiviláglik azon körülményből, miként számos, különben lelkileg teljesen beteg örült nemcsak fogékony a zene iránt, de önmaga is képes zenélni, s hogy már nem egyszer akadtak három éves gyermekek is, kik a hamis hangok hallatára nemtetszésüket nyilvánították, s kik helyesen énekeltek és zenéltek, a nélkül, hogy ebben utmutatást nyertek volna.

6. §. Nyelv- és szóérzék.

Ezen érzék szerve a szemüreg felső lapjának hátulsó részén fészkel, amiért ezt többé-kevésbé befelé szoritja, s következetesen a szemet le- és kifelé tolja. (33. szám.)

Gall e szervet fődözte fel legelőször s már mint iskolás fiu tapasztalta, hogy a leckéiket szó szerint, könyv nélkül könnyen megtanuló fiuk szemei nagyon kifelé dülök voltak, amiért azokat a többiek rendszeren ökörszeműeknek csufolták.

Gyakran adja elő magát oly eset, hogy némely ember szélhűdés, vagy az illető szerv helyén történt ütés következtében beszélő tehetségét elvesziti, de azért a szavak által megjelelt tárgyak- és fogalmakkal mégis tisztában van, s ezen körülmény egyszersmind hatalmasan bizonyítja, hogy a szó- és tárgyismeretnek külön-külön szerve van. A gyermekek, némák és siketnémák gondolkoznak, érzenek és vágyakoznak beszélhetés nélkül, s ez újabb bizonyíték a mellett, hogy a beszélő tehetség szerve a lélek többi szervétől elkülönített.

VII.

Az ítélő tehetség.

1. §. Tárgy-érzék.

A tárgy-érzék szerve közvetlenül az orr fölött van. (22. szám.)

A kiben a tárgyérzék, kivált pedig kapcsolatban az alak iránt való érzékkal a gondolkozó tehetségnél nagyobb mérvben van kifejlődve, az nagyon hajlandó a személyesítésre, mi a nagy tömegnél nagyon gyakran fordul elő. Ez Istent nem szellemében s valójában gondolja át, hanem emberi alakban képzei.

III. György angol király fején e szerv különösen nagy volt, s ennek és nagyon kifejlődött alak-érzékének tulajdonithatni, hogy az egyszer látott személyeket évek elforgása után is megismerte.

2. §. Az alak iránt való érzék.

Az orresont mellett jobbra terjed el az alak-érzék szerve. (23. sz.)

Ha e szerv igen kicsiny, akkor a szemüreg belső lapjai szorosan az orresonhoz tapadnak, s

akkor az orrnak a szem szögletétől való távolsága igen csekély.

Kis gyermekeknél e szervrendesen nagyon ki van fejlődve, s ezek valóban minden tárgynak alakját igen figyelmesen szokták vizsgálgatni, s a gyermekeknél a szem és az orr gyökere közt való tér a felnőttekéhez arányosítva, rendesen igen nagy.

3. §. Tér, távlat és nagyság iránti érzék.

A szemöldök iveretének belső szögletében fekszik (24. szám) a tér és nagyság iránt való érzék szerve.

A távlatra nézve nagy szolgálatokat tett férfiak, kivált pedig a tájképfestészek fején e szervet nagynak tapasztalták.

A nagyság iránt való érzék a terime viszonyaival foglalkozik s képessé tesz minket valamit belátni, azaz a távolságok és területek nagyságát megítélni. Ez oly arányban van az alak iránt való érzékhez, a milyenben az alak a térhez.

A homlokür ezen s néhány más szomszédos szerv megítélésében némi nehézséget szokott okozni.

4. §. A*suly iránt való érzék.

Közvetlen a szem fölött, a tér és a színek iránt való fogékonyság szerve közt van ezen érzék szerve. (25. sz.)

Ügyes céllövők s az oly emberek, kik a me-

chanikában könnyen eltalálják a súlypontot s az ellentálló erőt, ezen szervvel nagyon kifejlődött fokban bírnak.

A súly iránt való érzéken alapszik a statika, vagyis a mechanika azon ága, mely a testeknek súlyuktól feltételezett mozgását tekinti; azután az egyensúly, mely az élet számtalan viszonyában, milyen a járás, futás, lovaglás, táncolás, korcsolyázás, kötélén táncolás sat. nagy-jelentőségü.

5. §. A szinek iránt való érzék.

Ezen szerv a szemek fölött, a súlyérzék és rendszeret szerve közt s közvetlenül az idő iránt való fogékonyság szerve alatt van. (26.sz.)

A szinezésben igen kitűnt festészek homlokán e szerv nagyon kifejlődöttnek találtatott, mint például a Rubens, Titian, Rembrandt, Salvator Rosa, Claude Lorrain s Witkie-én, s ezeknek közvetlenül a szem fölött levő részén erős kidülés képződik, minek következtében az egész szemöldök s annak különösen külső része erősen fölfelé kapaszkodik.

A szinek iránt való fogékonyság a nőkben rendesen kifejlődöttebb mint a férfiakban.

§. 6. A helyek iránti érzék.

Közvetlenül a szemek fölött, az orr gyökere külső részétől a homlok közepéig rézsutos irányban terjed a hely iránti érzék szerve. (27.sz.)

Gall ezen szervetigen kifejlődöttnek találta az oly embereken, kik nagy előszeretetet tanusítottak a csatangoló élet iránt s nagy helyismerettel s a helyekre való visszaemlékezéssel bírtak.

Igen ki volt fejlődve e szerv sir Scott Walteren, a nagyszerű angol regényíró homlokán, aztán Columbusén, Vasco di Gamaén, Cookén, Mungo-Parkén, Humboldt Sándorén, Keplerén, Galileién, Tycho di Bracheén, Newtonén s általában a nagy csillagászokéin. Hasonlóképen igen ki van ez fejlődve a nagy sakkjátékosok, s a magukat könnyen tájékozni tudó hadvezérek homlokán. — Ez a férfiak fején rendszeren nagyobb mint a nőkéin.

7. §. Az idő iránti érzék.

Ábráinkon a homlok két oldalán 31-es számmal van megjelölve. Nagynak találták e szervet az oly embereknél, kik nem tekintve az órára vagy a napra, az időre nézve könnyen tudják magukat tájékozni; kik a zenében az üteny, s a verselésben a rímek iránt nagy fogékonysággal bírnak.

A kiknél e szerv túlnyomólag kifejlődött, azok az élet minden viszonyában az időre vonatkozók iránt nagy előszeretetet tanusítanak. Ezek számára a történelem chronológiává válik. Ezek mindig készen vannak a kitűzött időre, s rossz néven veszik, ha másokra bármi rö-

vid ideig kell is várakozniok. Az ilyen emberek lefekvéskor azt is meg bírják határozni, hogy az óra mely negyedében fognak fölérredni.

8. §. A tények iránti érzék.

Ennek szerve épen a homlok közepén fekszik (30-ik szám) s ha ki van fejlődve, ott némi domborodást képez.

Nagy ez a gyermekeknél, kik örömet hallgatnak történetkéket és meséket; nagy volt Sheridánnál, kinek elbeszélései igen jelesek s telvék tényekkel, valamint Pitt angol miniszternél is; ellenben kicsiny volt Moore Tamás költőnél, kinek meséi, mint ilyenek alig érdemelnek említést, míg reflexiói és rajzai kitűnőek. Kicsiny Voltairenél is, kinek történelmi munkái, mint ilyek értéknélküliek, míg élcelésében és következtetéseiben páratlan. Ellenben e szerv igen ki volt fejlődve Scott Walterben, s ennek meséi valóban páratlanok.

A németekben e szerv általában fejletlen, míg gondolkozó tehetségeiké nagy.

9. §. A számok iránti érzék.

E szerv a szemöldök és a szem külső szöglete közt mutatkozik s ábráinkon 28. számmal van megjelölve.

Gall számos oly esetet sorol elő, midőn különben más tekintetben fejletlen gyermekek a

számolásban rendkívüli mesterek voltak, s ily eseteket időnként most is nem ritkán jegyeznek föl lapjaink. Más részről meg az sem ritka, hogy különben szép lelki tehetségekkel felruházott emberek bármily nagy erőködés dacára sem tudnak a számolásban sokra menni. E tapasztalatok annak bizonyítékai, hogy a számok iránt való fogékonyság külön tehetség.

Ezen szervet illetőleg maga Combe György, a phrenologok egyik elsőrendű tudósa is döntő példa, ki legnagyobb gondossága mellett sem volt soha képes pontosan összeadni, kivonni, sokszorozni vagy elosztani.

VIII.

A gondolkozó tehetség.

1. §. Bevezetés.

A gondolkozó tehetségnek csak két szerve van, míg az ítélő tehetségnek kilenc s az alakító tehetségnek hat.

Az állatoknak megvan mindazon ösztönük, a mi az embernek s e mellett az érzelmek egy-némelyikével is bírnak, mint például a tetszvágygyal s gondossággal s ezenkívül még képességekkel is, például építkezési, utánzási, zenesi stb. képességgel s az ítélő tehetség számos fajával is fel vannak ruházva. De *gondolkozási tehetséggel* a szó szoros értelmében csak az ember dicsekedhetik.

A gondolkozási tehetség szervei az értelem szervei közt a legfelső helyet foglalják el, s ezek az *összehasonlítás* és a *következtetés* szervei.

2. §. Összehasonlítási tehetség.

A homlok felső részének közepén (34-ik szám) van e tehetség szerve.

Ha e szerv erősen ki van fejlődve, akkor az a homlok felső részén mintegy vonalnyi széles-

ségben kezdődik s aztán hengeralakba összehúzódva egészen a tények iránt való érzék szerveig vonul le.

Gall e szervet először is bizonyos, igen élénk szellemü tudóson vette észre, a kivel gyakran társalgott bölcsészeti tárgyak fölött. A mint ez állításait egyhirtelen nem bírta döntő okokkal bebizonyítani, azonnal hasonlatokhoz folyamodott, s ezekkel mindig meggyőzte ellenfeleit, míg az egyszerű következtetésekkel semmire sem ment.

Gall ugyanezen időtájban két volt jezsuita fejéhez is hozzá jutott, kik egyházi szónoklataikban leginkább hasonlításaik és paraboláikkal hatottak hallgatóikra. Később megvizsgálta Berhammer híres népszónok fejét, ki nagyon alantjáró s gondatlan kifejezései dacára, a mindennapi életből vett hasonlataival közép műveltségű hallgatóit mindig elragadta. Nagy ezen szerv Göthénél, kinek irataiban nagyon sok a hasonlat, és Sheridan angol költőnél, kinek irataiban a metaphorák és allegórikus kifejezéseken kívül kétezer és ötszáz hasonlat fordul elő. Nagy volt ez továbbá Moore Tamás költőnél, Pitt William államférfinál, IV. Henrik francia királynál s Hume angol parlamenti szónoknál. A hinduk nyelve tele van képes kifejezések s hasonlatokkal, s ezek homlokán e szerv nagyon kifejlődött, míg a szellemileg nagyon szegény karaibokéin nagyon csekély. A fran-

ciáknál a következtetés szervéhez képest igen nagy. — A gyermekeknél e szerv nagyon ki van fejlődve, s ezek a tanulástárgyai közt csakugyan legjobban szeretik az allegorikus mesét. La Fontaine homlokán e szerv rendkívül ki volt fejlődve.

3. §. A következtető tehetség.

Ennek szerve a homlok felső részének két oldalán, (35-ik szám) az összehasonlító és utánzási tehetség, a csodálatos, az élc és a tények iránt való érzék szervei közt van.

Már régen észrevették, hogy a mély bölcselkedő szellemű férfiak homlokának felső része igen nagy, a milyen volt ez Sokrates, Demokritos, Cicero, Chaucer, Locke, Montaigne, Galilei, Labruyere, Leibnitz, Condillac, Diderot, Mendelssohn s másoknál. — Gall Bécsben is észrevette, hogy Kant legbuzgóbb és legszellemesb tanítványainak homlokán e szerv nagyon ki volt fejlődve. Kant, Fichte és Schelling fején hasonló képződés mutatkozott, s e férfiak mindegyike leginkább következtetései által tűnt ki. Ellenben a gyöngye következtetéssel bíró emberek homloka mindig keskeny és alacsony.

E tehetség lényege abban áll, hogy annyiban állit mindig két tételt egymás mellé, a mennyiben az egyikben a másiknak alapja, oka,

vagy megfordítva: a mennyiben az egyikben a másiknak okozatja, következménye található fel.

Számos az oly ember, kik előtt a tünetek, és események egész láncolata folyhat le a nélkül, hogy az ezeket összefűző kapcsokat észrevevénék; míg másokra nézve a világ tüneményei csak annyiban birnak becsesel, a mennyiben azokban az őket összefűző kapcsolatot észrevehetik.

Láttuk például, hogy XIV. Lajos Franciaországban a királyi hatalmat legmagasabb fokára emelte; láttuk, miként igyekezett ennek gyöngye utóda hatalmas elődjének példáját követni; láttuk már XIV. Lajosnak betelhetlen dicsvágya mily iszonyu szenvedésekkel árasztotta el országát; hogy XV. Lajos alatt miként uralkodtak a kegyencnök, miként lön az ország kívülről megalázva, otthon pedig lábbal tiporva; mily iszonyuan kezdettek a viszonyok és fogalmak zavarodni, s miként fejlődtek ezek a Lajosok leggyöngébbikének kormányzása alatt véres forradalomná.

Ezen eseményeket elénk sorolja a történelem, s mégis mily iszonyu nagy azok száma, kik a három Lajos kormányzási hibái és a véres forradalom közt való szükségképeni összefüggést föl nem ismerték s nem ismerik föl, sőt kik izgatásoknak, lázításoknak tulajdonították e forradalmat, mintha bizony az izgatók képesek lettek volna ily óriási sikert kivívni, ha szavaik nem akadnak rájuk készséggel hallgató fülekre!

A következtető tehetség XIV., XV. és XVI. Lajos kormányzási hibáit a forradalommal együvé csatolja s ama hibákban látja ennek előidéző okait. A ki azonban csekély következtető tehetséggel bír, az itt valamint az élet számos tünetében nem látja meg az ok és okozat közt levő összefüggést.

Ha a következtető tehetséggel erősen kifejlett ítélő tehetség párosul, akkor az a való élet felé fordul; de a hol az ítélőtehetség aránylag gyöngé, s a hol a gondolkozó tehetség ily módon nem fordulhat a való élet felé, ott oly abstractióban tevélyeg, mik e földi léttel semmi összefüggésben sincsenek. Az is csak a következtetési tehetség hiányának tulajdonitható, ha valaki tagadja az isten lételét, mert ez mindennap oly tünetényeket láthat, mik csak a legtökéletesebb erő és bölcsesség kifolyásai lehetnek; de mert észre nem veszi azon kapcsolatot, mely ezen okozatokat okozójukkal összefüzi, azért meri tagadni a mindenható lételet.

IX.

Némely ellenvetés megcáfolása.

1. §. Bonctani ellenvetések.

A phrenologia ellen mindenekelőtt a bonctudomány részéről történnek ellenvetések.

Gall tana ellen már Buffon azon megjegyzéssel lépett föl, hogy hiszen némely hülye feje is teljesen rendszeresen képződött. De e megjegyzést már maga Gall is tette volt s így nem szolgálhat az tana ellen. Az agyban ugy mint a test egyéb részeiben két lényeges elem van: t. i. a minőség és a mennyiség. Ha az agy minősége rossz, akkor ez már elég ok a hülyeségre, legyen bár annak mennyisége elégséges is. A fönnebbi ellenvetés tehát azon föltevésen alapszik, hogy a kaponyatan nem tekint az agy minőségére, a mi pedig előtte épen oly fontos mint annak mennyisége.

Berarda és Montegre, Gallnak e két tüzes ellene azt hozza föl, hogy az agy lényegében egy s hogy annak külön-külön szervekre való osztása meg nem engedhető. — Az agy két féltékéből, az agyból és agyacsból, a szürke és fehér

res anyagból áll, számos rajta a barázda és csavarodás sat., szóval: ez különbféle alakzatokból alkotott egész. Ha az agy csepegő, folyékony anyag lenne, akkor meg tán azt vetnék ellen, hogy az agy „elválaszthatlan“ egészet képez. De az agy nem ilyen anyag. Mire való volna azon ama különbféle alakzat, ha azoknak működésükre nézve ugyanegy feladatuk lenne?

Azt is emlegetik, hogy az egyes szervek közt nem lehet szemmel látható határokat kijelölni, a miből az következne, hogy az egyes szerveknek nem tulajdonithatni körvonalazott működési kört. Másrészről azonban meg épen ellenkező szemrehányással állnak elő, azzal tudniillik, hogy a phrenologia igen szigorú határokat állapít meg, a melyek sem testileg nem léteznek az egyes szervek közt, sem pedig szellemileg a lélek különmemű működéseiben. A természetben az átmenetek mindig fokozatosak; a kéz a karhoz, a kar a vállhoz csatlakozik sat., a nélkül, hogy ezen egyes testrészek közt szoros határokat volnánk képesek vonni. Ha tehát a test nagyobb részeinél nem vagyunk erre képesek, hogyan tehetnök ezt az agy sokkalta kisebb részeiben? Tudjuk, hogy az önkénytes s az önkénytelen mozgás és az érzés idegei ugyanegy burokban vannak, de boncoló orvosaink mégsem képesek ezen idegeket olyképen elválasztani egymástól, hogy azok külön-külön működési körüket is meghatározhatnák. De azért

ebből még koránsem következik az, hogy eme idegszálaknak nincsen különböző feladatuk. Hasonló áll a phrenológiára nézve is.

2. §. Élettani (physiologiai) ellenvetések.

Ha valamely lelki tehetségnek a fej mindkét részén levő szerve egyaránt meg van sértve, akkor magától értetik, hogy azon szellemi működés is meg lesz zavarva, melyet ezen szervek együtt eszközölnek. Ha ellenben eredetileg csak az egyik szerv volt is megsérülve, még sem ritka eset, hogy ennek betegségében a másik is osztozik, a mint ez a test egyéb részeinél is gyakran fordul elő. Átalában úgy látszik, hogy az agynak bal féltékéje (hemisphaerája) kisebb mértékben tevékeny, mint a jobbik, a miből következik az is, hogy a bal rész szerve önmagában ritkán képes mindakettő feladatát teljesíteni. Egyébiránt az agynak nemcsak ez egymással közlekedő két szerve, de átalában annak minden szerve közt kisebb-nagyobb belső összeköttetés létezik. Tehát a mily mérvben terjed ezen összefüggésnél fogva a szenvedés köre a szervekben, ugyanazon mértékben lesz megzavarva szellemi működésük is. Ha az agy szervei lassanként egymásután vagy egyszerre betegedtek meg, működésük is a szerint lassanként vagy egyszerre lesz megzavarodva. Innen magyarázhatni, hogy bár több a szerv s az ezeknek megfelelő lelki működés, s bár többfélék a

szervek, mégis az egész lelki működés is megzavarodhatik.

Némely physiolog azelőtt az állatokon elkövetett vérengzéséből is tett ellenvetéseket a phrenológiára. Ezek t. i. a szegény kutyák, macskák, nyulak és madarak agyvelejét szelektenként vagdalták ki, s mert ezen uton nem jutottak ugyanazon eredményre, a melyre Gall, ki egészséges embereket és állatokat tűzött ki figyelése tárgyaul, ennél fogva Gall tanát hamisnak állították. De az ilyen kísérletek csalékony voltára már maga Gall is figyelmeztetett; mert mielőtt az agyhoz érne a bonckés, az már a véredények, idegek s más szervek egész sorát sérti meg, s ezért az agy szerveinek rendes működése tudatára sohasem juthatni: mig Gallnak és követőinek törekvése oda volt irányozva, hogy az agy különböző részei rendes működését ismerhessék meg.

3. §. A theologusok és a bölcészek ellenvetése.

A theologok és a bölcészek azt hányták a phrenologia szemére, hogy ez a „szellemi egység“ és „az akarat szabadsága“ eszméjét kizárja, s hogy következménye a végzetben hívés (fatalismus) és az anyagiasság (materialismus.)

A szellemi egység azonban a lélek többrendbeli erője mellett is létezhetik, a mint létezik a test egysége, bár annak része több. Ha ez nem áll, akkor a lélektannak régi oskoláját

épen úgy illeti a föntebbi vád, mint az ujat, mert ezek egyike úgy mint a másika is a szellemi erők és tehetségek többféleségét tanítja.

A fatalismust és a materialismust illető vádra megjegyyezhetni, hogy a phrenologia nemcsak a következtetési tehetséget veszi föl tanai közé, mely tehetségnek föladata a külső tünetek belső okait kutatni, de mely egyszersmind arra is törekszik, hogy minden lehető esetben kimutassa az ok és okozat közt levő összefüggést. Hogyan vádolhatni tehát fatalismussal azon tant, mely épen a fatumot tagadja, midőn meg nem engedi, hogy az ok és okozat közt nincs összefüggés. — A mi pedig a materialismust illeti, a phrenologia az anyagnak nem enged nagyobb tért, mint a mennyit a tapasztalás követel az anyag számára. Ha istennek úgy tetszett, hogy az ember testét és lelkét nemcsak átalánosságban, de azok különös részeiben is összefüze, ezért a phrenologia nem feles. A phrenologia mitsem teremtett, mitsem fűzött egybe, hanem csak azt fődözte fel, a mit isten teremtett és együvé csatolt.

X.

Z á r s z ó.

Gall néhány ügyetlen tanítványa vagy elene által megcsalatra, sokan azt hívék s ma is azt hiszik, hogy a phrenologia mindenekelőtt a kaponyával foglalkozik. Az ily tudomány volna a szoros értelemben vett kaponyatan, azaz „Cranologia.“ Könyvünk második részének elején már kifejeztük, hogy a „kaponyatant“ mindenütt „phrenologia“ értelemben kérjük vettetni, a lélektan ezen nemét ily módon akarván megkülönböztetni a szintén lélektant jelentő „psychologia“ szótól.

A kaponya az agynak csak külső burka, s így a szorosán vett kaponyatan is a tágabb értelemben vett, az agyra és annak szellemi működésére áttérő kaponyatannak csak előcsarnoka.

De különben a mint a kaponya az agygyal, úgy a szorosán vett kaponyatan a tágabb értelmével közvetlen összeköttetésben van.

TÁRGYMUTATÓ.

Első rész.

ARCISME.

I. Bevezető jegyzetek.

	<i>Lap</i>
Az arcisme meghatározása	1
E tudomány valóságára	2
Az arcisme előítéletes ellenei	4
Az arcisme haszna	5
Az arcisme tanulmányok könnyűsége	7
A jó arcismerő minősége	8
Mily szellemben kell ezt tanulmányozni?	10

II. Az arcisme tanulmányokról.

Arcisme gyakorlatok	12
A megfigyelés pillanata	13
Az alakon kívül levő tanulmányozás	14
A szépség és a rútság	15
Eszményi arc	17
Hogyan szemléljük az arcot?	19
Gyakorlás leírás által	21
<i>Gyakorlatok</i>	23

III. Az emberi arc elszigetelt részei.

A tanulmányul szolgáló arcrészek	31
A homlok	31

	<i>Lap</i>
A szemek	35
A szemöld	38
Az orr	40
A száj	43
A fogak	46
Az áll	47
Az arcok	49
A fül	50
A nyak	51
A haj	51
<i>Gyakorlatok</i>	52

IV. A kaponya alkata mint arcismei jelvény.

A kaponya tanulmányozása arcélből	61
A vad baromiség jelei a kaponyán	68
Vésale András észrevételei a kaponyáról	70

V. A különböző vérmérsékletek arcismei jelei.

Az arckifejezések jellegei	74
A vérmérsékletek haragra lobbanósága	77
Az erő és a gyöngeség jelei	80
A gyöngeség különösen ismertető jelei	82
A begyakorlás külső hatásai	83
A szenvedélyek tana	84

VI. Nemzeti arckifejezések jellegei. — Családi hasonlatosságok.

A nemzeti arckifejezések jellegei	87
Az emberfajok főosztályozása	90
Európai arckifejezések. — Az olasz	94
A francia	96
A spanyol	99
Az angol	100
A német	101
Földszarki emberfajok	103
A szlávok	106
A magyar	108
Családi hasonlatosság	112
A hasonlóságok okai	114

VII. Az emberi arcnak különböző állatokéval
való összehasonlítása.

	<i>Lap</i>
Általános hasonlóságok	118
Az oroszlán és a sertés összehasonlítása	121
A juhról	122
A kutyáról	123
A farkasról	124
A madarokról	125
A hullókról	125
Kettős hasonlóság	127
A halakhoz való hasonlóság	128

VIII. Arc- és árnyképek.

Az arcképek arcismei tanulmányozása	129
Szoborfejek	132
Posthumus László, Mátyás az Igazságos és Dobse László magyar királyok domborművi arcképei	133
Az árnyképek tanulmányozása	137
Az árnyképek jelentése	138
Az árnyképek kiváló részei	139
Hosszaság és szélesség	140
Árnyképeken való gyakorlatok	141

IX. Az arcisme eredményei.

A szépség különböző fajáról	149
Tökéletes szépség. — Ezt lehetetlen meghatározni	150
Kellemes, kecses, bájos alakok	152
Szellemileg szép arcok	154
Magasztos arcok	155
A jellemek megítélése	156
Az arcismei tanulmányok alkalmazása	157

X. A női arckifejezések.

Az arcisme női arckifejezésekre való alkalmazásának hasznossága	160
A női tökély jelei	161
A női arcél	163
Női árnyképek és arcélek	163

XI. Jegyzetek.

	<i>Lap</i>
A női szépségről általán	170
Az arcképekről	172
Az ellentétes arckifejezésekről	174

XII. Lavater száz jegyzete.

Általános szabályok	181
A homlokról	183
A homlok ráncairól	185
A szemekről	186
A szemöldekről	189
Az orról	191
Az arcvonásokról	192
A szájról	193
Az állról	195
A homlokról és szájról	196
A butaságról	196
A bolond	197
Sokoldalú jellem	197
Merőben aljas jellem	198
Önfejűség	198
A nők	198
A szemölcsökről	200
A semmirekellő	201
Ingadozás és tettetés	202
A mosoly	202
Kétszínű jellemek	202
Rendithetlen jellemek	203
A gondolkozó fő	203
A kéjenc	203
Össze nem férő jellemek	204
Férfias jellemek	204
Kiktől őrizkedjünk?	205

Második rész.

KAPONYYATAN.

	<i>Lap</i>
<i>I. Néhány szó Gallról és tanárol</i>	211
<i>II. Előismeretek</i>	216
<i>III. A kaponyyatan alapelvei</i>	220

IV. Az érzékiség, vagyis az ösztönök.

A nemi ösztön	222
A gyermekszeretet	227
Öszpontosító ösztön	230
Ragaszkodás, vagyis: csatlakozási ösztön	232
A leküzdési ösztön	234
A rombolási ösztön	236
A titkolozási ösztön	242
A szerzés ösztöne	244
A táplálkozási ösztön	246

V. Az érzelmek.

Az önérzet	247
A tetszvágy	249
A gondosság és az óvakodás	250
A jóakarát	251
A tisztelet	252
Az állhatatosság	253
A lelkiösmeretesség	255
A remény	255
A csodálatos iránt való érzék	256
A szépség, vagy az eszményi iránt való érzék	257

VI. Alakító tehetségek.

Az összeillesztési tehetség	258
Az élc	259
Utánzási tehetség	260
Rendszeretet	261

A zene iránt való érzék	262
Nyelv- és szóérezék	262

VII. Az ítélő tehetség.

Tárgy-érezék	264
Az alak iránt való érzék	264
Tér, távlat és nagyság iránti érzék	265
A súly iránt való érzék	265
A színek iránt való érzék	266
A helyek iránti érzék	266
Az idő iránti érzék	267
A tények iránti érzék	268
A számok iránti érzék	268

VIII. A gondolkozó tehetség.

Bevezetés	270
Összehasonlítási tehetség	270
A következtető tehetség	272

IX. Némely ellenvetés megcáfolása.

Bonctani ellenvetések	275
Élettani ellenvetések	277
A theologusok és bölcsészek ellenvetései	278
Zárszó	280

A zene iránt való érzék	262
Nyelv- és szóérezék	262

VII. Az ítélő tehetség.

Tárgy-érezék	264
Az alak iránt való érzék	264
Tér, távlat és nagyság iránti érzék	265
A súly iránt való érzék	265
A színek iránt való érzék	266
A helyek iránti érzék	266
Az idő iránti érzék	267
A tények iránti érzék	268
A számok iránti érzék	268

VIII. A gondolkozó tehetség.

Bevezetés	270
Összehasonlítási tehetség	270
A következtető tehetség	272

IX. Némely ellenvetés megcáfoldása.

Bonctani ellenvetések	275
Élettani ellenvetések	277
A theologusok és bölcsészek ellenvetései	278
Zárszó	280

